

**HAGYOMÁNYOK ÉS KIHÍVÁSOK V.
MÚLT ÉS JÖVŐ
ORSZÁGOS KÖNYVTÁRSZAKMAI NAP, 2016**

HAGYOMÁNYOK ÉS KIHÍVÁSOK V. MÚLT ÉS JÖVŐ

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRSZAKMAI NAP, 2016

Szerkesztette:
Szabó Panna és Székelyné Török Tünde

ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Budapest, 2017

Hagyományok és kihívások V. Múlt és jövő Országos Könyvtárszakmai Nap, 2016

Szerkesztette:

Szabó Panna és Székelyné Török Tünde

A tanulmányokat lektorálta:

Muzeális gyűjtemények szekció: Knapp Éva

Írányok, eredmények a hazai egyetemi könyvtárügyben, valamint a Komplex adatbázis-keresők szekció: Barátné Hajdu Ágnes, Csík Tibor, Fodor János, Kerekes Pál, Kosztyánné Mátrai Rita, Németh Katalin, Senkei-Kis Zoltán

A 2016. augusztus 31-én rendezett konferencia az Egyetemi Könyvtárért Alapítvány támogatásával valósult meg.

ISBN 978-963-284-875-4

DOI: https://doi.org/10.21862/HagyKihiv_2016

© A szerzők és a szerkesztők, 2017

Az absztraktokat fordította: Széles Ágnes

A kötet elektronikus formában elérhető az ELTE repozitóriumban: <https://edit.elte.hu>

Kiadta az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár

Felelős vezető: Kálóczi Katalin

1053 Budapest, Ferenciek tere 6.

<http://konyvtar.elte.hu>

Tartalom

KÁLÓCZI KATALIN: Köszöntő a Hagyományok és kihívások rendezvénysorozat áttekinése tükrében	7
SZALAY PÉTER: A könyvtárak az ELTE stratégiai céljai szolgálatában	11

Irányok, eredmények a hazai egyetemi könyvtárügyben

KISZL PÉTER: Az IFLA stratégiai célkitűzései – hazai és nemzetközi könyvtári párhuzamok	19
GARAMVÖLGYI LÁSZLÓ: Hogyan csapjuk az online szelet az Y generáció számára? ...	37
CZINKI-VIETORISZ GABRIELLA: Dezideráta szolgáltatás bevezetése az ELTE Egyetemi Könyvtárban	47
CSUK CSABA: Tanulástámogató szolgáltatások a Savaria Egyetemi Központ Könyvtárában	55
KNAPP ÉVA: Az ELTE Egyetemi Könyvtár ősnymtatványtára	69

Muzeális gyűjtemények

CSÉKA GYÖRGY: Rejtett vizuális értékek: 19. századi és modern fotográfiák az ELTE Egyetemi Könyvtárban.....	91
TÜSKÉS ANNA: Pauler Tivadar jogi szakkönyvtárának 1872-es katalógusa	99
MÁTYÁS MELINDA: A Hevenesi-, Kaprinai-, Pray-kéziratgyűjtemény feldolgozásának kérdései.....	111
DOMOKOS GYÖRGY: A ELTE Egyetemi Könyvtár Vergerio-grammatikája (Cod. Lat. 23)	121
GYURICZA ANDREA: A Nemzeti Casino	135

Komplex adatbázis-keresők

NASZÁDOS EDIT: Könyvtárak – belépési pontok a digitális világba.....	149
BÖRZSÖNYI NÓRA: A Szuperkereső felemelkedése: EDS a Corvinuson	159
HAÁSZ ANTAL: A Primo használata a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központban	167
VIRÁG GABRIELLA: OPAC 2.0 az ELTE-n: Webkettes technológiákra épülő VuFind könyvtári keresőszoftver	179
Kötetünk szerzői	191

Köszöntő a Hagyományok és kihívások rendezvénysorozat áttekintése tükrében

Kedves Vendégeink, tisztelt Résztevők!

Az ELTE Egyetemi Könyvtár vezetőjeként magam és munkatársaim, az Egyetemi Könyvtár könyvtárosainak nevében szeretettel köszöntöm Önöket a 2016-ban ötödik alkalommal megrendezett Hagyományok és kihívások című szakmai konferenciánkon.

2011-ben, öt évvel ezelőtt indult ez a ma már rendezvénysorozatnak tekinthető konferencia, amelyen az Egyetemi Könyvtár munkatársai a világ elé, azaz a szakmai közönség elé állnak. Előadásaink célja, hogy bemutassuk azokat a fejlesztéseket és műhelymunkákat, amely az Egyetemi Könyvtár falain belül folynak, és amelyek remélhetőleg egyre szélesebb körben ismertté válnak.

Engedjék meg, hogy röviden áttekintsem eddigi rendezvényeink fontosabb témaköreit, eredményeit. Több előadó és előadás foglalkozott a már korábban megkezdett minőségfejlesztési programunk ismertetésével: bemutatásra kerültek a partneri igény- és elégedettségi mérések eredményei, a folyamatmenedzsment meghatározó tényezői, első önértékelésünk módszertana és konklúziói, valamint a minőségfejlesztési programmal párhuzamosan zajló szervezeti átalakulás kérdései, a munkamódszereink megváltozásának mozzanatai.

Az Egyetemi Könyvtári Szolgálatban (amely az ELTE könyvtárainak közössége, együttműködése) kialakult új munkamegosztás is több szempontból tárgyalásra került.

- Közös feladatunk a minőségfejlesztésen túl a könyvtárosok felkészítése a közösen megfogalmazott célok elérésére. Az e téren tett erőfeszítéseinkről részletesen számot adtunk a kulturális szakemberek képzésére elnyert TÁMOP-pályázatunk lezárása után.
- A könyvtári rendszer az ELTE felhő szolgáltatásainak ernyője alá került, amely számos fejlesztésre adott lehetőséget.
- Az Egyetem könyvtárai új portálon, közösen jelennek meg.
- Forradalmi változás volt, hogy a korábbi felsőoktatási integráció örökségét, a széttagoltan működő elektronikus katalógusokat közös adatbázisba szerveztük, több százezer rekordot migráltunk, javítottunk. A közös katalógizálás maga után vont számos megoldandó problémát, feladatot: több előadás foglalkozott a rekordok minőségével, a soknyelvű állomány, ezen belül a nem latin ábécét használó nyelvek dokumentumainak feltá-

rásával, az időszaki kiadványok egységes kezelésével és feldolgozásával, az együttműködés és az országos adatbázisoknak (például a Magyar Országos Közös Katalógusnak) való rekordátadás problémáival.

- A portál és az integrált könyvtári rendszer egyesítése szintén TÁMOP pályázati támogatással valósult meg.
- Kitértünk a szakmai közvéleményt foglalkoztató aktuális témákra, például a digitalizálás, a digitális tartalmak kezelésének kérdéskörére.
- Bemutattuk a muzeális értékű és nagy jelentőségű, mintegy 1,2 millió cédulát tartalmazó Alapkatalógusunk digitalizálását. A katalógus a portálunkról elérhető, kereshető, és első lépése volt több részből álló katalógusrendszerünk online közzétételének.
- Digitalizáltuk és feltártuk a több mint 12 000 tételből álló metszetgyűjteményünket.
- Szintén több előadásban foglalkoztunk az intézményi repozitórium, az EDIT (ELTE Digitális Intézményi Tudástár) kialakításával, fejlesztésének kérdéseivel.
- Rendezvényeink során képet kaphattak arról, hogyan kapcsolódtunk be a kutatók számára kiemelten fontos MTMT (Magyar Tudományos Művek Tára) építésének munkálataiba.
- A könyvtárhasználók számára fejlesztett új szolgáltatásainkat is bemutattuk, amelyek közül kiemelném az online katalógusban keresett dokumentumok távoli kikérésének kialakítását.

Konferenciánkon a belső műhelymunka problémái, eredményei mellett természetesen mindig helyet kapott a történeti állomány bemutatását, illetve annak hagyományos kezelését illusztráló tudományos igényű előadás is. Azonban remélem, érzékelhető, hogy ezen a területen is szemléletet váltottunk: míg korábban a saját munkatársaink állományon végzett kutatásai álltak a középpontban, addig ma az állomány minél teljesebb, korszerűbb feltárása, hozzáférhetővé és kutathatóvá tétele kerül tevékenységünk középpontjába.

Meghívott előadóink között rendszeresen szerepel a Könyvtár- és Információtudományi Intézet igazgatója, valamint kollégái, illetve az egyetem különböző szervezeti egységeinek munkatársai is, akikkel közös projekteket valósítottunk – valósítottunk meg. Ez is jól mutatja, hogy az egyetem oktatási és igazgatási szervezeti egységeivel számos területen alakult ki szakmai együttműködés, s a jó gyakorlatok széleskörű megosztása hozzájárul a színvonalas munkavégzéshez.

Számomra, mint az intézmény felelős vezetője számára kiemelendő eredmény, hogy munkatársaim egyre nagyobb számban vállalják, hogy a nagyközönség előtt is bemutassák munkájukat, szakterületük eredményeit. Az eddigi négy konferencián tizenhárom kolléga huszonnégy előadást tartott. E rendezvényeknek is köszönhetően emelkedik a szakmai publikációk, valamint a hazai és

a nemzetközi könyvtártudományi rendezvényekre szóló meghívásaink száma. Számos könyvtár kér tőlünk konzultációt szakmai megoldásaink megmutatására. Konferenciánkon évről évre növekedett az érdeklődők száma, és megjelent az igény, hogy kötetbe is rendezzük előadásainkat. A Hagyományok és kihívások című rendezvényünk eredményei bizonyítják, hogy az Egyetemi Könyvtár az utóbbi években nyitottabb, befogadóbb intézménnyé vált, és ma már nem csupán hagyományai, állományának nagysága és muzeális kincsei, hanem a szakmai munka minősége okán is a magyar könyvtári rendszer egyik alappillére.

Hölgyeim és Uraim, kedves Vendégeink!

Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy itt vannak. Köszöntöm és üdvözlöm az ágazati irányítás képviselőit, az egyetem vezetésének delegáltjait, a társszervezetek és a szakmai intézmények – egyetemi, oktatási szféra és az egyházi könyvtárak – képviselőit. Valamint itt köszönhetem számos régi és fiatalabb kollégámat is, az egyetem könyvtárosait. Köszönöm, hogy itt vannak, és alkalmunk nyílik arra, hogy a programban kitűzött szakmai beszélgetések során Önökkel közösen gondolkodjunk arról, mit és hogyan tehet a könyvtáros szakma a hazai kultúra és a felsőoktatás eredményesebb működéséért.

KÁLÓCZI KATALIN
főigazgató

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár

A könyvtárak az ELTE stratégiai céljai szolgálatában

Tisztelt Főigazgató Asszony, kedves Kollégák!

Megtisztelő számomra, hogy beszélhetek Önöknek arról, hogy az elkövetkező években milyen szerepet szán az egyetem vezetése az intézmény könyvtárainak tervezett fejlesztésére. Különösen érdekes számomra ebben a csodálatos teremben beszélni, ahol egyetemistaként oly sok időt eltöltöttem tanulással. Noha fizikai értelemben ma már sokkal kevesebbet járunk könyvtárba, mint annak idején, a könyvtár bővülő, átalakuló szolgáltatásai ma is nélkülözhetetlenek a tudósok és tanárok számára.

Ez év tavaszán készült el az egyetem 2016–2020 közötti periódusra vonatkozó *Intézményfejlesztési Terve*, az IFT. Több szempontból is különbözik ez a dokumentum a korábbiaktól: egyrészt a fenntartó világossá tette, hogy nemhogy fejlesztési pénzek, de még nagyobb pályázatok sem nyerhetők el, ha nincsenek összhangban az IFT-vel. Másrészt tavaly ősszel Rektor úr és Kancellár úr kezdeményezésére soklépcsős folyamat indult el annak érdekében, hogy kialakítsuk az egyetem hosszú távú vízióját, megfogalmazzuk értékeit, szerepét Magyarországon, a régióban és Európában. Ez a gondolkodás rányomta bélyegét a rövidebb távú tervezésre is. Véleményem szerint a korábbiaknál lényegesen használhatóbb dokumentum született.

Melyek is a leglényegesebb sarokkövek? Stratégiai cél, hogy az ELTE az európai mezőny meghatározó kutatóegyeteme legyen, vonzó környezetet biztosítva az oktatáshoz, kutatáshoz, valamint a hazai és a közép-európai régió egyik vezető egyetemi központjaként versenyképes diplomát nyújtson az itt végzett hallgatók számára. Azonban a hagyományokat megtartva továbbra is kiemelt feladatunknak tekintjük a nemzeti és az egyetemes kultúra és műveltség megőrzését és gyarapítását. Első olvasásra úgy tűnhet, hogy az IFT kifejtésébe kevés konkrétum került az Egyetemi Könyvtári Szolgálatról (EKSZ). Nézzük meg azonban egy kicsit jobban! Az IFT-ben lefektetett fő stratégiai irányok a következők:

- új, átfogó kiválósági program kidolgozása és elindítása a szakkollégiumok bázisán;
- a kiválóság erősítése a kutatás terén és a K+F+I lánc hiányzó elemeinek fejlesztése;
- a képzés hatékonyabb, fókuszáltabb nemzetköziesítése;
- az egyetem teljesítményének szisztematikus monitorozása, továbbá az oktatók teljesítményelvű értékelésének megvalósítása.

E négy cél melyike valósítható meg modernizált könyvtár nélkül? Egyik sem, hiszen a könyvtár szerepe mindegyikben megkerülhetetlen. A tehetséggondozás és a Kutatás – Fejlesztés – Innováció modern szakirodalom nélkül elképzelhetetlen. A hatékony oktatás új módszereket igényel, melyhez digitális eszközökben, tananyagokban a könyvtárosokra is számítunk. A nemzetköziesítéshez az idegen nyelvű könyvek és más információhordozók beszerzése szükséges, továbbá az egyetem teljesítményének monitorozása elképzelhetetlen adatbázisok nélkül, melynek legfontosabb ismerői éppen a könyvtárosok. Éppen ezért az IFT megszületése után *Könyvtári Stratégia* született és kezdi meg göröngyös útját az egyetem döntéshozatali hierarchiájában. Ez a stratégia a Főigazgató asszony keze alatt az Önök segítségével készült. Az egyetem vezetése nevében köszönöm ezt a munkát. Melyek e stratégia legfontosabb pillérei, és hogyan szolgálják az egyetem céljainak megvalósulását?

1. Legyen a könyvtár az ELTE tartalomszolgáltató tudásközpontja

Az egyetem története, működése során keletkezett, felhalmozott írott és tárgyi szellemi vagyont össze kell gyűjteni, archiválni kell és be kell mutatni a nagyközönségnek. Ennek érdekében ki kell alakítani a digitális egyetemi közgyűjteményt: e-tananyagok, e-tartalmak, az egyetem tárgyi és szellemi tudásvagyonának – mint például könyvtári, levéltári, muzeális dokumentumok, tárgyak, események, uni-kális gyűjtemények, publikációk, tudományos dolgozatok – digitalizálásával, felkutatásával, adatbázisban való feltárásával és közzétételével. A működtetéshez ki kell dolgozni a szükséges szerzői jogi és közzétételi szabályozást is.

Tudásközpont: gyakran használt fogalom mostanában, de itt a helyén van. Tudást tárol, de egyben az itt dolgozók révén itt van e tudásvagyonnal való bánás tudománya is. Ezzel kell, hogy segítse a kutatást és az oktatást.

2. Legyen a könyvtár az egyetem tudományos működésének és tevékenységének támogatója

Sajnos, vagy nem sajnós, a teljesítményt minden szinten mérni kell, bármennyire legyen is absztrakt a produktum. Ebben is nagy szerepe van a könyvtárnak.

Az oktatói, kutatói teljesítményt mind bibliográfiai szinten, mind teljes szöveggel a lehető legmélyebb merítéssel be kell mutatni, mérhetővé kell tenni. Ezekkel támogatni kell a hazai és a nemzetközi kutatási együttműködések, a tudományos és az intézményi minősítéseket, a minőségbiztosítást, az akkreditációt és a tudományos tevékenységeket, vagy éppen az IFT teljesülését. Ehhez meg kell erősíteni például az MTMT, az EDIT és a Stratégiai Adatbázis adminisztrátori hálózatát, és biztosítani kell a szükséges kompetenciákkal rendelkező emberi erőforrást.

A kutató és oktató munkához be kell szerezni a szükséges adatbázisokat, támogatni és erősíteni kell az open access publikálást.

Mindezek erősítésére konzultációt és képzést kell szervezni az oktatók és az adminisztrátori hálózatban dolgozó munkatársak számára. Az oktatók képzése – ellenállásuk miatt – sok esetben nehéz dió lehet, mégis kérem, ebben is segítsenek minket türelemmel és megértéssel!

3. Legyen a könyvtár tanulási központ és közösségi tér

Már a bevezetésben említettem, milyen élmények fűznek ehhez a teremhez. Meggyőződésem, hogy a könyvtár közösségi térként a digitális világban is megmaradhat, ha megtaláljuk a megfelelő funkciókat.

Olyan felhasználó-központú, felhasználóbarát szolgáltatásokat szükséges fejleszteni, amelyek az igényekhez jobban illeszkednek, a tanulást és a tanulás új formáit támogatják. A nyújtott szolgáltatásokhoz, az állományhoz és a dokumentumokhoz való teljesebb, gyorsabb, akadálymentes, korszerű felületeken és eszközökkel való hozzáférést kell biztosítani.

Ennek érdekében létre kell hozni a tanulást támogató fizikai és virtuális tereket, technikai és technológiai fejlesztésekkel a könyvtárt mint lehetséges közösségi teret be kell vezetni a használatba. A használói célcsoportok elégedettségét és igényeit folyamatosan mérni, elemezni és az eredményeket hasznosítani kell. Olyan „egykapus” keresőfelületet, online idegen nyelvű szolgáltatási platformot kell 7/24 eléréssel biztosítani, amely az egyetemi partnerszervezetekkel közös fejlesztésekben születnek.

Egy apró példa az új funkciókra: Főigazgató Asszony segítségével itt tartottuk az egyetem Tudományos Napját, ahol többek között átadtuk az ELTE *Ígéretes Kutatója* elismerést. Azt hiszem, ennél méltóbb helye ennek a rendezvénynek nem lehet. Idén is ide tervezzük az ünnepséget.

4. Legyen a könyvtár hatékonyan működő szervezet

Az ELTE sokszínű egyetem. Ennek megfelelően könyvtárai is sokszínűek, nagyon különböző elvárásoknak kell megfelelniük. De a szolgáltatások színvonala egységes kell legyen, és a fejlesztéseket is célszerűbb egységesen megvalósítani.

A felelősség, hatáskör és a feladatok újradefiniálása az EKSZ tagkönyvtárai (és az esetlegesen további bevonandó szervezeti egységek, közgyűjtemények) közötti belső munkamegosztást, az erőforrások jobb kihasználását, a szervezet hatékonyabb működését kell, hogy eredményezze. Az Egyetemi Könyvtár által központilag nyújtott szolgáltatások és kibővített központosított feladatvégzés, a szolgáltatói attitűd erősítése eredményezi a kari és szervezeti egységek könyvtárainak hatékonyabb együttműködését, a helyi oktatási, kutatási igényeknek megfelelőbb szolgáltatások nyújtását. A kialakított központi szolgáltatások és a szakmai

feladatok megosztása – például igény szerint központi beszerzés, feldolgozás, állományrevízió – lehetővé tennék az EKSZ tagkönyvtárak helyi szolgáltatásainak bővítését, minőségük emelését.

Az EKSZ mint több területen is együttműködő szervezet rendelkezhet megfelelő humánpolitikai stratégiával, és alkalmas a magas kompetenciájú munkatársak bevonására, megtartására. A humánstratégia központi elemeként fel kell mérni a hiányzó kompetenciákat, ki kell alakítani a szervezet és a munkatársak igényeihez igazított képzési tervet, be kell vezetni a teljesítményértékelést, a tudás és teljesítmény elismerésére irányuló rendszert, valamint ki kell alakítani az életpályamodellt. Mindezek következtében az EKSZ könyvtárainak és könyvtárosainak elismerése növekszik, amely megalapozhatja az átfogó stratégiai cél megvalósítását.

Finanszírozás

A célok egy része megvalósítható a meglévő anyagi erőforrások felülvizsgálatával, átcsoportosításával, a szervezet hatékonyságát növelő intézkedések megtételével, új feladatmegosztással, a belső erőforrások átcsoportosításával, az EKSZ erősségeinek kiaknázásával.

A stratégiai célokat, a szolgáltatások színvonalának emelését pályázati források bevonásával, az Egyetemi Könyvtárért Alapítvány támogatásával, a digitális közmunkaprogram lehetőségeinek kiaknázásával, a feladatok átszervezésével, és nem utolsósorban a már korábban említett elkötelezett, lojális, megfelelően bérézett munkatársakra támaszkodva hatékonyabban lehet megvalósítani.

Az egyetem vezetésének azonban nincsenek illúziói: a jobbhoz ennél is több forrásra lesz szükség. Az információs, illetve tudástársadalomban az információ, a digitális tartalmak kezelése, az új szolgáltatások, a fejlesztések központi kezelést, irányítást, ennek következtében kiszámítható és elégséges büdzsét igényelnek.

A büdzsé kialakításának első sarkalatos pontja a teljes egyetem számára nyújtandó szolgáltatások, könyvtári/közgyűjteményi tevékenységek és működés egyetemi infrastruktúráként való újradefiniálása. Ez maga után vonja, hogy a könyvtárakra, illetve az oktatást és kutatást támogató könyvtárakhoz kapcsolható egyes tevékenységekre fordítandó költségeket el kell különíteni. Ugyanígy a forrásokat: ebbe nem csupán az állami támogatást, de a kutatási pályázatok meghatározott részét is ide kell sorolni. A kutatási és oktatásfejlesztési pályázatok esetében is figyelembe kell venni a könyvtári információs szolgáltatásokhoz kapcsolódó IT fejlesztéseket, szoftver- és licencebeszerzéseket. A büdzsé tervezésekor kiemelt fontosságú többek között az idegen nyelvű szakirodalom, a folyóiratok, az adatbázisok beszerzése, valamint a publikációs tevékenység garantált és az igényeknek megfelelő támogatása, különös tekintettel az open accessre.

Az egyetem vezetése elkötelezett a könyvtári szolgáltatások fejlesztése mellett, hiszen tisztában vagyunk azzal, hogy a fejlesztési tervében leírt célok eléréséhez

a könyvtárra, könyvárakra is szükség van. Lelkiismeretes munkájuk mellett már csak türelmet kell kérjek, hiszen az olyan változások, mint például a finanszírozás kapcsán említett átcsoportosítás, csak lassan valósíthatók meg. De már megtettük az első lépést: az EISZ önrészt központi forrásból fizette tavaly az egyetem, és idén is így készült a költségvetés.

A konferencia programjának alapján az elmondottak sok aspektusa kerül majd megvitatásra, tehát a rendezvény az ELTE könyvtári rendszere megújulásának is fontos lépése. Ezért aztán szívből kívánok Önöknek jó munkát és – tudományról és művészetről lévén szó – kellemes időtöltést.

SZALAY PÉTER
tudományos ügyek rektorhelyettese
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
ORCID: 0000-0003-1885-3557

IRÁNYOK, EREDMÉNYEK
A HAZAI EGYETEMI KÖNYVTÁRÜGYBEN

Az IFLA stratégiai célkitűzései – hazai és nemzetközi könyvtári párhuzamok

Könyvtár és más

„Napjainkban a könyvtárak – társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi problémákból fakadó – alkalmazkodóképességének, szerepbővülésének fokozása a legnagyobb kihívás. A könyvtár a közösség iránt elkötelezett intézményként élénk és kiterjedt kapcsolatot ápol kormányzati és más szervezetekkel, életünk megannyi szereplőjével, és jelentősen túlhaladja klasszikus dokumentum- és információszolgáltató küldetését. A könyvtár – mint multifunkciós intézmény – vitathatatlanul paradigmaváltáson ment keresztül az információs társadalom korában. Célrendszere komplex feladatkörű és mozgalmas, az állampolgárok minden rétegével napi kapcsolatban áll, az emberekkel „együtt lélegző” közintézmény”¹ – állapítottuk meg az Amerikai Könyvtári Egyesület (American Library Association = ALA) 2014-es jelentését² értékelve korábbi tanulmányunkban.

A fenti gondolatokat ma, 2016 őszén is egyértelműen megerősíthetjük. A könyvtár tradicionálisan értéket közvetít, eligazít az információk tömkelegében, vagy akár információhiány esetén siet segítségünkre. A könyvtár kipróbált, évezredek kultúra- és tudásközvetítő intézmény. De hol vannak már a láncos könyvek és azok a gyűjtemények, ahol a légy zümmögését is hallani? A mai könyvtárakban enni-inni, relaxálni, kutyát simogatni vagy táncolni (1. ábra) is lehet. Napjaink könyvtára nem „csak” a dokumentumok őrzője, információszolgáltató intézmény, hanem pezsgő közösségi tér, rendezvényektől nyüzsgő tudásvár és szociális bázis. A könyvtár küzd a társadalmi egyenlőtlenségek mérsékléséért, annak érdekében, hogy az ismeretek mindenkihez eljussanak. A könyvtár – elektronikus szolgáltatásai, katalógusai és teljes szövegű állományai révén – 0-tól 24 óráig a használók rendelkezésére áll virtuálisan és esetenként fizikailag is. A könyvtár nem kizárólag a négy fal között létezik, strandon vagy buszon, hajón vagy tevéen egyaránt. A könyvtár elősegíti a fenntarthatóságot, az esélyegyenlőséget, a társadalmi kohéziót. A könyvtári fejlesztések felelősei számára épp ezért létkérdés a *környezeti tényezőket* szünet nélkül monitorozni, azok hatásaival számolni, ellenkező esetben a szektor minden tekintetben – legfőképp persze a közművelődés, illetve a kultúra rendszerében – súlyos versenyhátrányba kerülhet.

¹ Kiszl Péter: Könyvtárak a közösségért – New Yorkban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 2014. 9. sz. 315. p. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5941&issue_id=563

² The State of America's Libraries Report 2014. A report from American Librarian Association. = American Libraries. Special issue. 81 p. <http://www.americanlibrariesmagazine.org/issue/state-americas-libraries-2014> (2016. október 25.)

1. ábra. Tangóest az ELTE Egyetemi Könyvtár dísztermében³

Könyvtárak és stratégia

A könyvtárak világa tehát gyökeresen átalakult, az új elvárások új szolgáltatásokat igényelnek.⁴ Mindez nem valósítható meg átgondolt, a szakmai szervezetektől az állami ágazati irányításig, majd az intézmények szintjéig terjedő *stratégiai tervezés* nélkül. Tanulmányunkban a legjelentősebb nemzetközi könyvtári ernyőszervezet,⁵ az *IFLA* (International Federation of Library Associations and

³ Forrás: <https://www.facebook.com/ELTEkonyvtar> (Isabella León bejegyzése alapján, 2016. augusztus 27.)

⁴ A dolgozatnak nem célja a könyvtár elnevezésről és kapcsolódó szakmai álláspontokról értekezni, bár a terminológia nem közvetíti teljes mértékben az intézményhálózat jelentősen kiszélesedett szerepét, azonban továbbra is ennek alkalmazását tartjuk kívánatosnak. Nyomós érveként hozhatjuk, hogy jobb megnevezést még nem sikerült megalkotni, s az egész világon, a társadalom minden rétege tradicionálisan ismeri, egyértelműen képes beazonosítani a megjelölés mögötti közgyűjteményi alapszolgáltatásokat. A gyakorlatban leginkább elterjedt kiegészítés az intézménynevekben a könyvtár mellé feltüntetett információs központ. Két hazai példa: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ. Ennek analógiájára vö.: Koltay Tibor – Prókai Margit: Terminológiai változások a XX–XXI. századi könyvtártudományban. = Magyar Terminológia, 3. évf. 2010. 2. sz. 269–283. p.

⁵ „The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) is the leading international body representing the interests of library and information services and their users. IFLA is an independent, non-governmental, not-for-profit organization with over 1300 members in nearly 140 countries. We work to improve access to information and cultural heritage resources for the global community in this rapidly changing digital and print environment. Our key initiatives include access to digital content, international leadership, outreach, cultural heritage, and multilingualism. In our professional programmes we build the capacity of our members, and set the professional agenda

Institutions = Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége) *célkitűzéseit és kapcsolódó dokumentumait* elemezzük – terjedelmi korlátok miatt erőteljesen válogatva, a főbb elemeket kiemelve – a *hazai adaptáció* elősegítésének szándékával. Mielőtt azonban erre rátérnénk, szükséges röviden meghatározni a stratégiai tervezés⁶ kapcsán mindenképpen továbbgondolásra javasolt, akár önálló dolgozatok témájául is szolgáló sarokpontokat:

- a) Önvizsgálat: hogyan definiáljuk ma a (modern) könyvtárat? Könyvtári dokumentumok tervszerűen gyarapított (és apasztott), rendezett és feltárt, megőrzésre és használatra szánt gyűjteménye – a mindannyiunk által jól ismert definíció már csak az alapfunkciót jelöli ki.⁷ Ezzel párhuzamosan érdemes azt is számításba venni, hogy az infokommunikációs fejlődés egyszerre lehetőség és kihívás⁸ a bibliotékák számára.
- b) „Csak a változás állandó”⁹ – környezeti tényezőkhöz és prognózisokhoz, ágazati stratégiákhoz való állandó igazodás.
- c) Célok kijelölése a realitások (és források) mentén.
- d) Naprakész szakértelem, élethosszig tartó tanulás.¹⁰
- e) Rendelkezésre állás a nap 24 órájában, a hét 7 napján, mindenki számára hozzáférhetően.
- f) További jellemzők a teljesség igénye nélkül: proaktivitás, folyamatos alkalmazkodás és innováció, kommunikáció és együttműködés, jó gyakorlatok követése, rendszerszemlélet és feladatmegosztás, differenciálódás, visszacsatolás és korrekció stb.

A következőkben – orientáló jelleggel – felsoroljuk azokat az IFLA-hoz kötődő kiindulópontokat (dokumentumokat és internetes forrásokat), melyek tanulmányozása segítheti szakmai fejlődésünket.

---

through development of guidelines, standards, publications and events around the world. IFLA's status as the global organisation for library and information services ensures that our voice is represented through formal relations with the UN and other organisations.” Forrás: IFLA Trend Report 2016 Update 2. p. <http://trends.ifla.org/files/trends/assets/trend-report-2016-update.pdf> (2016. október 25.)

⁶ A stratégiai tervezés jelentőségére találóan rámutat az IFLA Trend Report 2016 Update mottója is: „*It is far better to foresee even without certainty than not to foresee at all.*” (Jules Henri Poincaré, *The Foundations of Science*, 1913.)

⁷ A modern (köz)könyvtár alapfunkciót a következőkben határozhatjuk meg: (1) dokumentumközpontú, ingyenes alapszolgáltatások; (2) (jelentős) hozzáadott értékkel bíró, információközpontú szolgáltatások; (3) kulturális örökség megőrzése, átörökítése, archiválása; (4) közösségi tér; (5) szociális szerep; (6) kiegészítő szolgáltatások. Ld.: Kiszl Péter: i. m. 316. p.

⁸ Gondoljunk csak például a Google és a közösségi alkalmazások térhódítására a mindennapi informálódásban, vagy az elektronikus dokumentumok sokszínű előfordulásából, változásából és egyéb jellemzőiből származó archiválási, feltárási problémákra, de leginkább az információbőség vs. információinség kérdéskörére, illetve a mennyiség – minőség – időtényező összefüggéseire.

⁹ Herakleitosznak tulajdonított bölcsesség.

¹⁰ Az oktatás („good education”) világszerte kiemelt jelentőségét támasztja alá toronymagas el-sőbbségével: MY World Analytics. United Nations: <http://data.myworld2015.org> (2016. október 25.)

Hol tart a világ 25 év múlva?

Ian Goldin, az Oxfordi Egyetem professzora¹¹ 2016 májusában, az EBRD (European Bank for Reconstruction and Development = Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank) londoni konferenciáján¹² meghatározta azokat a *globális trendeket*, melyek az elkövetkezendő negyedszázadban befolyással lesznek az emberiségre, ezáltal a könyvtárakra is:

- a) A Földön 9,5 milliárd ember fog élni. Táplálásuk megoldható lesz, de az élelmiszerek összehasonlító áron a maiaknak a kétszeresébe kerülnek.
- b) A globális GDP 80%-a már a szolgáltatásokból származik.
- c) A világgazdaság 2/3-át a ma fejlődőnek nevezett országok összterméke adja.
- d) 3,5 milliárd középosztálybeli él majd a Földön, a legtöbben közülük Ázsiában.
- e) Az USA vezető szerepe a fogyasztásban teljesen visszaszorul.
- f) Kína, India, Amerika és Oroszország jelenlegi felsőoktatási kapacitásai – elsősorban demográfiai okok miatt – kihasználatlanok lesznek.
- g) Sok, korábban szűkösnek kikiáltott nyersanyagkészlet kapcsán derül ki, hogy még komoly tartalékok vannak, de a nem megújuló energiaforrások felhasználásának korlátozása a világpolitika legfontosabb feladatává válik.
- h) Katasztrófához vezethet, ha nem csökkentjük a károsanyag-kibocsátást és a globális felmelegedést.
- i) A leggyakoribb halálozási ok a levegőszennyezettséggel függ majd össze.¹³

IFLA trendek 2013 és 2016

Hosszas szakértői konzultációk eredményeképpen az IFLA 2013-ban, a Szingapúrban tartott éves világkongresszusán¹⁴ tette közzé az információs környezetet a jövőben várhatóan befolyásoló öt legfontosabb, általános érvényű tényezőt, illetve az e köré szervezett, nemzetközi könyvtárszakmai kommunikációra sarkalló honlapját:¹⁵

1. *Az információ-hozzáférés trendje:* Az új technológiák egyszerre kiterjesztik, ugyanakkor korlátozzák is az információhoz való hozzáférést.
2. *Az oktatás változásának trendje:* Az online oktatás demokratizálja és fellazítja a hagyományos képzési formákat.

¹¹ Prof. Ian Goldin, Oxford Martin School, University of Oxford: <http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/people/1> (2016. október 25.)

¹² European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) Annual Meeting and Business Forum 11–12 May 2016, London: <https://am2016.ebrd.com>. Az előadás megtekinthető: <https://www.youtube.com/watch?v=dvUWIwfSCBQ> (2016. október 25.)

¹³ Brückner Gergely: Szép új világ. = Figyelő, 59. évf. 2016. 30. sz. 59–62. p.

¹⁴ IFLA World Library and Information Congress. 79th IFLA General Conference and Assembly. 17–23 August 2013, Singapore: <http://www.ifla.org/past-wlic/2013/ifla79.htm> (2016. október 25.)

¹⁵ IFLA Trend Report: <http://trends.ifla.org> (2016. október 25.)

3. *A magánéleti adatokhoz kapcsolódó trend:* A magánélet és az adatvédelem határai újradefiniálódnak.
4. *A civil szférát erősítő trend:* A világháló segítségével új közösségek alakulnak, akik egyre nagyobb szerephez jutnak.
5. *A technológiai fejlődéssel összefüggő trend:* Az új technológiák átalakítják a globális információs gazdaságot és az emberek mindennapi életét.¹⁶

A 14 nyelvre lefordított, a világ 30 országában, több mint 60 szakmai rendezvény keretében megvitatott *trendjelentés* és a kapcsolódó bibliográfia aktualizálására 2016-ban került sor.¹⁷ Ebből az európai szakembereket foglalkoztató kulcskérdések az alábbiak:

- a) Új kihívások a szerzői jog, a tartalomhoz való hozzáférés és az e-kölcsönzés terén.
- b) A magánélet megsértése az ellenőrzés eszköze vagy a felhatalmazás forrása?
- c) Hogyan szüntethető meg a könyvtárosok közötti képzettségi különbség?
- d) A könyvtárak stratégiai együttműködésének erősítése.
- e) A könyvtári szolgáltatások alapelvei, digitális lehetőségek és a felhasználói igények meghallgatása.

IFLA stratégia 2016–2021

Az IFLA legújabb, öt évre szóló stratégiai programját¹⁸ 2015 decemberére alkotta meg a Barátné Hajdu Ágnes, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE), az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (ELTE BTK) Könyvtár- és Információtudományi Intézet Könyvtártudományi Tanszék vezetője, az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság elnöke személyében magyar kollégát is magában foglaló igazgatótanács.¹⁹ A magas színvonalú könyvtári és információs szolgáltatások egyenlő esélyeket biztosító, ezáltal a társadalmi, kulturális és gazdasági növekedést elősegítő *négy nemzetközi stratégiai iránya*, valamint az ezekhez kapcsolódó, két-évente felülvizsgálendő kezdeményezések (cselekvési programok):

¹⁶ Részletesebben ld.: Dippold Péter: *Trendek az európai könyvtárügyben.* = Könyvtári Figyelő, 24. évf. 2014. 1. sz. 71–72. p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00090/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2014_1_071-112.pdf; és Sipilä, Sinikka: *A könyvtárak és az átalakulás (Libraries and Transformation)* című, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete megalakulásának 80. évfordulója alkalmából szervezett konferencián, 2015. november 25-én, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen elhangzott előadásának magyar nyelvű összefoglalója (készítette: Dávid Boglárka). <http://docplayer.hu/17806010-2015-november-25-sinikka-sipila-a-konyvtarak-es-atalakulas-libraries-and-transformation-1.html> (2016. október 25.)

¹⁷ IFLA Trend Report 2016 Update: <http://trends.ifla.org/update-2016> (2016. október 25.)

¹⁸ IFLA Strategic Plan 2016–2021. Endorsed by the IFLA Governing Board. December 2015. <http://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf> (2016. október 25.)

¹⁹ IFLA 2015–2017 Governing Board: <http://www.ifla.org/governing-board> (2016. október 25.)

1. Könyvtár nélkül nincs társadalom
  - 1.1. Az olvasás és a műveltség – mint az aktív társadalmi részvétel alapvető követelményeinek – támogatása az információhoz való hozzáférés biztosításával bármilyen formában.
  - 1.2. A könyvtárak beillesztése a nemzetközi szervezetek programjába.
  - 1.3. Politikai és akcióterv építése az IFLA trendjelentésére.
  - 1.4. Az IFLA irányelveinek folyamatos fejlesztése annak érdekében, hogy a könyvtárak a közösségek számára megfelelő szolgáltatást nyújthassanak.

2. Információ és tudás méltányosan mindenkinek és mindenkitől
  - 2.1. Hosszú távú, fenntartható információs környezet definiálása.
  - 2.2. Igazságos szerzői jogi keret szorgalmazása.
  - 2.3. Az internetszabályozás jövőjének befolyásolása.

3. Kulturális örökség komplex megőrzése
  - 3.1. A Megőrző és Állományvédelmi Központok (Preservation and Conservation Centres = PACs)²⁰ hálózatának kialakítása a könyvtári kulturális örökség globális szintű átörökítéséhez.
  - 3.2. Szabványok kidolgozása a gyűjteményekért és a tartalom változatos formáiban történő megőrzéséért.
  - 3.3. A könyvtárak kulturális örökségének védelme a katasztrófák kockázatának csökkentésével.

4. Könyvtárak főszerepben a nemzetközi, regionális és globális szintereken (érdekképviselő)
  - 4.1. A könyvtárak szerepének támogatása az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete = United Nations, UN)²¹ 2030 Fenntartható Fejlődési Keretrendszerben.
  - 4.2. A Nemzetközi Érdekvédelmi Program (International Advocacy Programme = IAP)²² fejlesztése.
  - 4.3. Vezetői program fellendítése.
  - 4.4. Az Erős Könyvtári Egyesületek Építése Program (Building Strong Library Associations = BSLA)²³ kiterjesztése.
  - 4.5. Az IFLA megerősítése a regionális és ágazati kapacitás, valamint részvétel kiépítésével.

---

²⁰ IFLA Strategic Programme on Preservation and Conservation (PAC): <http://www.ifla.org/pac> (2016. október 25.)

²¹ United Nations (UN): <http://www.un.org> (2016. október 25.)

²² IFLA International Advocacy Programme: <http://www.ifla.org/node/10092> (2016. október 25.)

²³ IFLA Building Strong Library Associations: <http://www.ifla.org/bsla> (2016. október 25.)

Az ENSZ és az IFLA Lyoni nyilatkozata

Az IFLA *lyoni világtalálkozásán*, 2014. augusztus 18-án Sinikka Sipilä,²⁴ az IFLA elnöke és Lyon város polgármestere aláírásukkal bocsátották útjára deklarációjukat,²⁵ melynek célja, hogy az ENSZ a 2015-öt követő fejlesztési időszakban is vegye figyelembe: az információhoz való hozzáférés a fenntartható fejlődés alapfeltétele a demokratikus államokban. Donna Scheeder,²⁶ az IFLA leendő elnöke 2015. február 19-én lehetőséget kapott, hogy bemutassa az IFLA dokumentumot az ENSZ közgyűlése előtt. Barátné Hajdu Ágnes beszámolójában²⁷ így foglalja össze a felszólalást: „... a megnövekedett információs igények kielégítésében elsősorban az olyan információközvetítő intézmények, mint a könyvtárak, játszhatalnak/játszának jelentős szerepet. A könyvtárak segítenek megvalósítani az ENSZ tagállamai által 2015 januárjában New Yorkban meghatározott új programját, a Fenntartható Fejlődési Célokat (Sustainable Development Goals, SDG). Ezek a célok várhatóan 2015 szeptemberétől lépnek az eddig ismert Millenniumi Fejlesztési Célok (Millennium Development Goals, MDGs) helyébe. ... Donna Scheeder érvekkel támasztotta alá, hogy az információhoz való szabad hozzáférés egy olyan közös alapelve, mely szükségszerűen átszövi valamennyi kitűzött célkitűzést és feladatot. A Lyoni nyilatkozat deklarálja, hogy a megnövekedett információ-felhasználás megalapozza és fejleszti az információs műveltséget, mely egyik nélkülözhetetlen alappillére a fenntartható fejlődésnek. Ezzel a 2015 szeptemberében induló Sustainable Development Goals-nak is az egyik legfontosabb támasza lehet. A nyilatkozatot mára ötszáznál több könyvtáros egyesület, könyvtár és más információs szervezet írta alá, köztük a Magyar Könyvtárosok Egyesülete is. Donna Scheeder rámutatott az információs szegénység és hiány veszélyeire. A leendő elnök asszony emlékeztette a képviselőket, hogy bár nagy figyelmet szentelnek a szegénység különböző megnyilvánulási formáira, fajtáira, mégsem említették eddig az információs szegénységből eredő hátrányokat, annak ellenére, hogy információ és tudás megkerülhetetlen alapfeltétele a fenntartható fejlődésnek. Az információhoz való hozzáférés nélkül az embereknek pont az az eszköz, esély hiányzik, amely jobbra teheti az életüket. A hozzáférés lehetőségeinek növekedésével elősegítjük a teljesítmények emelkedését és a kitűzött célok megvalósítását az érintett valamennyi terület tekintetében, beleértve az egészségügyet, az oktatást, az átláthatóságot, valamint a felelősségre vonhatóságot. ... A világszerte több mint 320.000 közkönyvtár, az iskolai és tudományos könyvtárak százazrei ott állnak és készek segíteni ebben a folyamatban. A könyvtárosok, akik jártas és képzett információs szakemberek, fontos és megbízható partnerei az embereknek, így az ENSZ-nek is, abban, hogy

²⁴ Sinikka Sipilä: <http://www.ifla.org/past-presidents/sinikka-sipila> (2016. október 25.)

²⁵ The Lyon Declaration: <http://www.lyondeclaration.org> (2016. október 25.)

²⁶ Donna Scheeder: <http://www.ifla.org/president> (2016. október 25.)

²⁷ IFLA takes Lyon Declaration to the UN, 23 February 2015: <http://www.ifla.org/node/9427> (2016. október 25.)

növeljék az információ hozzáférés esélyeit és gyarapítsák az információs műveltség kompetenciáit, és ezzel jobbá tegyék a lakosok életét.”²⁸

Az ENSZ és az IFLA a fenntartható fejlődésért

A nemzetközi fejlesztés előmozdítása az ENSZ alapítástól érvényes küldetése. A 2000–2015 közötti időszakra elfogadott *Millenniumi Fejlesztési Program*²⁹ célja a szegénység és az éhezés mérséklése volt, de már az 1992-től érvényes *Feladatok a 21. századra* elnevezésű ENSZ-projekt a fenntartható fejlődés megteremtésében látta a sokasodó környezeti problémák kezelését. A két koncepció együttesét a *Világunk Átalakítása: a Fenntartható Fejlődés 2030-ig Program* (továbbiakban: *Világunk 2030-ig Program* vagy *ENSZ 2030-as Keretrendszer*)³⁰ teremtette meg, mely általános érvényű, egyetemes célrendszert foglal magában, de kiemelten kezeli a fejlődő országok támogatását a 2. ábrán olvasható prioritásokkal.³¹

2. ábra. Az ENSZ által meghatározott fenntartható fejlődési célok 2030-ig³²

²⁸ Barátné Hajdu Ágnes: A Lyoni nyilatkozat az ENSZ előtt. = Könyvtárvilág, 3. évf. 2015. 2. sz. <http://mke.info.hu/konyvtarvilag/2015/05/ifla-a-lyoni-nyilatkozat-az-ensz-elott/2133> (2016. október 25.)

²⁹ United Nations. Millennium Development Goals: <http://www.un.org/millenniumgoals> (2016. október 25.)

³⁰ United Nations. A/RES/70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. 70/1.: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E; és United Nations Sustainable Development: <https://sustainabledevelopment.un.org> (2016. október 25.)

³¹ Részletesen ld.: Faragó Tibor: A fenntartható fejlődés új ENSZ-programja. 2015. szeptember 25. 9 p. <http://www.menszt.hu/content/download/3185/12907/file/SDGsFarag%C3%B3Tibor.pdf>; és Magyar ENSZ Társaság Fenntartható fejlődési célok: http://www.menszt.hu/tudnivalok_az_egyesult_nemzetek_szervezeterol/fenntarthato_fejlodesi_celok (2016. október 25.)

³² Forrás: http://www.menszt.hu/content/download/3233/13031/file/SDGs_HU_final_UNIS.jpg (2016. október 25.)

A Lyoni deklaráció után az IFLA – mint a kidolgozásba bevont érdekelt fél – üdvözölte a Világunk 2030-ig Program 2015. szeptember 25-i elfogadását az ENSZ New Yorkban tartott csúcstalálkozóján. Ezt követően viharos gyorsasággal – korábbi segédletét³³ aktualizálva – 2015 októberében közzétette a *Könyvtárak a Világunk 2030-ig Program megvalósításában* című útmutatóját,³⁴ melynek felépítése:

1. Az ENSZ 2030-as Keretrendszerének és az IFLA állásfoglalásának megértése.
2. Az ENSZ 2030-as Keretrendszere jövőbeni nemzeti szintű végrehajtásának megértése.

3. A döntéshozókkal való találkozók megszervezése.

4. Az ENSZ 2030-as Keretrendszer és a Fenntartható Fejlődési Célok megvalósításának figyelemmel kísérése.

5. A könyvtárhasználók tájékoztatása a Fenntartható Fejlődési Célokról.

1. függelék: Mintalevél: Könyvtáros egyesületek kapcsolatba lépése politikai döntéshozókkal.

2. függelék: Tájékoztató (handout): A könyvtárak és az információhoz való hozzáférés jelentősen hozzájárul a nemzeti fejlődéshez.

3. függelék: A könyvtárak miként tudnak megfelelni a 17 Fenntartható Fejlődési Célnak.

4. függelék: Javaslatok az indikátorokkal kapcsolatban.

Az alábbiakban rendhagyó módon néhány – megítélésünk szerint – kiemelt megállapítást idézünk a szakértői anyagból:

„...a Fenntartható Fejlődési Célok (Sustainable Development Goals, SDGs) univerzálisak, minden ország maga felelős a nemzeti szintű stratégiájának kidolgozásáért és végrehajtásáért a célok elérése érdekében...”

„A könyvtárak kulcsfontosságú intézmények a célok eléréséhez.”

„Ha az információhoz és a könyvtárakhoz való hozzáférést a nemzeti fejlesztési tervek nem tartalmazzák, az több mint egy elszalasztott lehetőség. Előfordulhat, hogy a kormányok figyelmen kívül hagyják a könyvtárakat, és más szervezeteket bíznak meg a nyílt hozzáférés, az információk és a használatukhoz kellő készségek biztosításával, vagy egyáltalán nem ismerik fel a nyílt hozzáférés szükségességét. Ennek az eszközkészletnek a segítségével demonstrálni tudja majd a könyvtárak szerepének fontosságát az egészségügyi, oktatási, gazdasági és kulturális célok elérésében, és

³³ Toolkit: Libraries and the post-2015 development agenda. January 2015. Second version. 28 p. <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/ifla-post-2015-a2i-libraries-toolkit-v2.pdf> (2016. október 25.)

³⁴ Libraries and implementation of the UN 2030 Agenda. October 2015. First version. 19 p. <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/libraries-un-2030-agenda-toolkit.pdf> (2016. október 25.)

képes lesz a kormány felé jelezni, hogy a magas színvonalú könyvtári programokhoz és szolgáltatásokhoz elengedhetetlen a megfelelő források rendelkezésre bocsátása.”

„A tudástársadalom többet jelent az internet-hozzáférésnél.”

„Világszerte 320.000 közkönyvtár és több mint egymillió országgyűlési, nemzeti, egyetemi, kutatóintézeti, iskolai, tudományos és szakkönyvtár biztosítja, hogy az információ és a használatához kellő készségek mindenki számára elérhetőek legyenek, és ezáltal kritikus fontosságú intézménnyé váltak a digitális korban is. A könyvtárak az információs és kommunikációs technológiák infrastruktúráját szolgáltatják, segítik az embereket az információ eredményes használatához szükséges képesség kifejlesztésében, és megőrzik az információt, hogy az a jövő generációi számára is hozzáférhető legyen. Helyi intézmények régóta fennálló, megbízható hálózatát kínálják, amely hatékonyan el tudja érni a lakosság bármely részét.”

„A könyvtárak szolgáltatásai a következőkkel járulnak hozzá a Fenntartható Fejlődési Célok teljesebb megvalósulásához:

a) Az általános műveltség, azon belül a média- és információs műveltség, valamint a digitális műveltség támogatása;

b) az információhoz való hozzáférés hiányosságainak megszüntetése, valamint a kormány, a civil társadalom és az üzleti szféra segítése a helyi információs igények mélyebb megértésében;

c) a kormány programjai és szolgáltatásai számára kézbesítő csatornák hálózatának biztosítása;

d) a digitális befogadás előmozdítása az információs és kommunikációs technológiákhoz való hozzáféréssel, és az emberek új digitális készségeinek kifejlesztésében elkötelezett munkatársakkal;

e) a tudományos közösség szolgálása, annak központi szerveként;

f) a világ kultúrájának és örökségének megőrzése és hozzáférhetővé tétele.”

„A könyvtárak bevált, költséghatékony partnerek a fejlesztési prioritások előmozdításában.”

A világ különböző országaiból származó, minden egyes célhoz konkrét, meggyőző gyakorlati példákat felvonultató *Hozzáférés és lehetőség mindenkinek. Hogyan járulnak hozzá a könyvtárak a Világunk 2030-ig Programhoz* című színes brosúra (3. ábra),³⁵ valamint mellette egy kétoldalas rövid ismertető³⁶ a könyvtárak

³⁵ Access and opportunity for all. How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/access-and-opportunity-for-all.pdf> (2016. október 25.)

³⁶ Libraries can drive progress across the entire UN 2030 Agenda <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf> (2016. október 25.)

fenntartható fejlődés megteremtésében vállalt valódi, mindennapokban betöltött szerepét mutatja be:

1. cél – A szegénység felszámolása
  - a) Az információkhoz és a forrásokhoz való nyílt hozzáférés, amely lehetőséget ad az embereknek az életminőségük javítására.
  - b) Képzés az oktatáshoz és a munkavállaláshoz szükséges új készségek kialakításához.
  - c) Információ a kormányok, a civil társadalom és az üzleti szféra döntéshozatalának támogatására a szegénység elleni küzdelemben.
2. cél – Az éhezés megszüntetése
  - a) Mezőgazdasági kutatás és adatok a termények produktívabbá és fenntarthatóbbá tételéről.
  - b) Online forrásokhoz való nyílt hozzáférés biztosítása a gazdálkodók számára (pl. a helyi piac árai, időjárás-jelentések, új eszközök).
3. cél – Egészség és jólét
  - a) Az egészségügyi intézmények könyvtáraiban elérhető kutatások, melyek támogatják az oktatást és fejlesztik az orvosi gyakorlatokat.
  - b) Nyílt hozzáférés egészségügyi és wellness információkhoz a közkönyvtárakban, amely segíti az egyének és a családok egészségmegőrzését.
4. cél – Minőségi oktatás
  - a) Elkötelezett munkatársak, akik támogatják a korai írni-olvasni tudást és az élethosszig tartó tanulást.
  - b) A diákok információhoz és kutatásokhoz való hozzáférése világszinten.
  - c) Befogadó helyek, ahol nem akadályozzák költségek az új ismeretek és képességek elsajátítását.
5. cél – Nemek közötti egyenlőség
  - a) Biztonságos és barátságos találkozóhelyek.
  - b) Programok és szolgáltatások a nők és lányok igényeire szabva (pl. jog és egészség).
  - c) Olyan információkhoz, valamint információs és kommunikációs technológiákhoz való hozzáférés, amelyek segítik a nők üzleti készségeinek kialakítását.
6. cél – Tiszta víz és alapvető köztisztaság
7. cél – Megfizethető és tiszta energia
  - a) Minőségi információkhoz és jó gyakorlatokhoz való hozzáférés, amely támogatja a helyi vízgazdálkodást és a csatornázási projekteket.
  - b) Szabad és megbízható hozzáférés az olvasáshoz, a tanuláshoz és a munkához szükséges villamos energiához, illetve fényhez.
8. cél – Tisztességes munka és gazdasági növekedés

- a) Információhoz és készségfejlesztő képzésekhez való hozzáférés, melyek az embereknek a jobb munkahely megtalálásához, megpályázásához és a helytálláshoz szükségesek.
9. cél – Ipar, innováció és infrastruktúra
- a) Köz- és szakkönyvtárak széleskörű infrastruktúrája képzett könyvtáros szakemberekkel.
- b) Barátságos és befogadó közösségi terek.
- c) Hozzáférés az információs és kommunikációs technológiához (pl. nagy sebességű internet, amely nem feltétlenül érhető el máshol).
10. cél – Egyenlőtlenségek csökkentése
- a) Semleges és barátságos terek, melyek a tanulást mindenki számára elérhetővé teszik, ideértve az olyan marginalizált csoportokat, mint a bevándorlók, a menekültek, a kisebbségek, az öslakosok és a fogyatékkal élő személyek.
- b) Egyenlő hozzáférés az információhoz, amely támogatja a társadalmi, politikai és gazdasági befogadást.
11. cél – Fenntartható városok és közösségek
- a) A kulturális befogadás és megértés támogatásának szentelt megbízható intézmények.
- b) A kulturális örökség dokumentálása és megőrzése a jövő generációi számára.
12. cél – Felelős fogyasztás és termelés
13. cél – Fellépés az éghajlatváltozás ellen
14. cél – Óceánok és tengerek védelme
15. cél – Szárazföldi ökoszisztémák védelme
- a) Anyagok megosztásának és kölcsönzésének fenntartható rendszere, amely csökkenti a hulladékmennyiséget.
- b) Történelmi feljegyzések a partok változásáról és a földhasználatról.
- c) Az éghajlat-változási politikához szükséges kutatások és adatok.
- d) Széleskörű hozzáférés az önkormányzatok és a nemzeti kormányok döntéshozatalának irányításához szükséges információkhoz az olyan témákban, mint a vadászat, a halászat, a földhasználat és a vízgazdálkodás.
16. cél – Béke, igazság és erős intézmények
- a) Nyílt hozzáférés a kormányzatról, a civil társadalomról és más intézményekről szóló információkhoz.
- b) Képzés az ilyen jellegű információk megértéséhez és felhasználásához szükséges készségek kifejlesztéséhez.
- c) Befogadó és politikailag semleges találkozási helyek.
17. cél – Partnerség a célok eléréséért
- a) Közösségeken alapuló intézmények globális hálózata, melyek elsődleges célja a helyi fejlesztési tervek támogatása.

3. ábra. Részlet az IFLA Acces and oppurtunity for all. How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda című kiadványából³⁷

Hazai sodorvonalak

A kulturális ágazati irányítás által követendőnek tekintett utolsó önálló stratégiaként a *Portál Programnak* nevezett, 2008–2013 közötti időszakra szóló könyvtárfejlesztési koncepció³⁸ tanulmányozható. Ennek folytatásaként országosan iránymutató dokumentumot nem ismerünk.³⁹ Bár a szakajtóban találkozhatunk a 2014–2018 közötti szakasz előkészítésére vonatkozó utalással,⁴⁰ a szakmai ori-

³⁷ Forrás: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/access-and-opportunity-for-all.pdf> (2016. október 25.)

³⁸ Koncepció a könyvtárfejlesztésről. Portál program – a könyvtárügy stratégiája 2008–2013. Budapest, 2007. december. 5 p. http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/portl_miniszteri_elfogadott_1.rtf (2016. október 25.)

³⁹ A hiányra az egyes intézményi stratégiák is rávilágítanak, pl.: „Tekintettel arra, hogy nem készült el a 2014-től érvényes országos könyvtári stratégia, így ahhoz való igazodás nem lehetséges.” Forrás: A József Attila Megyei és Városi Könyvtár stratégiája 2015–2020. <http://www.jamk.hu/?q=hu/konyvtarunk/strategia> (2016. október 25.)

⁴⁰ Skaliczki Judit: Az új stratégia alapja egy új szakmapolitikai koncepció. A 2014–2018 közötti országos könyvtári stratégia előkészítéséhez. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 2012. 8. sz. 10–17. p. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00204/pdf/EPA01367_3K_2012_08_10-17.pdf

entáció jellemzően *jogszabályok*,⁴¹ *nagyprojektek*⁴² és *pályázatok*⁴³ segítségével valósul meg napjainkban. Itt említhető meg a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőség Díj⁴⁴ elnyerését katalizáló *Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer (KKÉK)*,⁴⁵ mely a minőségbiztosítás révén tölt be bizonyos stratégiai célokat. Az EMMI képviselői különféle szakmai rendezvényeken vázolják fel az ágazati prioritásokat,⁴⁶ és a képzőhelyek is bevonják a szakma neves képviselőit a trendek hallgatók számára történő naprakész azonosításába, gyakorlati alkalmazásába.⁴⁷ Az elkövetkezendő évek izgalmas, az egész hazai könyvtár hálózatra befolyással bíró kérdése nemzeti könyvtárunk, az Országos Széchényi Könyvtár hosszú távú fejlesztésének alakulása.⁴⁸

⁴¹ Pl.: 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről; 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól; 1486/2015. (VII. 21.) Korm. határozat a Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósításával kapcsolatos aktuális feladatokról, valamint egyes kapcsolódó kormányhatározatok módosításáról.

⁴² Pl.: ELelektronikus Dokumentumküldés Országos Rendszere, Adatbázisa és Dokumentumtára – ELDORADO: <https://eldorado.oszk.hu> (2016. október 25.)

⁴³ Pl.: EFOP-1.3.1-15 Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás <https://www.palyazat.gov.hu/efop-131-15-cselekv-kzssgek-aktv-kzssgi-szerepvallals>; és EFOP-3.3.3-VEKOP/16 Országos múzeumi és könyvtári központi fejlesztés <https://www.palyazat.gov.hu/efop-333-vekop-16-orszagos-mzeumi-s-knyvtari-kzponti-fejlesztzs> (2016. október 25.)

⁴⁴ 12/2010. (III. 11.) OKM rendelet a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj adományozásáról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1000012.OKM; és OSZK Könyvtári Intézet. Pályázat a Minősített Könyvtár címre és a Könyvtári Minőségi Díjra: <http://ki.oszk.hu/content/p-ly-zat-min-s-tett-k-nyvt-r-c-mre-s-k-nyvt-ri-min-s-gi-d-jra> (2016. október 25.)

⁴⁵ EMMI. Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer. A könyvtári önértékelés szakmai szempontjai. Budapest, 2010. 39 p. <http://www.kormany.hu/download/c/8d/50000/K%C3%B6nyvt%C3%A1ri%20K%C3%B6z%C3%B6s%20C%C3%89rt%C3%A9kel%C3%A9si%20Keretrendszer.doc> (2016. október 25.)

⁴⁶ Erre jó alkalmat adnak az MKE éves vándorgyűlései, két példa: Sörény Edina: A könyvtári stratégia céljai 2014–2020. Előadás 2013. július 18-án Egerben, az MKE 45. vándorgyűlésének Stratégia előtt című kispulnár ülésén http://mke.info.hu/konyvtarvilag/files/2013/08/A-k%C3%B6nyvt%C3%A1ri-strat%C3%A9gia-c%C3%A9ljai-2014-2020_Soreny-Edina.pdf; és Sepsey Tamásné Vigh Annamária köszöntője 2016. július 7-én, az MKE 48. vándorgyűlésének nyitó plenáris ülésén Veszprémben. <http://vandorgyules.ekmk.hu/index.php/program/programok> (2016. október 25.)

⁴⁷ Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének kezdeményezéseit ismerteti: Kiszl Péter: Tudományos örökség és gyorsuló fejlődés – könyvtárosképzés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. = Könyvtári Figyelő. 25. évf. 2015. 4. sz. 443–462. p. <http://ki.oszk.hu/kf/2016/01/tudomanyos-orokseg-es-gyorsulo-fejlodes-%E2%80%93-konyvtaroskepzes-az-eotvos-lorand-tudomanyegyetemen>; és uő: Generációk találkozása: kérdések és válaszok napjaink könyvtárügyéről. = Könyvtári Levelező/lap, 28. évf. 2016. 8. sz. 7–13. p. <http://kll.org.hu/cikk/xxviii/08-4/generaciok-talalkozasa-kerdesek-es-valaszok-napjaink-konyvtarugyerol>

⁴⁸ 1316/2016. (VII. 1.) Korm. határozat az Országos Széchényi Könyvtár hosszú távú stratégiájának megvalósításából adódó feladatokról http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=196279.324032; és 1387/2016. (VII. 21.) Korm. határozat az Országos Széchényi Könyvtár fejlesztésével összefüggő feladatokról http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=196596.324873 (2016. október 25.)

A szakmai szervezetek is igyekeznek rendezvények szervezésével, nemzetközi szakértői anyagok magyar nyelvű közzétételével, hazai és külföldi grémiumokban történő szerepvállalással előmozdítani a jövő tervezését és a lobbitevékenységet. Az MKE 2016. november 9. és 22. napjára tervezett *Fejlesztés, fenntarthatóság, esély az IFLA trendek és a Lyoni deklaráció tükrében* című, hiánypótló konferenciája keretében az említett dokumentumokban megfogalmazottakra adható magyar válaszokról, megoldásokról és eredményekről lesz szó.⁴⁹ Az MKE aktív közreműködője a *Public Libraries 2020 (PL2020)* EU-s kezdeményezésnek,⁵⁰ a magyar adatok infografikán olvashatók és hasonlíthatók össze az európai mezőnnyel.⁵¹ Az MKE, valamint az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) által delegált tagokból 2014-ben alakult meg a könyvtáros életpályamodell munkacsoport,⁵² az IKSZ pedig alapító tagja az EMMI-kezdeményezésű Kulturális Alapellátási Kerekasztalának.⁵³

Intézményi szinten példamutató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó *Informálni, integrálni, inspirálni* motívójú stratégiai terve,⁵⁴ melyhez szakmai rendezvény(sorozat) is társul.⁵⁵ Ugyanígy meg kell említenünk az ELTE Egyetemi Könyvtár 2016-ban immár ötödik részéhez érkezett *Hagyományok és kihívások* szakmai napját,⁵⁶ melynek keretében

⁴⁹ Fejlesztés, fenntarthatóság, esély az IFLA trendek és a Lyoni deklaráció tükrében – szakmai konferencia – 2016. november 9. és 22. <http://mke.info.hu/blog/2016/09/fejlesztes-fenntarthatosag-esely-az-ifla-trendek-es-a-lyoni-deklaracio-tukreben-szakmai-konferencia-2016-november-9-es-23> (2016. október 25.)

⁵⁰ Public Libraries 2020: <http://www.publiclibraries2020.eu> (2016. október 25.)

⁵¹ Public Libraries 2020 Library factsheets per country: <http://www.publiclibraries2020.eu/content/country-factsheets> (2016. október 25.). Vö. az amerikai trendekkel: Barton Dávid – Kiszl Péter: Könyvtári infografikák – tényképek a tengerentúlról. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 62. évf. 2015. 9. sz. 314–332. p. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=6083&issue_id=573

⁵² Barátné Hajdu Ágnes: Könyvtáros életpályá, tudatos karrierépítés. = Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II.: Konferenciaprogram az előadások tartalmi összefoglalóival. Szerk. Boda Gáborné Köntös Nelli – Kiszl Péter. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet. 2015. 10. p. http://lis.elte.hu/KONYVTAR/pdf/2015_Vkkv2_absztraktkotet.pdf; és EMMI. Új kihívások előtt a könyvtári szakma. 2014. november 26. <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/uj-kihivasok-elott-a-konyvtari-szakma> (2016. október 25.)

⁵³ EMMI. Megalakult a Kulturális Alapellátás Kerekasztala. 2014. szeptember 30. <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/megalakult-a-kulturalis-alapellatas-kerekasztala> (2016. október 25.)

⁵⁴ Informálni, integrálni, inspirálni. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár stratégiai terve 2014–2020. 2014. december. 1. 46 p. http://www.fszek.hu/?tPath=/view/&documentview_type=save&documentview_site=4607&documentview_id=17546 (2016. október 25.)

⁵⁵ Informálni, integrálni, inspirálni – közkönyvtárak a XXI. században: http://www.fszek.hu/?article_hid=31467 (2016. október 25.)

⁵⁶ Hagyományok és kihívások V. – Országos könyvtárszakmai rendezvény az Egyetemi Könyvtárban: <https://konyvtar.elte.hu/hu/cikk/hagyomanyok-es-kihivasok-v-orzagos-konyvtarszakmai-rendezveny-az-egyetemi-konyvtarban> (2016. október 25.)

jelen közlemény alapjául szolgáló előadás is elhangzott. Többkörös egyeztetés után elfogadásra vár az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálat (EKSZ) stratégiája, az ELTE Egyetemi Könyvtára – bevált nemzetközi gyakorlatokat követve – az Egyetemi Könyvtárért Alapítvány⁵⁷ segítségével szervezi külső források bevonására irányuló, átfogó támogatói programját.⁵⁸

A képzés folyamatos korszerűsítése, az országos szakmai álláspontok kialakítása, illetve az intézményi vélemények egységesítése érdekében a Debreceni Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, az Eszterházy Károly Főiskola, a Nyugat-magyarországi Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem, valamint az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, az Informatikai és Könyvtári Szövetség, illetve a Magyar Könyvtárosok Egyesülete képviselői 2015. március 24-én az ELTE BTK-n tartott ülésükön megalapították a Könyvtár- és Információtudományi Képzések Kollégiumát (KIKK).⁵⁹ Az oktatásfejlesztési grémium példaértékű munkájával – e tanulmányban is tárgyalt nemzetközi szakmai programok adaptálásával – készültek el az informatikus könyvtáros alapszak és a könyvtártudomány mesterszak *képzési és kimeneti követelményei (KKK)*.⁶⁰

Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete 2013 novemberében indította el *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság* című kétévente, a Magyar Tudomány Ünnepe keretében látogatható immár kétnapos, nemzetközi konferenciáját, ahol ugyancsak lehetőség nyílik a külföldi és hazai trendek, valamint stratégiai célok tárgyalására.⁶¹ A 2015-ös ülés félszáz előadója közül néhányat kiemelni. Vendégünk volt többek között Silvia Stasselová, a Szlovák Könyvtárak és Könyvtárosok Egyesülete elnöke, a pozsonyi Egyetemi Könyvtár főigazgatója, aki a modern könyvtárépítészetről tartott előadást, de gazdag könyvtárhasználói tapasztalatairól számolt be külföldi kitekintéssel Frank Tibor

⁵⁷ Egyetemi Könyvtárért Alapítvány: <https://konyvtar.elte.hu/egyetemi-konyvtarert-alapitvany> (2016. október 25.)

⁵⁸ Bővebben ld.: Kiszl Péter: Alapítvány a könyvtárért: közgyűjteményi forrásteremtés civil eszközökkel. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 62. évf. 2015. 6. sz. 223–245. p. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=6064&issue_id=571; és uő: Külső források bevonása az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában. = Hagyományok és kihívások. Szerk. Knapp Éva – Vajda Zsuzsanna. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár. 2014. 9–20. p.

⁵⁹ Bővebben l. Kiszl Péter: Az informatikus könyvtáros alap- és mesterszak aktualitásairól a Könyvtár- és Információtudományi Képzések Kollégiuma megalakulásának tükrében. = Könyvtári Levelező/lap, 27. évf. 2015. 7. sz. 3–12. p.; és uő: Újratervezés a könyvtárosképzésben. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 62. évf. 2015. 11–12. sz. 399–414. p. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=6126&issue_id=575 (2016. október 25.)

⁶⁰ 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=196922.325525 (2016. október 25.)

⁶¹ ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet. Valóságos könyvtár – könyvtári valóság konferencia: <http://lis.elte.hu/vkkv> (2016. október 25.)

történész, akadémikus, és Déri Balázs klasszika-filológus tanszékvezető professzor, valamint természetesen a stratégiai tervezés is napirendre került Fodor Péter, a FSZEK főigazgatója prezentálásában.⁶²

Fejlődés és felelősség

Stratégiai körképünk is egyértelműen bizonyítja, hogy a könyvtár évezredek kultúrák közvetítője, klasszikus szerepe a 21. századra jelentősen kiegészül: napjainkban *multifunkciós* intézményről beszélhetünk, mely komplex szolgáltatásokkal áll használói rendelkezésére. A könyvtár segít a társadalmi különbségek mérséklésében, bárki használhatja a brókertől a fedél nélkülig. A könyvtárban lehet internetezni, segítséget kérni az adóbevallás kitöltésében, vagy a könyvesboltban árult, frissen megjelent regényt ingyenesen kikölcsönözni, akár egy jó szót kapni. A világon, az Európai Unióban és hazánkban is a *legnagyobb kulturális intézményrendszer* a könyvtári hálózat, amely nyitott, mindenki számára szabadon hozzáférhető. Ha ehhez hozzávesszük a felsőoktatási könyvtárak kiemelt feladataként a jövő generációjának, a leendő tudós- és tanárnemzedéknek, a kutatás-fejlesztés letéteményeseinek a szolgálatát, akkor minden eddigi korszaknál jelentősebb *szakmai felelősségünkhöz* nem fér kétség.⁶³

Rezümé

A tanulmány a könyvtárak 21. századi – jelentősen kibővült – funkciórendszerét, társadalomban betöltött aktív közösségi szerepét elemzi, és felhívja a figyelmet a környezeti tényezők folyamatos változására, a prognózisok jelentőségére az ezekből származtatható új igények proaktív kiszolgálásában. A könyvtári hálózatra vonatkozó stratégiai tervezés sarokpontjainak kijelölését követően – a magyarországi adaptálás előmozdítását szorgalmazva – nemzetközi helyzetképet vázol fel az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions = Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége) fejlesztési törekvéseinek és vonatkozó programjainak bemutatásával. A közlemény az IFLA 2013-ban megjelent trendjelentéséből (IFLA Trend Report), majd annak aktualizálásából (IFLA Trend Report 2016 Update) kiindulva tárgyalja a Lyoni nyilatkozatot (The Lyon Declaration), valamint az IFLA 2016–2021 közötti stratégiai tervét (IFLA Strategic Plan 2016–2021). Súlyponti elemnek az IFLA Fenntartható Fejlődési Célok (Sustainable Development Goals, SDGs) megvalósításában vállalt – az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ, United Nations = UN) Világunk 2030-ig Keretrendszerére (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) épülő – komplex

⁶² ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II. konferencia programja absztraktokkal és prezentációkkal: <http://lis.elte.hu/vkkv/VKKV2>; és Boda Gáborné Köntös Nelli – Kiszl Péter szerk.: i. m.

⁶³ Az IFLA Trend Report címe is erre utal: Riding the Waves or Caught in the Tide? Navigating the Evolving Information Environment 16 p. http://trends.ifla.org/files/trends/assets/insights-from-the-ifla-trend-report_v3.pdf (2016. október 25.)

cselekvési tervét, illetve az ehhez kapcsolódó gazdag dokumentációs háttérét (útmutatók, segédletek) tekinti, de a magyarországi könyvtári irányvonalak és tendenciák érzékeltségének is teret enged.

IFLA's Strategic Objectives – Hungarian and International Library Parallels

This study analyses the – significantly expanded – functions of libraries in the 21st century and their active community role in society, and draws attention to the continuous changes of environmental factors in proactive serving of the new demands derived from them. After appointing the corners of the strategic planning carried out for the library network based on prognoses, it outlines the international situation by introducing the development efforts and programs of IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), promoting the Hungarian adaptation. The study discusses the Lyon Declaration and the IFLA Strategic Plan 2016-2021 on the basis of the IFLA Trend Report 2013 and its update, the IFLA Trend Report 2016. It considers the IFLA's complex action plan – built on the UN Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development – for implementing the Sustainable Development Goals (SDGs) and the related rich documentation background (manuals, toolkits) as the crucial elements; however it leaves scope for the introduction of the Hungarian library trends and tendencies as well.

KISZL PÉTER
intézetigazgató
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Könyvtár- és Információtudományi Intézet
ORCID: 0000-0003-2992-295X

Hogyan csapjuk az online szelet az Y generáció számára?

Bevezetés

Tanulmányomban bemutatom, hogy online eszközök segítségével a felsőoktatási könyvtári szférában hogyan tudjuk leghatékonyabban elérni az Y generációt, tehát azokat a fiatalokat, akik már úgy nőttek fel, hogy kommunikációjukban jelentős szerepet kaptak az internetes kapcsolatteremtési lehetőségek. Látni fogjuk, hogy másképpen célszerű velük kommunikálni, mint például azokkal, akik csak felnőtt korukban találkozhattak az online kommunikációs lehetőségekkel.

Generációk¹

Az információs társadalom az elmúlt évtizedekben a szemünk előtt alakult ki, köszönhetően az infokommunikációs eszközök rohamos fejlődésének. Ezekhez az új kapcsolatteremtési lehetőségekhez különböző módon viszonyulnak az egyének. Ezeket különböző aspektusból vizsgálhatjuk (pl. iskolázottság, lakóhely), de a legszegmentálhatóbb különbségekkel akkor találkozunk, ha életkor szerint vizsgálódunk.² Ez alapján 6 élő generációt különböztetünk meg, melyek között az átmenet természetesen folyamatos.

Veteránok: az 1928 és 1945 között születettek tartoznak ebbe a csoportba, ők találkoztak/találkoznak legidősebb korban az internetes kommunikáció lehetőségeivel. Akkor nőttek fel, amikor még a telefonvonalak kiépítése lassú ütemben zajlott, így legtöbbször számára gyerekkorban valós idejű, kétirányú kommunikáció kizárólag akkor volt kivitelezhető, ha fizikailag egy helyen tartózkodtak a felek. Többnyire nehezen, vagy egyáltalán nem használnak online eszközöket kapcsolattartásra, félnek a számukra „ismeretlen” közegetől, és a hagyományos csatornákat részesítik előnyben.

Baby boomerek: ebbe a generációba azokat soroljuk, akik 1946 és 1964 között születtek. Ők már érdeklődőbbek a modern eszközök iránt, kevésbé tartanak tőlük. Ez leginkább annak köszönhető, hogy az utánuk következő korosztály már aktívan használja ezeket az eszközöket, így ez a generáció a gyermekei révén már testközelből szemlélheti, hogyan működik az online kommunikáció. Érdeklődés esetén akár azonnal ki is tudja próbálni, van segítség a lehetőségek megismerésében és a használat elsajátításában. Sokan lelkes online tartalomfo-

¹ Tarné Éder Marianna: Generációk – „árkok”, szakadékok. [http://tarmarianna.blogspot.hu/\[-\]2012/03/generaciok-arkok-szakadekok.html](http://tarmarianna.blogspot.hu/[-]2012/03/generaciok-arkok-szakadekok.html) (2016. augusztus 15.)

² Vincze Anikó: Generációk az információs társadalomban. = Belvedere Meridionale, 25. évf. 2013. 3. sz. 97–116. p.

gyasztókká válnak, azonban a veszélyekre kevésbé gondolnak, könnyedén megadják például bankkártyaadataikat.

X generáció: az 1965 és 1979 között született „karrierista nemzedék” számára munkájuk miatt már elkerülhetetlen, hogy használják az online kommunikáció eszközeit, de kapcsolattartás terén továbbra is előnyben részesítik a személyes kontaktust.

Y generáció: a tanulmány szempontjából a leglényegesebb generáció, mert ők a jelenlegi egyetemista nemzedék, az 1980 és 1994 között születettek. Náluk már gyerek- vagy fiatal korban megjelent az online kommunikáció, így hasonló (vagy jelentősebb) szerepet kap életükben, mint a hagyományos kapcsolattartási formák. Minden információhoz azonnal szeretnének hozzájutni. Alapvető kapcsolattartási formának tekintik a netes lehetőségeket, de ezt még helyhez kötötten élük meg, például előnyben részesítik az asztali eszközöket.

Z generáció: az Y generációhoz képest kisebb számban, de már ők is átlépték a felsőoktatási intézmények küszöbét, hiszen az 1995–2010 között született fiatalokról van szó. Ők azok, akik már úgy nőttek fel, hogy számukra az internet ugyanolyan alapvető „közmű”, mint a gáz- vagy a vízszolgáltatás. „Digitális bennszülötteknek” is szokás őket nevezni. Számukra az offline lét gyakorlatilag elképzelhetetlen, előnyben részesítik a mobil eszközöket, melyekkel bárhol a világban azonnal kapcsolatba léphetnek a meglehetősen nagy – ugyanakkor felületes – baráti köreikkel. A szimultán online és „valóságos” létnek köszönhetően jók figyelemmegosztásban, ugyanakkor kevésbé képesek egy-egy tevékenységben alaposabban elmélyülni. Ebből a generációból sokan netfüggővé válnak/váltak, akik, hasonlóan egy szenvedélybetegségben szenvedőhöz, képtelenek szüneteltetni a közösségi oldalak használatát.

Alfa generáció: témámat tekintve ők még nem érintettek, de fontos megemlíteni a 2010 után születetteket is. Ők már azelőtt elkezdik használni az online kommunikációs eszközöket, mielőtt például írni vagy olvasni megtanulnának.

Áttekintve az egyes generációk általános jellemzőit, megállapítható, hogy más a hozzáállásuk az online kommunikációs eszközökhöz. Kisebb-nagyobb mértékben már minden generáció használja ezeket a lehetőségeket, de másképp kell kommunikálni velük ezeken a csatornákon, ha azt akarjuk, az egyes nemzedékeket elérjük a nekik szánt üzenetek.

A továbbiakban elsősorban az ELTE Egyetemi Könyvtár tapasztalatain keresztül azt fogom bemutatni, hogy az Y generációval milyen platformokon célszerű kommunikálnunk a közösségi médián keresztül. Fontos hangsúlyozni, hogy az említett példákon túl az Egyetemi Könyvtár más típusú–tartalmú bejegyzéseket is közzétesz, melyekkel más korcsoportokat céloz, de ez most nem témája jelen írásnak.

Facebook³

Első helyen nem is lehetne mással kezdeni, mint a legtöbb felhasználóval rendelkező közösségi oldallal. Az Y generáció többsége már évek óta jelen van ezen a felületen, napi kommunikációjuk jelentős részét bonyolítják itt, legyen szó akár a saját magukkal kapcsolatos bejegyzések közzétételéről vagy csetelésről.⁴ A könyvtárak jelentős hányada is képviselteti magát (legalább ezen az egy) közösségi oldalon.⁵ Nézzük meg, tapasztalataink alapján milyen alapvető praktikákat célszerű szem előtt tartani, ha az egyetemista korosztályt szeretnénk elérni! Egyetlen mérőszámunk, amit használni tudunk a bejegyzéseink hatékonyságával kapcsolatban, a kiváltott interakció mértéke: tehát hányan reagálnak rá például lájkolással vagy hozzászólással, azonban itt nincs lehetőségünk a kor szerinti megoszlást figyelni. Követőink kétharmada tartozik az Y és X generáció tagjai közé, ezért a levont következtetések nem feleltethetők meg kizárólag a fiatal generációk használati szokásainak, de mindenképp irányadók lehetnek abban a tekintetben, hogy milyen szempontokat érdemes szem előtt tartani bejegyzések közzétételénél, hogy ebből a korosztályból is minél több visszajelzést váltsanak ki.

Mikor posztoljunk? Tapasztalataink szerint több okból is a kora esti órákban legcélszerűbb kitenni a bejegyzéseket. Ilyenkor a más Facebook-oldalak által publikált „üzleti” bejegyzésekből már kevesebb van, így nagyobb eséllyel jelenik meg posztunk követőinknél. Továbbá látogatási statisztikáink is egyértelműen mutatják, hogy ebben az időszakban a legmagasabb a bejelentkezett követők száma, így több személytől várhatunk azonnali reakciót bejegyzéseinkre.

Érdemes-e hétvégén posztolni? Igen! Erre részben az előző pontban találjuk a magyarázatot. Hétvégén, szabadnapokon kevesebb a más oldalak által publikált poszt, így nagyobb eséllyel jelenik meg a mi bejegyzésünk a követőknél.

Milyen típusú bejegyzéseket tegyünk közzé? Három típus emelhető ki, amik általában magasabb reakciószámot érnek el a hagyományos, szöveges bejegyzéseknél: a fényképek, a videók és a kérdések.

Milyen hosszú legyen egy Facebook-poszt? Minden tartalomhoz – még képekhez is – illik szöveget írni. Ez viszont legyen minél rövidebb, lényegre törőbb, lehetőleg 50, maximum 100 karakter hosszú, mert az ennél hosszabb szövegű bejegyzések kevesebb interakciót váltanak ki a fiatalok körében. Saját ismerősi körömben is tapasztalom, hogy ebből a korosztályból sokan úgy gördítik végig az üzenőfalukat, hogy egy-egy bejegyzésre körülbelül 1 másodpercet szánnak, és ez alapján döntenek el, hogy lájkolják-e vagy sem, majd görgetnek is tovább. Ennyi időbe nem fér bele hosszú szövegek elolvasása.

³ Elérhető: <http://facebook.com>.

⁴ Pótó Zsuzsanna: Közösségi kapcsolatok a virtuális térben – a Facebook-használat statisztikai elemzése. = Acta Sociologica: Pécsi Szociológiai Szemle, 5. évf. 2012. 1. sz. 151–160. p.

⁵ Fodor János: A megosztó hivatás. Könyvtári jelenlét a Facebook közösségi oldalon 2013/2014-ben. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 2014. 7–8. sz. 275–295. p.

Az alábbiakban áttekintem, hogy milyen tartalmú bejegyzések azok, melyeket tapasztalataink szerint könyvtárként közzétehetünk, és kiválthatjuk vele a fiatalok tetszését.

a) „Színfalak mögötti” fényképes bejegyzések, illetve azok a fotók, melyek olyan részről örökítik meg a könyvtárt, amire a látogatónak nincs lehetősége. Példaként meg lehet említeni az Egyetemi Könyvtár 2016. augusztus 26-i bejegyzését, mely a könyvtárépület tetőjéről mutatja meg a Gellért-hegyet, úgy, hogy a könyvtár kupolája is látszik rajta, illetve a 2016. május 26-i bejegyzést, ahol az olvasóteremben jelenlévők a napfénytetőn keresztül lettek lefényképezve.

b) Fontos a bejegyzéseinkkel azt is tükrözni, hogy „messzebb is látunk az orrunknál”, könyvtár esetében a falainknál. Ezzel közelebb kerülhetünk a követőinkhez, hiszen látják, hogy nemcsak a munka megszállottjai dolgoznak a könyvtárakban, hanem ugyanolyan emberek, mint bárki más, akik figyelnek a környezetükre is. 2016. május 20-án például a főigazgatói szoba ablakából tökéletesen megfigyelhető varjúcsaládról tettünk ki fényképet.

c) Bár ez a korosztály kevésbé nyitott kulturális tartalmakra, megfelelő tálalással az ilyen jellegű bejegyzéseket is el tudjuk juttatni hozzájuk. Ha például idézetet akarunk közzétenni, azt ne egyszerű szöveges bejegyzésként tegyük, hanem helyezzük rá egy figyelemfelkeltő fényképre, így kevesebben fognak átgorgetni rajta.

d) Már többször említésre kerültek a fényképek, azonban azt is nagyon fontos hangsúlyozni ezekkel kapcsolatban, hogy minél jobb minőségű képeket tegyünk közzé. Rossz minőségű, nehezen kivehető tartalmú bejegyzésekkel nemhogy nem szerezhethetünk lájkokat, akár még meglévő követőink közül is veszíthetünk.

e) Olykor a könyvtárak is élhetnek a tipikus lájkvadász bejegyzéssel: ha a könyvtári témájú bejegyzésünkkel kapcsolatba hozható kisgyermek vagy kisállat, érdemes fényképet posztolnunk ezekről. Az ilyen „cukiságok” jellemzően magas reakciószámot hoznak.

f) Célszerű odafigyelni az aktuális online örületekre is, melyek sokszor csak pár napig tartanak, ezért ajánlatos gyorsan reagálni rájuk. Például néhány hónapja a Pokemon Go nevezetű mobiltelefonos alkalmazással összefüggésben az Egyetemi Könyvtárból is posztoltunk „Pokemont” 2016. július 21-én.

g) Humoros bejegyzések is helyt kaphatnak könyvtárak Facebook-oldalain, például mémek felhasználásával, melyeket a könyvtárral kapcsolatba hozható tartalommal töltünk meg. 2015. december 18-án Batman és Robin vitatkozott kicsit a könyvtárakról az Egyetemi Könyvtár Facebook-oldalán.

h) Magas reakciószámot hozhat az is, ha a Facebook egyes újításait az elsők között próbáljuk ki. 2016. július 13-án a pár nappal korábban elérhetővé vált funkció, a 360 fokos gömbpanoráma lehetőségének alkalmazásával fénykép formájában lehetett körülnézni az olvasótermünkben.

i) Mivel könyvtárakkal meglehetősen sok téma összefüggésbe hozható, így akár egy-egy aktuális világeseményről is tudósíthatunk. Ebben az Országos Széchényi Könyvtár jeleskedett az idei olimpiai időszak alatt. Az elsők között tudósítottak a magyar érmekről, melyeket a követők kifejezetten magas számú lájkkal és megosztással értékelték.

A bejegyzések tartalmán túl fontos odafigyelni más tevékenységekre is, ha könyvtárként Facebook-oldalt üzemeltetünk. Tartsuk naprakészen adatlapunkat, hiszen nagyon sokan (például az Y generáció tagjai) elsődlegesen innen tájékozódnak, és csak egy második lépés a könyvtár hivatalos honlapjának felkeresése.

Nagyon fontos az is, hogy egy bejegyzéssel nem csak addig vannak tennivalóink, ameddig közzétesszük. Amennyiben hozzászólás érkezik a posztunkhoz, illik arra reagálni. Ugyanez a teendő a privát üzenetekkel is, melyekre minél gyorsabban kell válaszolnunk, hiszen a Facebook ez alapján kategorizálja oldalunkat. Ha a „Gyors válasz” besorolást kapjuk, akkor nagyobb eséllyel számíthatunk megkeresésre ezen a csatornán keresztül is.

Bár most kifejezetten az Y generáció felől közelítve tettem javaslatot a Facebook-bejegyzések tartalmával kapcsolatban, azonban általánosságban szem előtt tartandó elv, hogy ne csak egyetlen felhasználói körnek posztoljunk. Ha a követőink között idősebbek is vannak, fontos, hogy számukra is biztosítsunk releváns tartalmakat. A kor mellett érdemes odafigyelni még a nyelvre is. Amennyiben magas az idegen nyelvű követők aránya, bejegyzéseinket célszerű a magyar mellett legalább angolul is közzétenni. Ehhez már remek technikai megoldást kínál a közösségi oldal, egy bejegyzéshez több nyelven tudunk szöveget írni, és minden felhasználó csak a saját beállított nyelvének megfelelő verziót látja.

Instagram⁶

Az Y generáció szempontjából a második legjelentősebb közösségi felület mára az Instagram lett. Ez egy eredetileg kizárólag mobiltelefonokra szánt képmegosztó szolgáltatás, mára azonban néhány funkciója már számítógépes böngészővel is elérhető. Előszeretettel használják a fiatalok képmegosztásra, hiszen a Facebookkal ellentétben itt kevésbé vannak jelen még szüleik, így olyan képeket is közzétesznek itt, amit Facebookon már nem feltétlenül „mernének”. Az Instagram közösségi elve szerint nem ismerősöket, hanem követőket lehet gyűjteni, illetve követővé válhatunk, ami nem feltételezi a személyes ismeretséget. Ez szintén vonzó szempont a fiatalok számára, akik szívesen kezdeményeznek kommunikációt számukra ismeretlen személyekkel is.

Az Instagram alkalmazását össze lehet kötni Facebook-oldalunkkal is, így azonnal megjelenhet az ott feltöltött bejegyzésünk a Facebookon. (Az Instagram

⁶ Elérhető: <http://instagram.com>.

a Facebook tulajdona, így az azon keresztül megosztott bejegyzéseket a rendszer előnyben részesíti más hasonló alkalmazásokkal szemben.)

Mivel kifejezetten fényképmegosztó szolgáltatásról van szó, különösen érdemes odafigyelni a fényképek minőségére. Az alkalmazás lehetőséget kínál megosztás előtt a képek szerkesztésére, javítására, különböző effektekkel való „feldobására”. Amennyiben lehetőségünk van rá, négyzet vagy álló képeket posztoljunk, mert a felhasználók többsége álló képernyőn nézi mobiltelefonján keresztül, így egy fekvő kép nagyon apró méretben jelenik meg.

Jellemzően az Y generáció használja ezt a szolgáltatást, az ELTE Egyetemi Könyvtár követőinek háromnegyede ebbe a korosztályba sorolható.

Facebook vs. Instagram

Felmerülhet a kérdés, melyik szolgáltatással érhetünk el több felhasználót, melyiken válthatunk ki több aktivitást. Az Egyetemi Könyvtár tapasztalatai alapján egyértelműen kijelenthető, hogy az Instagram vezet e téren. Az ide feltöltött bejegyzések átlagosan a követők kétharmadát érték el, és az elért felhasználók 10–15 százaléka reagált is a bejegyzésekre. Ezzel szemben a Facebookra feltöltött bejegyzéseket mindössze a követők harmada látta, reakciót pedig az elért felhasználók 1–3 százalékából váltottak ki.

	Facebook	Instagram
Követők száma	3271	1242
Elért felhasználók száma	1059	867
Elért felhasználók aránya a követőszámhoz képes	32,4%	69,8%
Reakciók/lájkok száma	42	168
Reakciók/lájkok aránya a követőszámhoz képes	1,3%	13,5%

1. táblázat. Egyidőben posztolt, ugyanazon fénykép által kiváltott reakciók a két oldalon

További közösségi oldalak

Talán többek is egy másik közösségi oldalt, a Twittert⁷ várták második helyre az Instagram helyett. Azonban az Egyetemi Könyvtár tapasztalatai alapján Magyarországon a Twitter kevésbé népszerű, a kitett tweet-ekre elenyésző számban érkezik visszajelzés, s azok is jellemzően felhasználóink helyett más könyvtáraktól.

Bár elsődlegesen nem közösségi oldal, de említést érdemel még a YouTube⁸ is, ahol szintén képviselteti magát néhány könyvtár egy-egy fiókkal. Azonban a tapasztalat az, hogy – elsősorban emberi erőforrás hiánya miatt –, nincs kapacitás

⁷ Elérhető: <http://twitter.com>.

⁸ Elérhető: <http://youtube.com>.

a könyvtárakban folyamatos videóanyag előállítására, ezért ritkán frissülnek ezek a YouTube-csatornák.

Könyvtári weboldal

Ha online jelenlétről beszélünk, nem szabad megfeledkezni a könyvtárak saját weboldaláról sem, hiszen ez is egy olyan felület, ahol sok esetben elsőként tájékozódnak a különböző szolgáltatásokról az egyetemisták. Bizonyos szempontból ez egy nehezebb terep, mert itt sokkal nagyobb kihívás differenciált tartalmat létrehozni, mégis minden számára releváns információt ugyanúgy meg kell találnia rajta egy fiatalnak, mint egy idősebb látogatónak. Ezt elsősorban azzal tudjuk biztosítani, hogy az egyes tartalmakat többféle szempont alapján is elérhetővé tesszük.

Ebben a szellemben készült el az ELTE új könyvtári weboldala, melyet a hallgatók a 2016–2017-es tanév őszi félévének elején kezdhettek el használni. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem szétagolt könyvtári hálózattal rendelkezik, csaknem 50 kisebb-nagyobb könyvtár összessége alkotja az Egyetemi Könyvtári Szolgálatot, melynek első honlapja 2011-ben készült el. Az akkori könyvtárközpontú szemlélet kevésbé alkalmazkodott a fiatalok gondolkodásmódjához, hiszen először mindig egy könyvtárat kellett kiválasztaniuk, ha az elérhető szolgáltatásokról akartak tájékozódni. Az Y generáció kevésbé helyhez kötött, őket inkább az érdekli, hogy a számukra éppen szükséges szolgáltatást hol tudják a leggyorsabban, legkönnyebben megközelíthetően igénybe venni. Ezt a gondolkodásmódot követve – de megtartva a korábbi felépítésre jellemző feltérképezés lehetőségét is – jött létre egy szolgáltatásközpontú weboldal. A kiindulópont a szolgáltatás és az elérhetőség ellenőrzése után ajánlja fel azokat a „szolgáltatási helyeket”, ahol azt igénybe lehet venni. A helymeghatározással való támogatásnak köszönhetően a felhasználó azt az információt is azonnal látja, hogy a szolgáltatás legközelebb hol vehető igénybe, és akár azonnali útvonaltervezésre is van lehetőség.

További, elsősorban fiatalokat célzó szolgáltatás, hogy az ELTE tanulmányi rendszerében használt azonosítóval (Neptun-kód) bejelentkezve már a könyvtári honlapon figyelmeztetéseket jelenítünk meg, ha az olvasónak például lejáró kölcsönzése vagy készpénztartozása van. Ehhez korábban be kellett jelentkezni a teljesen egyedi azonosítást használó online katalógusba. Ha valaki – például saját gépén – bejelentkezve marad, és bármilyen ügyből kifolyólag meglátogatja az Egyetemi Könyvtári Szolgálat weboldalát, akkor automatikusan megjelennek neki ezek a fontos figyelmeztetések.

Fontos egy weboldalnál az is, hogy mobileszközökről is könnyen használható legyen. Ez a témám szempontjából azért is kiemelendő, mert a fiatal generáció előszeretettel használja ezeket az eszközöket internetezésre. A mobilon

is használható weboldaloknak alapesetben két jól elkülöníthető fajtája van. Az egyik a rezponzív honlapok, melyek képernyőméret függvényében automatikusan átrendeződnek, általában egy hosszú oszlopszerű elrendezésre okostelefonos képernyőn. A második lehetőség egy különálló mobil weboldal létrehozása, melynek a felülete kifejezetten mobil eszközre készül, ezért ez kényelmesebb használhatóságot biztosít, mint egy automatikus átrendezés. Ugyanakkor hátránya, hogy külön kell „gondozni”, hiszen különálló oldalról van szó.

Az Egyetemi Könyvtári Szolgálat új honlapjánál ezt a két megközelítést vegyítettük, amely kényelmes használhatóság mellett nem igényel külön adminisztrációt. Ezt úgy értük el, hogy a különálló, kifejezetten mobil eszközökre szánt jQuery Mobile felhasználói felülethez a tartalmi elemeket a normál honlapot kezelő Drupal tartalomkezelő rendszer adatbázisából közvetlenül nyerjük ki, így nem szükséges két helyen frissíteni a tartalmakat.

Összegzés

Bár a könyvtárakat sokan „múltbeli” intézményeknek tekintik, azonban ezzel a sztereotípiával nem szabad azonosulni. Meg kell keresni azokat a lehetőségeket, ahol meg tudjuk mutatni, hogy a könyvtárak tartják a lépést az idővel a szolgáltatásaik terén. Erre nagyon jó felületet biztosítanak a közösségi oldalak és saját honlapjaik, annál is inkább, mivel az Y és az azt követő generációkkal elsődlegesen ezeken a felületen tudjuk közvetlenül felvenni a kapcsolatot, azzal a céllal, hogy a jövőben szolgáltatásaink felhasználójává váljanak.

Rezümé

Napjainkban az egyetemisták túlnyomó többségét a Y generáció tagjai, vagyis az 1980 és 1994 között született fiatalok teszik ki. Ők már úgy nőttek fel, hogy életük szerves részévé vált az online kommunikáció, amit a könyvtáraknak is figyelembe kell venni, ha meg akarják szólítani őket. Ez a korosztály mindent „most és azonnal” akar, lehetőleg úgy, hogy ne kelljen elmozdulni a monitor/kijelző elől. Elsődleges információforrásuk az internet, ami alatt nemcsak az online keresőket, hanem az online kapcsolattartás által biztosított lehetőségeket is értem.

Magyarországon a legnépszerűbb közösségi szolgáltatások, ahol könyvtárak is jelen lehetnek, a Facebook és az Instagram. Ha felsőoktatási könyvtárként azt akarjuk, hogy a fiatalok tudomást szerezzenek rólunk, egyre lényegesebb, hogy ezeken a felületeken (is) jelen legyünk. Mindegyiknek megvannak a sajátosságai, amelyekre érdemes odafigyelni, ha könyvtári profilokat üzemeltetünk. Nem szabad szinkronban ugyanazokat a tartalmakat közzétenni minden közösségi oldalon, mivel más felhasználói réteg használja az egyes szolgáltatásokat. Általánosságban elmondható, hogy ha az Y generációt akarjuk elérni, akkor törekedni kell a rövid és tömör tartalmakra, melyeket vizuális elemekkel is kiegészítünk.

How to Communicate with Generation Y on Online Platforms?

Today the vast majority of the students are the members of Generation Y, people born between 1980 and 1994. They grew up with online communication in their lives, and a library that would like to address them should take this into consideration. This generation has a “now and immediately” attitude, and they try to avoid to move from the screen. The Internet is their primary source of information, which means not only the online search engines, but also the online social media.

In Hungary the most popular social media websites where libraries can be present are Facebook and Instagram. If we, as a university library want young people to become aware of us, it's very important for us to use these platforms, too. Each platform has its own characteristics, which are worth paying attention to when creating the profile of the library. Different contents should be published on different social sites as different groups of users use them. Generally speaking, if we want to connect to the Y generation, we must focus on the shortness and conciseness of the message, and add some visual content, too.

GARAMVÖLGYI LÁSZLÓ
informatikus könyvtáros

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár

Dezideráta szolgáltatás bevezetése az ELTE Egyetemi Könyvtárban

Szemléletváltás

A dezideráta szolgáltatás bevezetése abban a formában új az Egyetemi Könyvtárban, ahogyan az előadásban elhangzott. Fejlesztés alatt álló szolgáltatásról van szó, melyet idén tervezünk bevezetni és a felhasználókkal is megismertetni. A szolgáltatás olvasók felé kommunikált nevére még nem született döntés, ennek véglegesítése folyamatban van.

A könyvtárban Szerzeményezési Bizottság működik, melynek tagjai több osztály munkatársai közül kerülnek ki, biztosítva ezzel többféle szemlélet képviselését mind olvasói, mind az állomány oldaláról nézve. A Szerzeményi Bizottság dönt az egyes dokumentumok esetén azok beszerzéséről, arról, hogy hány példányban vegyük meg, és arról, hogy az melyik gyűjteményi helyre kerül.

Korábban is volt lehetősége az olvasóknak beszerzési kérést eljuttatni a könyvtár felé. Ennek leggyakoribb formái a szóbeli közlés, az e-mailben küldött, telefonon leadott, illetve a WebOPAC-on található, „Ha kérdése van, írjon!” rész kitöltésével küldött kérés voltak.

Az igények leginkább a Közönségszolgálati Osztályra érkeztek, kisebb részben a Gyűjteményszervező Osztályra. A kérések kezelését az eljárás lépéseinek, időtartamának és a küldött válaszoknak a különbözősége jellemezte.

Az új szolgáltatás bevezetése előtt megvizsgáltuk a dezideráta kérések leadásának hazai és a nemzetközi gyakorlatát. A skála viszonylag széles, a fűzetbe írt kérésektől indulva a DDA (Demand Driven Acquisition = Kérés szerinti gyarapítás) szerinti gyarapításig. Ez utóbbi gyakorlat leginkább az USA-ban és Nyugat-Európában terjedt el. Az olvasók online keresőrendszerben választják ki a beszerzésre szánt dokumentumot, a DDA rekordot betöltik a könyvtár elektronikus katalógusába. A legtöbb könyvtár külön pénzalapot hoz létre a beérkezett kérések teljesítésére, melynek gyors megvalósulását a kiadókkal, kereskedőkkel és a szállítókkal kötött megállapodások, szerződések biztosítják.

A könyvtárunkban korábban leadott kéréseket – cél alapján vizsgálva – két csoportra oszthatjuk. Az egyik rész szerzeményezési javaslatot tett, melynek célja az állomány teljesebbé tétele volt, ekkor az olvasó nem kérte a példányhoz való hozzáférést. A javaslat leadásával felhívta a könyvtár figyelmét újonnan megjelent művekre, amelyek megvételével az adott szerző összes könyve meglehetne a könyvtárban, vagy esetleg jelezte, ha egy dokumentumból kevés példányszámmal rendelkezett a könyvtár.

Másik esetben a leadott kérsnél a gyors beszerzés és a hozzáférés mihamarabbi biztosítása jelent meg igényként. Az ELTE helyi sajátosságait figyelembe véve ez utóbbit jelentősen befolyásolta a rendelkezésre álló pénz és a bürokrácia. A közbeszerzési pályázatok hosszú átfutási ideje, az esetleges érvénytelen, majd az ezt követő újbóli pályázat, a költségvetés alakulása, az engedélyek aláírásának hosszú átfutási ideje nem kedvez a gyors beszerzésnek és feldolgozásnak. Ebben az esetben az ELTE hátrányba kerül azokkal a könyvtárakkal és szolgáltatókkal szemben, akik teljesíteni tudják a pár napon belüli hozzáférés követelményét.

A korábbi dezideráta kérés leadásnak eseteit, a hazai és nemzetközi gyakorlatokat, az ELTE sajátosságait megvizsgálva a könyvtár a szemléletváltás mellett döntött. Egyrészt az olvasóinkat hangsúlyozottan szeretnénk bevonni az állomány gyarapításának javaslat szinten történő támogatásába, másrészt a szemléletváltás a könyvtár és a könyvtáros részéről is megjelenik, hiszen eddig a gyarapítás könyvtárosi feladat volt, minimálisan jelent meg külső igény. Ennek alapján a korábbi szerzeményezési gyakorlat kiegészül az olvasói kérések megjelenésével.

Az új folyamat bevezetésének a fentiek mellett célja a folyamatszintű működés biztosítása, az egységes eljárás kialakítása, ezzel a párhuzamosságok kiszűrése, a hatékonyság növelése, a minőségi szolgáltatás létrehozása és a statisztikák készítésének lehetősége.

A fejlesztés első szakasza: a tervezés

Elsőként megvizsgáltuk a dezideráta kérés hagyományos menetét, majd az abban rejlő kritikus, fejlesztendő pontokat azonosítva megfogalmaztuk az igényeket, és megvizsgáltuk a rendelkezésre álló erőforrásokat személyi, anyagi és eszköz oldalról is. Egyeztetünk az Aleph integrált könyvtári rendszer magyarországi forgalmazóival, az Ex-Lh Számítástechnikai Kft.-vel a lehetőségekről és a működésről, majd kiválasztottuk a végleges verziót. Ezt követően készítettük el a folyamatvázlatot az új szolgáltatásról.

A tervezéskor meghatároztuk, hogy a fejlesztésnek mind az angol, mind a magyar felületen párhuzamosan kell haladnia a webOPAC-on, és azt is, hogy minden lépést több böngészőből indulva is ellenőrizni kell, hogy a felhasználók megfelelő tartalmat és megjelenítést lássanak.

A fejlesztés második szakasza: Aleph beállítások, levelezés

Az Aleph módosítások során az első lépés az új gyűjtemény (*Dezideráta*) és az új példánystátus (*Beszerzés alatt*) kialakítása és paraméterezése volt. A webOPAC-on leadott kérések mindegyike a Dezideráta gyűjteménybe kerül, a példánystátusza „Beszerzés alatt” lesz.

Ezután következett a jogosultságok beállítása. Olvasói oldalról minden olvasói státusznak engedélyeztük a dezideráta kérés leadásának lehetőségét. Egy-

ségesen adtuk meg a beküldhető kérések számát, amit lehetőség van csökkenteni vagy emelni együttesen vagy olvasói státuszonként is. Példánystátusz és gyűjtemény oldalról is engedélyeztük a kérést.

A kérés során létrejövő rekordba bekerül egy bázis kód, melynek funkciója az OAI-PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting) küldés tiltása és a listázási lehetőség biztosítása.

Az új folyamathoz kapcsolódóan központi e-mail címet hoztunk létre, melyen keresztül folyamatosan biztosítható a beérkezett kérések és a szolgáltatással kapcsolatos levelezés követése.

A fejlesztés harmadik szakasza: webOPAC

Ebben a szakaszban történt meg a dezideráta kérés űrlapjának kialakítása és a „Ha kérdése van, írjon!” rész módosítása a webOPAC-ban.

A „Ha kérdése van, írjon!” részen keresztül bejelentkezett olvasóként és vendégként is lehetőség van a könyvtáraknak üzenetet küldeni. Korábban itt is jeleztük a felhasználóknak, hogy a beszerzési kéréseiket elküldhetik a könyvtár felé. Ezt a részt a felvezető szövegből töröltük.

1. ábra. WebOPAC, dezideráta kérés helye és a *Ha kérdése van, írjon!* felület¹

A webOPAC űrlap első részében tájékoztatjuk az olvasókat a szolgáltatásról, annak céljáról, menetéről, a visszajelzés formájáról.

¹ Forrás: <http://opac.elte.hu/F/HI59CV5MIDSJHTTPSRBT2PTST41GQ9TEUSBJ3KBTL-VUJ2SUB4I-31314?func=find-b-0> (2016. augusztus 31.)

Mivel az Egyetemi Könyvtár teljes állománya nem kereshető a webOPAC-ban, ezért az űrlap első részében kaptak helyet a digitalizált katalógusok linkjei. Megtalálhatók itt az alapkatalógus, a tárgyszókatalógus, az ETO katalógus és a Kézirat- és Ritkaságtár katalógusai. Ezen linkek bármelyikére kattintva az olvasónak lehetősége van ellenőrizni, hogy a beszerzésre javasolt dokumentum a könyvtár állományában megtalálható-e.

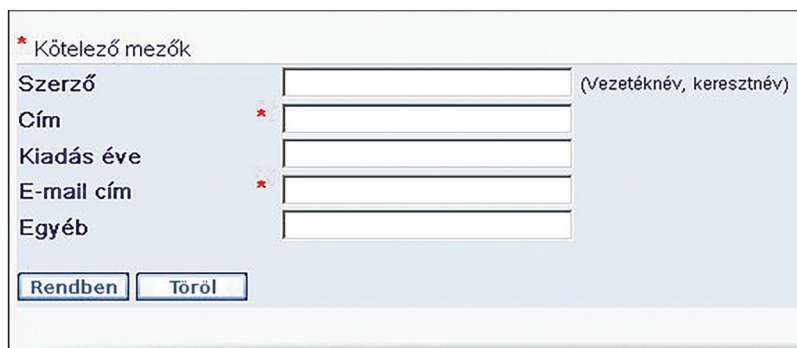
2. ábra. WebOPAC, a dezideráta kérés olvasói tájékoztatója²

A webOPAC űrlap második részében található a kérésleadás kitöltendő mezői. Az űrlap kialakításakor arra törekedtünk, hogy a felület legyen átlátható, ne legyenek felesleges mezők, és olyan adatokat kérjünk a dokumentumról, amelyek egyértelműsítik a kérést. A mezők közül a dokumentum címe és az olvasó e-mail címe kötelező mező. Ezek kitöltése nélkül a kérés nem indítható, az űrlap alján található „Rendben” gomb nem aktív.

A szerző és a kiadási év mező kitöltése nem kötelező, de segítséget nyújt a dokumentum azonosításához. Az űrlap végén található „Egyéb” nevű szabad szöveges mezőnél lehetőség van hosszabb megjegyzést fűzni a kéréshez vagy akár linket beilleszteni, ami szintén segítheti a dokumentum egyértelmű megtalálását. Itt írhatja meg az olvasó azt is, hogy milyen céllal kéri a dokumentum beszerzését.

Ha a kötelező mezők kitöltése megtörtént, akkor a „Rendben” gomb aktív lesz, ennek megnyomásával indítható a kérés. Beépítésre került egy captcha, melynek kitöltése után a kérés véglegesíthető.

² Forrás: <http://opac.elte.hu/F/HI59CV5MIDSJHTTTPSRBT2PTST41GQ9TEUSBJ3KBTL-VUJ2SUB4I-32033?func=new-record-0> (2016. augusztus 31.)

* Kötelező mezők	
Szerző	<input type="text"/> (Vezetéknév, keresztnév)
Cím	<input type="text"/>
Kiadás éve	<input type="text"/>
E-mail cím	<input type="text"/>
Egyéb	<input type="text"/>

3. ábra. WebOPAC, a dezideráta kérés űrlapja³

A dezideráta kérés leadásához a felhasználónak be kell lépnie a webOPAC-ba. A most még deziderátának hívott gomb megnyomása után az űrlap kitöltése, a „Rendben” gomb megnyomása, a captcha kitöltése és a kérés véglegesítése következik. Ezzel létrejön egy rekord és példány az Aleph-ben, előjegyzés kerül a példányra az olvasó nevével.

Az olvasó tájékoztatása

Az olvasó kap egy visszajelző e-mailt a kérésről, melyben tájékoztatjuk arról, hogy az üzenete megérkezett hozzánk, azt elbíráljuk és válaszolunk hamarosan, valamint a levél tartalmazza a kéréskor kitöltött mező adatait, így az olvasó láthatja, hogy mely kérésről van szó. Ugyanezt a levelet megkapja a könyvtár is. A könyvtáros feladata ellenőrizni, hogy a kért dokumentum a könyvtár állományában megtalálható-e. A lehetséges esetek:

- A kért dokumentum megtalálható a webOPAC-ban az Egyetemi Könyvtár hozzáférhető vagy kölcsönzött példányaként.
- A kért dokumentum megtalálható a webOPAC-ban egy másik ELTE-s tagkönyvtár hozzáférhető vagy kölcsönzött példányaként.
- A kért dokumentum megtalálható valamely webOPAC-on kívüli katalógusban az Egyetemi Könyvtár példányaként.
- A kért dokumentum nem található meg egyik katalógusban sem.

Az első két esetben az olvasót tájékoztatni kell a dokumentum meglétéről, a lelőhelyről, a hozzáférés módjáról, idejéről, illetve az előjegyzés lehetőségéről.

Előfordulhat, hogy a példány kötészetben van, esetleg külső raktárban. Az ezekhez kapcsolódó egyéb információkat (mikorra kötik be a dokumentumot, mikor van szállítás a külső raktárból) is el kell juttatni az olvasóhoz.

³ Forrás: <http://opac.elte.hu/F/HI59CV5MIDSJHTTTPSRBT2PTST41GQ9TEUSBJ3KBTL-VUJ2SUB4I-32033?func=new-record-0> (2016.augusztus 31.)

A harmadik esetben az olvasó informálását megelőzi a dokumentum feldolgozása az integrált könyvtári rendszerben, és a gyűjteményi helyre irányítás.

A negyedik esetben a kérés a beszerzéssel foglalkozó könyvtárosokhoz kerül, akik elsősorban a belső Gyűjtőköri szabályzat és a rendelkezésre álló anyagi források figyelembevételével döntenek kiadvány megvételéről.

Ahhoz, hogy az olvasó megkapja a szükséges információkat, szabványlevelet készítettünk, melyek a lehetséges esetekhez kapcsolódva adnak választ az olvasói kérésre. Ezek az alábbiak:

- a) A kért dokumentum megvan az Egyetemi Könyvtárban, hozzáférhető.
- b) A kért dokumentum megvan az Egyetemi Könyvtárban, de jelenleg nem hozzáférhető (más olvasó kölcsönözte, éppen előjegyezték, kötészeten vagy kiállításon van stb.).
- c) A kért dokumentum megvan valamelyik ELTE-s tagkönyvtárban.
- d) A kért dokumentum nincs meg az Egyetemi Könyvtárban, de a gyűjtőkörünkbe tartozik és beszerezzük.
- e) A kért dokumentum nincs meg az Egyetemi Könyvtárban, nem tartozik a gyűjtőkörünkbe, s ezért nem szerezzük be.
- f) A kért dokumentum nincs meg az Egyetemi Könyvtárban, jelenleg nincs forrás a beszerzésre, de amint lehetséges, beszerezzük.
- g) A kért dokumentum nincs meg az Egyetemi Könyvtárban, jelenleg nem lehet beszerezni, ha kapható lesz, beszerezzük.
- h) A kért dokumentum nincs meg az Egyetemi Könyvtárban, nem gyűjtőkörünk, de továbbítottuk a kérést annak az ELTE-s tagkönyvtárnak, amelyhez témája alapján tartozik. (Ebben az esetben az érintett könyvtárat is értesíteni kell a kérésről.)
- i) A megadott adatok alapján nem tudtuk a kért dokumentumot azonosítani, pontosítást, további adatokat kérünk.

Amennyiben az a döntés születik, hogy a dokumentumot a könyvtár beszerzi, akkor annak beérkezése, feldolgozása és gyűjteményi helyre szállítása után kap az olvasó tájékoztatást a dokumentumhoz való hozzáférés lehetőségéről.

A feldolgozáskor a könyvtáros dönt a kérés során létrejött rekord és példány sorsáról. Ha talál a webOPAC-ban olyan rekordot, amely teljes, akkor a létrejött rekordot és a hozzá kapcsolódó példányt törli, és a meglévő rekordhoz kapcsolja az új példányt. Ha nem talál meglévő egyéb rekordot, akkor a kérés során létrejött rekordot és példányt egészíti ki. Lehetőség van a teljes rekord más adatbázisból való áttemelésére, ekkor a kéréssel létrejött rekordot és példányt törölni kell.

A szolgáltatás véglegesítése, statisztika

A szolgáltatás véglegesítése, az egyes osztályok feladatának meghatározása folyamatban van. A feladatok felosztásánál elsődleges cél a hatékonyság kialakí-

tása és a megfelelő külső és belső kommunikáció biztosítása. Feladattól függően szükséges lehet az Aleph katalogizáló és kölcsönző moduljainak betanítása, mivel a kérés során olvasói és példány oldalról is szükséges módosításokat, törléseket, kiegészítéseket végezni.

A szolgáltatás végleges kialakítása után készül el az ehhez kapcsolódó folyamatleírás mely tartalmazza többek között a folyamathoz szükséges erőforrásokat, a folyamatkategóriát, a vonatkozó szabályozást, a kritikus pontokat, a folyamat leírását, a keletkező és használandó dokumentumokat, a mérési és statisztikai pontokat. Ezt követően készül el a folyamatábra. A folyamat elfogadása és bevezetése után a szolgáltatás eszerint működik. Idővel szükséges a folyamat felülvizsgálata, ha szükséges, akkor módosítása.

A szolgáltatásról statisztikai lekérdezés végezhető. A tervezett mérési periódus a havi lekérdezés. Ennek során mérjük a beérkezett kérések számát, a döntések milyenségét (beszerezzük, nem szerezzük be), a beszerzések számát, az átfutási időt (a kérés beérkezésétől a dokumentum hozzáféréseinek biztosításáig), a valamely ELTE-s könyvtárba továbbított kérések számát és azok teljesülését.

A statisztikáról a fenntartó és a karok könyvtárai is tájékoztatást kapnak.

A szolgáltatás kommunikálása

Az új szolgáltatásról olvasóinkat több formában is értesítjük. A könyvtárba beérkező olvasókat szóban tájékoztatjuk a szolgáltatásról, illetve szórólapot helyezünk el a könyvtár több pontján, az Információs pultnál és az olvasótermekben.

A portálon megjelentetjük a dezideráta szolgáltatás tájékoztatóját. Az olvasóknak küldött e-mailek végére a portálon megjelent hír linkjét bemásoljuk, és ideiglenesen beillesztjük a hamarosan lejáró kölcsönzésekről tájékoztató emlékeztető leveleink végére.

Az ELTE könyvtárosait az IKR hírlevélben és a Könyvtáros hírlevélben értesítjük, melyeket a Kolibri levelezőlistán keresztül küldünk ki.

Rezümé

A tanulmány a dezideráta szolgáltatás kialakításának folyamatát mutatja be. Kitér az Egyetemi Könyvtár szerzeményezésének és a dezideráta kérés leadásának jelenlegi, valamint új szemléletű, jövőbeli gyakorlatára, érintve a hazai és a nemzetközi példákat is. Vázolja a fejlesztés során végzett változtatásokat mind az Aleph, mind a webOPAC rendszerre vonatkoztatva, részletezi az olvasói és példány oldalról a létrejött beállításokat. Bemutatja a kialakított dezideráta űrlapot és az olvasói tájékoztatás formáit. Szól a folyamat eddig kialakított lépéseiről olvasói és könyvtári oldalról. Kitér a kérésekhez kapcsolódó egyes esetekre. Részletezi a további feladatokat, a betanítást, a folyamatleírást, a szolgáltatás kommunikálását, valamint a tervezett statisztikai méréseket és az ehhez kapcsolódó fenntartói és könyvtáros tájékoztatást.

The Introduction of the Deziderata Service in the ELTE University Library

The presentation shows the introduction process of the desiderata service. It covers the University Library's current practices of acquisition and of submitting desiderata requests as well as the new approaches and future practices, including national and foreign examples. It outlines the changes made in Aleph and in WebOPAC during the development, and details the settings created for both readers and documents. It presents the newly created desiderata application form, its fields and the ways of informing the readers. The presentation describes the steps already taken during the process for both readers and libraries. It presents some cases of requests and provides a template of letters to be sent out for readers. It also specifies additional tasks: taking trainings, working out process descriptions, communicating the service for both readers and librarians, as well as planning the collection of statistical data and providing guidance for librarians and university leaders.

CZINKI-VIETORISZ GABRIELLA
informatikus könyvtáros
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár

Tanulástámogató szolgáltatások a Savaria Egyetemi Központ Könyvtárában

A Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtára (jogelőd: Berzsényi Dániel Főiskola Könyvtára) 2008-tól támogatja a három, később két kar oktatási és tanulási, valamint kutatási tevékenységét. A kis létszámú könyvtár minőségi szakmai ellátásra törekvő munkáját 2007-ben az *Év Könyvtára* kitüntetéssel ismerték el, 2014-től pedig *Minősített Könyvtár* címmel rendelkezik. E címek elnyeréséhez nagyban hozzájárult az a felismerés, hogy szükséges a könyvtári munka folyamatainak átértékelése, az oktatás paradigmaváltásának támogatása, s új irányok meghatározása. A felsőoktatási könyvtárakban ezek a változások a hallgatók módosuló tanulási szokásai miatt gyorsabban zajlanak.

A Savaria Egyetemi Központ Könyvtára (SEK Könyvtára) mint felsőoktatási szakkönyvtár elsősorban az oktatók és hallgatók számára nyújt szolgáltatásokat, de mint a Vas Megyei Pedagógia Intézet jogutód könyvtára a pedagógusok szakkönyvtári ellátását is biztosítja. A regionális szerepkörű könyvtári szolgáltatások mellett rendezvények szervezésével közművelődési funkciókat is ellát, amelynek fő célja a leendő hallgatók bevonása az intézménybe.

Napi tapasztalataink megegyeznek a világ trendjeivel, amelyek szerint a hagyományos, könyvalapú tanulási folyamat digitális környezetbe helyeződik át, ahol a könyvtáraknak is meg kell találniuk a helyüket. A papíralapú, elsősorban könyvdokumentumok helyett az e-alapú tartalmak szolgáltatási környezetét kell kialakítani, alkalmazkodva az új igényekhez.

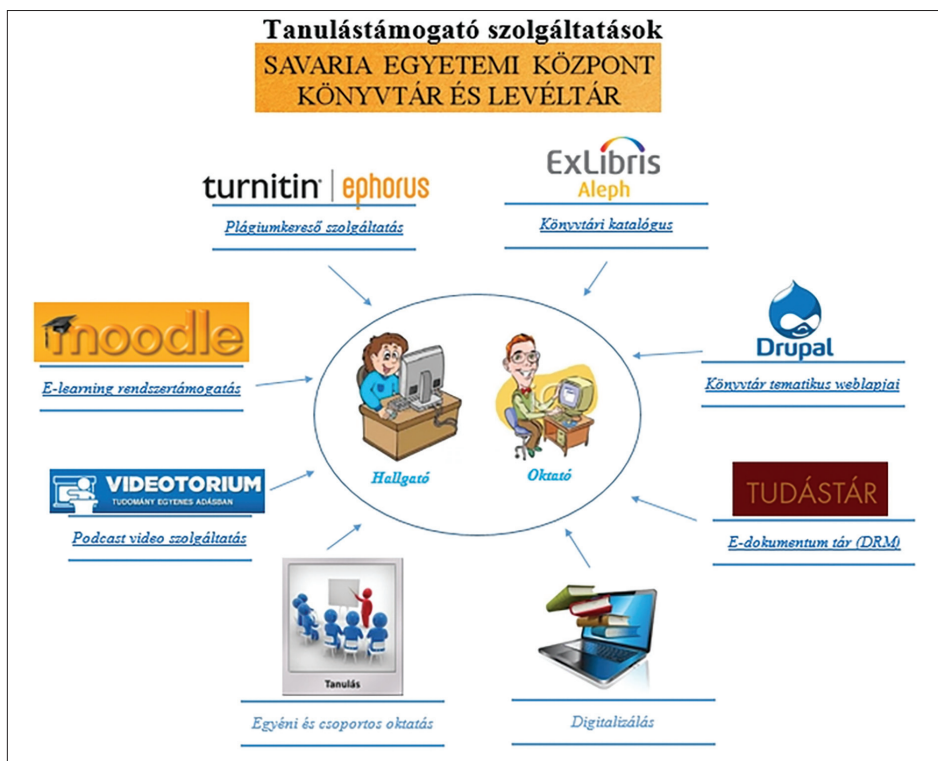
A felsőoktatás finanszírozási rendszerének kedvezőtlen változásai miatt a SEK Könyvtára törekszik a nyílt forráskódú, ingyenes, közvetlen pénzügyi ráfordítást nem igénylő szoftverek, alkalmazások megismerésére, és a szolgáltatási rendszerünkbe való beillesztésükre. A fejlesztések nagy részét belső és szűkös humán erőforrás segítségével kell megvalósítanunk.

A tanulmány bemutatja a SEK Könyvtárában alkalmazott tanulást segítő szolgáltatásokat, jó gyakorlatokat, amelyekkel a könyvtárosok a hagyományos könyvtári munka mellett aktívan részt vesznek a tanítási/tanulási folyamatok digitális alapú támogatásában. A használói igényeket figyelembe véve a könyvtárban alkalmazott legfontosabb eszközök, keretrendszerek, internetes szolgáltatások, portálok közül a következők emelendők ki:

1. Podcast videó csomagok
2. Videorium.hu felsőoktatási videóportál
3. Moodle oktatási keretrendszer

4. MAHARA e-portfólió keretrendszer
5. Turnitin/Ephorus plágiumkereső szolgáltatás
6. Drupal CMS tartalomkezelő rendszer
7. Digitális dokumentumtárak (NymE Tudástár, Intranet, Google szolgáltatások)
8. Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT)

A könyvtár igyekszik ezeket az eszközöket funkcionálisan beépíteni a tanulást támogató szolgáltatási rendszerébe.¹

1. ábra. A SEK Könyvtára tanulástámogató szolgáltatási rendszere

1. Podcast videó csomagok

Az intézmény jogelődje, a Berzsényi Dániel Főiskola jó hírnevet szerzett az oktatástechnikai eszközök alkalmazásában („szombathelyi modell”).² A tanárképzés egyik didaktikai alapeleme volt az 1980-as években a hallgatók tanítási

¹ <http://tudastar.nyme.hu/sekkonyvtar/content/tanulastamogato-szolgaltatasi-rendszer> (2016. augusztus 25.)

² Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ = A felsőfokú tanító- és óvóképzés első 50 éve. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar, 2009. 131–142. p.

gyakorlatainak videóra vétele és pedagógiai elemzése, s az akkori tanárok a mai napig is használható oktatófilmeket³ készítettek. A hallgatók diplomamunkájuk megírásához széleskörű gyakorlati, módszertani, technikai segítséget kaptak, például TV-stúdió, médiatár, oktatástechnikai csoport is működött a főiskolán.

E hagyományok megőrzésébe kapcsolódott be a SEK Könyvtára, amikor a Médiatár állománya és szolgáltatásai integrálódtak a könyvtárba. Első lépésként a régi kazettákon őrzött filmek digitalizálását kellett megoldani, amely során – nagyrészt önképzéssel – a könyvtárosok megtanulták a szoftveres videószerkesztés alapjait. Ezután szerény technikai keretek között elkezdődhetett a különböző rendezvények, előadások felvétele, szerkesztése és nyilvánossá tétele. Technikai fejlődést hozott az egyetem podcast pályázata, amelynek keretében a karok 1-1 videósomagot – kamera, állvány, hangtechnika, szerkesztőgép, táska, szoftverek – kaptak a felvételek elkészítéséhez. A szombathelyi három kar podcast csomagjait a SEK Könyvtára fogadta be, vállalva azok kölcsönzését, a technikai támogatást, a felvételek elkészítésének szervezését, illetve az anyag szerkesztését és megosztását. 2010-től sikerült bevezetni új szolgáltatásként a folyamatot, s mostanra már több mint 900 videófelvétel érhető el a felsőoktatás videóportálján a *Videotorium* adatbázisban. A feltöltött és megosztott felvételek több mint 90%-a nyilvánosan elérhető.⁴

The screenshot shows the Videotorium website interface. At the top, there is a search bar with the text "gyorskeresés a felvételek között..." and a "Részletes keresés >" link. Below the search bar is a navigation menu with tabs: "Főoldal", "Kategoriák", "Csatornák", "Események", "Ajánló", "Élő közvetítések", "Magunkról", and "English". There are also links for "Belépés" and "Regisztráció".

The main content area displays the channel name "NymE SEK (volt Berzsényi Dániel Főiskola) (845 publikus felvétel)" and a sub-header "A(z) 'NymE SEK (volt Berzsényi Dániel Főiskola)' csatornához tartozó felvételek". Below this is a "Személyes gyűjtemény" section with a list of video categories and counts:

- Diplomaosztó felvételek (30)
- Élet az intézményben (38)
- Berzsényi Pódium (8)
- Előadások, konferenciák (427)
  - Kutatók éjszakája (38)
  - Természettudományi Kar Konferenciái (102)
  - IROM-konferenciák (25)
  - Talantum - Együtt, vállalva konferencia (7)
  - Megegy Csilagászati és Úrkutatói Hetek (14)
  - Magyar Tudomány Napja (29)
  - Idegenben Otthon - TÁMOP 4.1.2.D-12/1/KONV-2012-0006 rendezvények (13)
  - Magyar Nyelv Hete (5)
- Intézménytörténeti filmek (10)
- Könyvtár (3)
- Könyvtári rendezvények (94)
- Iskolai könyvtárosok régiós konferenciái (22)
- MKE 40. vándorgyűlés - 2008 (10)

On the right side, there are three video thumbnails with titles and descriptions:

- Szellemi takarékbetét - BDTF - 1984**: Dokumentumfilm a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskoláról - 1984 A dokumentumfilm a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán folyó elméleti és gyakorlati munkát mutatja be, amelynek során a hallgatókat az audiovizuális eszközök használatára készítik fel rend. Kulcsár Mária
- Szóképtanítás globális programmal**: Szóképtanítás globális programmal / tant. Fülöp Kálmánné. - Szombathely : Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Videostúdió, 1979
- Rákos József diáknapi filmje**: diáknapi műsor - 1979
Rákos József diáknapi filmje. Diáknapok a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán, 1979.

2. ábra. A SEK Könyvtára csatornája a Videotorium.hu portálon

³ <http://videotorium.hu/hu/channels/292/oktatófilmek> (2016. augusztus 25.)

⁴ <http://videotorium.hu/hu/channels/273> (2016. augusztus 25.)

A nyugati modell alapján kialakított podcast lényege, hogy az oktatók felveszik saját előadásait, és azt valamilyen hozzáférési joggal visszaosztják a hallgatóknak. Az oktatók terheinek csökkentése, valamint a minőségi oktatás elősegítése érdekében a folyamat nagy részét a könyvtár átvállalja, így az oktatóknak csak a tartalomra kell koncentrálniuk.

Mintaprojektként a Gimnasztika tantárgy teljes előadásanyaga és gyakorlati óráinak videófelvelelei készültek el. Az oktató igényei alapján többkamerás rögzítés történt, majd a PinnacleStudio szoftver idősávjain szerkesztettük meg a végső változatot. Az oktató végignézte, bejelölte a vágási pontokat, amely alapján már egyszerű volt a végső anyagot összeállítani. Hosszabb távon a gyakorlatban pedig sikerült kialakítani azt a munkarendet, amely alapján a lehető legkevesebb munkaidő ráfordítással elkészíthető az óra végleges felvétele.

The screenshot displays a list of three gymnasium lesson recordings on the Videotorium.hu portal. The interface includes a navigation bar at the top with page numbers 1 through 6, and a search bar. Each entry consists of a video thumbnail, a title, a brief description, the status (Konvertálás kész), the number of views (Megtekintések), a star rating (Értékelés), and a list of language options (Nyelvi változatok).

Lesson Title	Description	Status	Views	Rating	Language Options
Gimnasztika - 4.	Ugrókötélgyakorlatok, célgimnasztikai alapok, erőfejlesztés	Konvertálás kész	100	★★★★★	Magyar (ekler_D4.mp4)
Gimnasztika - 3.	Zsámoly (steplépcső) gyakorlatok, kézisúlyzó gyakorlat 2.	Konvertálás kész	66	★★★★★	Magyar (ekler_03.mp4)
Gimnasztika - 2.	Tornabot gyakorlatok, bemutatás, bemutattás, kézisúlyzó gyakorlat 1.	Konvertálás kész	110	★★★★★	Magyar (ekler_02.mp4)

3. ábra. Gimnasztika órafelvelelek a Videotorium.hu portálon

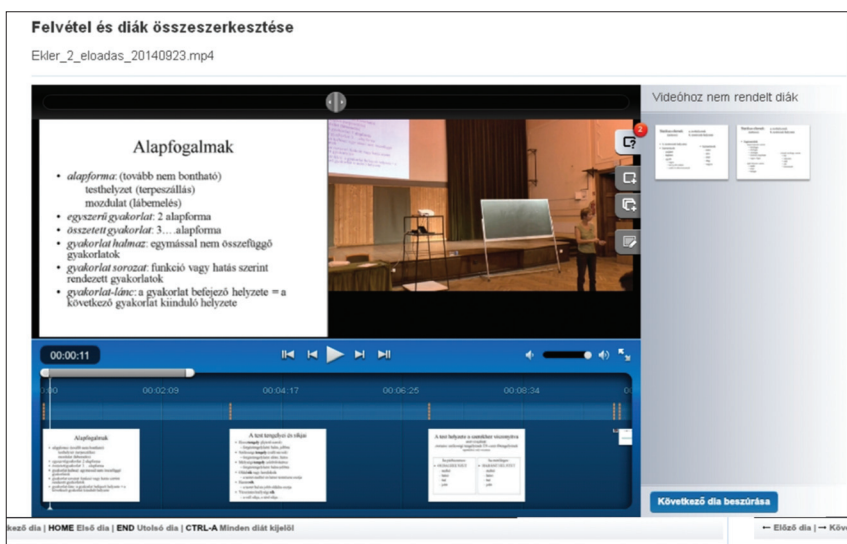
Az oktató a Google kérdőív szerkesztő szolgáltatása segítségével részletes felmérést készített a videós projekt oktatásra gyakorolt hatásáról. A visszajelzések alapján elmondható, hogy a hallgatók pozitívan értékelték a későbbi visszanezés lehetőségét, az értékeléseknél pedig jobb eredményeket értek el, mint az előző évfolyamok.

Az órai felvételek mellett a legtöbb film a különböző rendezvényekhez, konferenciákhoz, előadás-sorozatokhoz kapcsolódóan készült el. Az eddigi tapasztalatok alapján a videó felvételek készítése és a tartalom feltöltése a legnehezebb feladat.

talatok szerint – a jelenleg rendelkezésre álló technikai feltételek mellett – a felvétel idejének átlagban a háromszorosa az az időtartam, amely alatt a videó az interneten hozzáférhetővé válik.

2. Videotorium.hu, a felsőoktatási videóportál

A podcast szolgáltatás második alappillére az anyagok *Videotorium*-ban⁵ való közzététele. E videómegosztó legnagyobb erénye a sokrétű metaadatleírasi és visszakeresési lehetőség mellett a segédanyagok, feltöltött prezentációk felvételhez fűzhetősége. A diák a lejátszás során valós időben megjelennek a videó mellett, így nem kell törekedni a profi kamerás felvételekre. Utólag jó minőségben lehet mellékelni bármilyen segédanyagot, amely a megértést könnyíti, és nem a videószerkesztésben kell sok munkával elhelyezni a felvételen. A hatékony visszakeresést támogatva a *Videotorium* keresőmotorja a feltöltött prezentáció szövegében is keres.

4. ábra. Prezentáció hozzárendelése a Videotorium.hu portálon

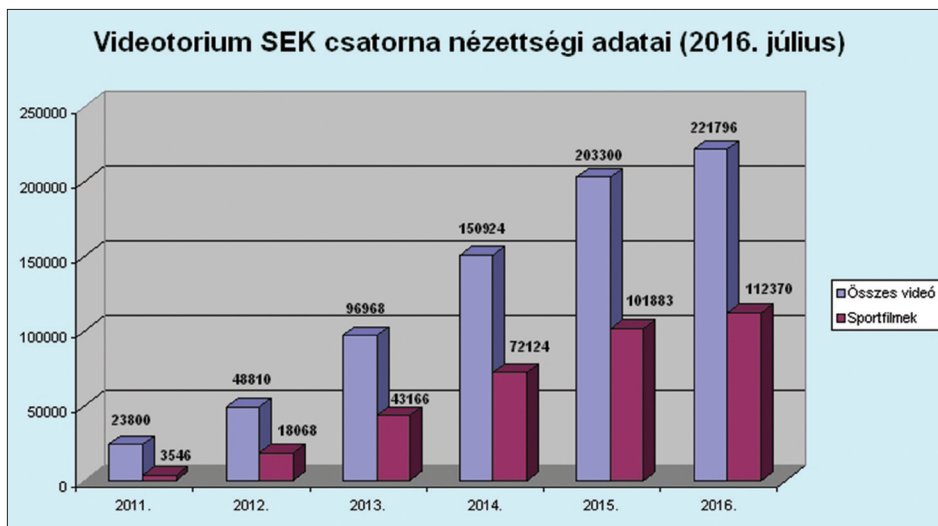
Az e-tananyagok készítéséhez is ezt a technikai megoldást ajánlják a könyvtár munkatársai. A *Videotorium* szolgáltatási rendszerében lehetőség van szöveges állományok feltöltésével (például srt, sub) feliratok elhelyezésére, prezentáció helyett a számítógép képernyőjén rögzített videó mellékelésére, valamint többnyelvű felvételek feltöltésére, párhuzamos kezelésére, kiegészítő dokumentációk megosztására. Az oktatók által készített előadások hozzáférési jogai is jól szabályozhatók a rendszerben (EduID, IP-cím, csoportok, időalapú beállítás

⁵ <http://videotorium.hu> (2016. augusztus 25.)

stb.), például a már említett gimnasztika előadások megtekintését csak a levelező képzésben résztvevő hallgatók számára engedélyezte az oktató.

A könyvtárban két könyvtáros foglalkozik a podcast szolgáltatás működtetésével, a felvételek szerkesztésével, megosztásával. Időszakosan sikerül bevonni hallgatókat, közösségi szolgálatban résztvevő tanulókat is egyes részfeladatok elvégzésébe, elsősorban a felvételek készítésébe és a prezentációk hozzáfűzésébe.

A *Videorium*-ba feltöltött több mint 900 felvétel nézettségi statisztikája azt mutatja, hogy a hallgatók szívesen használják és látogatják e felületet: a 2015. évi statisztika már 50 ezer feletti kattintási értéket mutatott. A tanulási szokások változását jól érzékelteti, hogy a sport témájú oktatófilmek, előadások a teljes nézettség 50 százalékát teszik ki. Az úszással, tornával, sportpedagógiával stb. foglalkozó oktatófilmek (56 db) folyamatosan a *Videorium* nézettségi toplistái élén járnak.

5. ábra. SEK Könyvtára felvételeinek nézettségi adatai a Videorium.hu portálon

3. Moodle oktatási keretrendszer

A SEK Könyvtárának 5 munkatársa vett részt elektronikus tananyagkészítéssel kapcsolatos továbbképzéseken, amelyeknek egyik alapeleme a Moodle-learning⁶ keretrendszer elsajátítása volt. A megszerzett ismeretek segítségével a könyvtárosok a szombathelyi pedagógusképzés támogatására létrehozott Moodle felületen a rendszeradminisztrációs tevékenység mellett egyénre szabott módszertani oktatást is nyújtanak az oktatók részére. A Moodle-kurzusok kialakítása során konkrét javaslatokkal segítik a könyvtári szolgáltatások (DRM, plágiumkeresés, Videorium, digitalizálás stb.) integrálását, támogatva a tanítási/tanulási folyamatot.

⁶ <http://nyo.pszk.nyme.hu> (2016. augusztus 25.)

Az alkalmazás ismét egy Gimnasztika kurzushoz kapcsolódó példával illusztrálható. A testnevelés szakos hallgatók rajzírás tanulásának elősegítése érdekében digitalizálásra került az összes rajzírásforma, majd ezek felhasználásával kérdésbank és gyakorló tesztek készültek. A hallgatók a gyakorló tesztek segítségével memorizálhatták a rajzokhoz tartozó fogalmakat.

6. ábra. Kérdésbank a Savaria Egyetemi Központ Moodle portálján

Gimnasztika			
A(z) 2014. június 30., hétfő, 06:54 óta gyűjtött naplóból kiszámítva.			
Tevékenység	Nézetek	Kapcsolódó blogüzenetek	Utolsó belépés
Általános hírfórum	145	-	2014. október 8., szerda, 19:53 (4 óra 10 perc)
Az ezerarcú gimnasztika	21	-	2014. szeptember 29., hétfő, 12:00 (9 nap 12 óra)
Követelmények			
Nappali tagozat	168	-	2014. október 8., szerda, 11:47 (12 óra 17 perc)
Levelező tagozat	95	-	2014. október 8., szerda, 17:17 (6 óra 46 perc)
Részképzés	47	-	2014. október 8., szerda, 20:11 (3 óra 52 perc)
Segédanyagok			
Segédanyagok	253	-	2014. október 8., szerda, 21:52 (2 óra 12 perc)
96 ütemű gyakorlat bemutatója - videó	94	-	2014. október 8., szerda, 21:38 (2 óra 25 perc)
Gyakorló tesztek a rajzírás tanulásához - állások	2133	-	2014. október 8., szerda, 21:38 (2 óra 26 perc)
Gyakorló tesztek a rajzírás tanulásához - ülések	961	-	2014. október 8., szerda, 21:36 (2 óra 27 perc)
Gyakorló tesztek a rajzírás tanulásához - kéz- és lábtámaszok	984	-	2014. október 8., szerda, 21:46 (2 óra 18 perc)
Gyakorló tesztek a rajzírás tanulásához - térdeiések és fekvések	795	-	2014. október 8., szerda, 21:33 (2 óra 30 perc)
Gyakorló tesztek a rajzírás tanulásához - a tornász és a szer helyzete	1169	-	2014. október 8., szerda, 21:53 (2 óra 10 perc)
Gimnasztika előadások levelezősoóknak	7	-	2014. október 8., szerda, 21:19 (2 óra 44 perc)
Gimnasztikai alapok			
Gimnasztikai alapok	167	-	2014. október 8., szerda, 20:21 (3 óra 43 perc)

7. ábra. Gimnasztika gyakorló tesztek nézettségi adatai a Savaria Egyetemi Központ Moodle portálján

A kurzus zárótesztjében már a hallgatóknak kellett beírni a megfelelő fogalmakat. A Moodle statisztikája szerint a hallgatók a gyakorló tesztek tömeges méreteiben kezdték el használni, jobbak lettek az eredményeik, és az oktatóknak sikerült elérni, hogy a tanulók már év közben is foglalkozzanak a tananyaggal.

A könyvtár módszertani támogatásának fő eleme, hogy az oktatók megtalálhassák oktatási folyamatuk azon pontjait, amelyeket hatékonyabbá tudnak tenni a Moodle rendszer használatával.

4. MAHARA e-portfólió rendszer

A Moodle rendszerrel párhuzamosan bevezetés alatt áll a MAHARA⁷ e-portfólió szolgáltatás is. A keretrendszer felhasználói közvetlenül a Moodle felületéről tudják átküldeni az elkészített e-dokumentumaikat a MAHARA-ba, és ott saját oldalon gyűjthetik össze, mutathatják be a munkásságukat (e-portfóliójukat), segítve például a későbbi elhelyezkedésüket. Cél továbbá a pedagógusképzés során keletkező portfóliók e-alapú formájának kialakítása, amely részét képezheti a tanulmányi követelményrendszernek is.

5. Turnitin/Ephorus plágiumkereső szolgáltatás

A SEK Könyvtára a minőségi oktatást segítő szolgáltatásként az Ephorus⁸ plágiumkereső rendszert vezette be a *TÁMOP-3.2.4.A-11/1-2012-0060 „Tudásdepó-Expressz”* pályázat keretében. A karokon fogalmazódott meg az igény, hogy az intézményben keletkező e-dokumentumok (elsősorban a diplomadolgozatok) plágiumellenőrzése megvalósuljon. Az Ephorus cég vállalta a 2003 óta már digitálisan őrzött szakdolgozatok betöltését, így már az indulásnál több mint 10 000 diplomadolgozat szerepelt keresési alapként. Ezenkívül a rendszer több mint 1 millió weblap tartalmával is összehasonlítja a dokumentumokat, megkímélve az oktatót a keresgéléstől. A rendszer működését a 8. ábra szemlélteti.

A folyamat lényege:

1. Meghívó alapján az oktató regisztrál és létrehozza a dokumentum feltöltéséhez szükséges kódot a plágiumkereső webes felületén.⁹
2. A hallgató a feltöltő űrlapon¹⁰ keresztül az oktató által megadott adatok (kód) segítségével feltölti a szöveges dolgozatát.
3. A plágiumkereső végrehajtja az összehasonlítást, és a jelentést e-mailben elküldi az oktatónak.

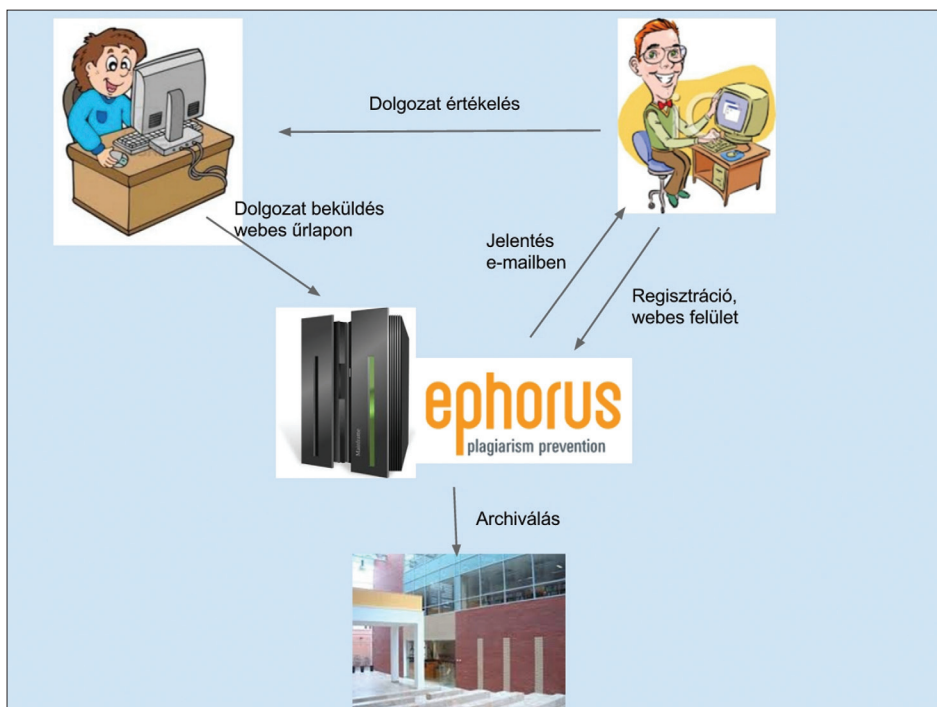
---

⁷ <http://eportfolio.nyme.hu> (2016. augusztus 25.)

⁸ <https://www.ephorus.com> (2016. augusztus 25.)

⁹ <https://www1.ephorus.com> (2016. augusztus 25.)

¹⁰ <http://sek.nyme.hu/konyvtar/plagium> (2016. augusztus 25.)

8. ábra. Plágiumkereső szolgáltatás folyamata a Savaria Egyetemi Központ Könyvtárában

A megőrzés biztosítása érdekében, valamint az oktatók munkájának segítése céljából a könyvtár az első pontban szereplő űrlapot kiegészítette két funkcióval. A feltöltés során a dokumentum elmentésre kerül a helyi könyvtári szerverre, ugyanakkor az oktató e-mailben értesítést kap a feltöltésről, amely tartalmazza az eredeti dokumentumhoz vezető letöltési linket is, így nem kell belépnie a plágiumkeresőbe. Végeredményben az oktatónak egy egyszeri regisztráció és kódbeállítás után már csak az e-mailben megkapott plágiumkeresési jelentést kell értékelnie. A jelentés szemléletesen, az egyes találati helyeket külön kezelve, könnyen értelmezhető formában mutatja meg a szövegegyezéseket. Nyugati gyakorlat alapján a szolgáltatás elsődleges célja a hallgatók szerzői jogoknak megfelelő idézési kultúrájának fejlesztése.

Submitted:	Found:
<p>A sportot nemcsak definiálni, de felosztani is nehéz. Ha a sportolás célja szerint csoportosítunk, két legfontosabb területe a versenysport és a szabadidősport.</p> <p>A versenysport célja és lényege a minél jobb egyéni eredmény elérése, illetve meghaladása és mások eredményeinek túlszárnyalása. Az egységes szabályok, a szabványos felszerelések és létesítmények, valamint az objektív és pontos mérési módszerek teszik lehetővé a tiszta versenyt, a teljesítmények összehasonlítását. Színonomaként használjuk a teljesítménysport kifejezést is. A teljesítmények alapján a versenysport csúcsa az élsport. Legfontosabb kritériumai: a csúcsteljesítményekre törekvés (az élsportolók a hazai legjobbak) és a nemzetközi sikerek. Az élsportot erős specializáció jellemzi, és a sportoló számára (gyakran) foglalkozás, a karrier eszköze. A csúcsteljesítmények mögött az évekig tartó edzésmunkán kívül a sportszakemberek (edzők, sportvezetők, sporttudósok), szponzorok, sportszergyártók nagy csoportja is ott áll. Az élsport a szórakoztató ipar része is, fokozott gazdasági jelentőséggel (pl.: sportturizmus). Az élsport, minden résztvevője számára professzionális tevékenység.</p> <p>A szabadidősportban (tömegsport, sport for all) résztvevők célja az egészségre törekvés, a felfrissülés, felüdülés, illetve az aktív szabadidő eltöltés. A kifejezés használata némileg félrevezető, mert a professzionista sportoló (akinek a sport a munkája) kivételével, mindenki a szabad idejében sportol.</p> <p>Az embereket sokrétű motiváció készíti sportolásra. Ennek egyik alapelve, hogy a sporttevékenység élmény, örömet okoz. A szabadidősportot is jellemzi a sport egyik meghatározója, a teljesítményre való törekvés. Ez a teljesítmény egyformán lehet a másokkal való versengés (tehát a szabadidősportban is létezik verseny), vagy a saját teljesítmény növelése. A szabadidősport jellemzője a prevenció szemlélet is. A rendszeres testedzés célja a szórakozás, kikapcsolódás mellett az egészség és a teljesítőképesség megtartása (pl.: időskorúak sportja, fitneszi edzés).</p> <p>A szabadidős sporttevékenység üzhető szervezett, vagy spontán formában, egyedül, vagy társal, társakkal is. A csoportban végzett rekreációs célú mozgásos szabadidő eltöltés szociális kapcsolatainkat is erősíti.</p>	<p>A sportot nemcsak definiálni, de felosztani is nehéz. Ha a sportolás célja szerint csoportosítunk, két legfontosabb területe a versenysport és a szabadidősport.</p> <p>A versenysport célja és lényege a minél jobb egyéni eredmény elérése, illetve meghaladása és mások eredményeinek túlszárnyalása. Az egységes szabályok, a szabványos felszerelések és létesítmények, valamint az objektív és pontos mérési módszerek teszik lehetővé a tiszta versenyt, a teljesítmények összehasonlítását. Színonomaként használjuk a teljesítménysport kifejezést is. A teljesítmények alapján a versenysport csúcsa az élsport. Legfontosabb kritériumai: a csúcsteljesítményekre törekvés (az élsportolók a hazai legjobbak) és a nemzetközi sikerek. Az élsportot erős specializáció jellemzi, és a sportoló számára (gyakran) foglalkozás, a karrier eszköze. A csúcsteljesítmények mögött az évekig tartó edzésmunkán kívül a sportszakemberek (edzők, sportvezetők, sporttudósok), szponzorok, sportszergyártók nagy csoportja is ott áll. Az élsport a szórakoztató ipar része is, fokozott gazdasági jelentőséggel (pl.: sportturizmus). Az élsport, minden résztvevője számára professzionális tevékenység.</p> <p>A szabadidősportban (tömegsport, sport for all) résztvevők célja az egészségre törekvés, a felfrissülés, felüdülés, illetve az aktív szabadidő eltöltés. A kifejezés használata némileg félrevezető, mert a professzionista sportoló (akinek a sport a munkája) kivételével, mindenki a szabad idejében sportol.</p> <p>Az embereket sokrétű motiváció készíti sportolásra. Ennek egyik alapelve, hogy a sporttevékenység élmény, örömet okoz. A szabadidősportot is jellemzi a sport egyik meghatározója, a teljesítményre való törekvés. Ez a teljesítmény egyformán lehet a másokkal való versengés (tehát a szabadidősportban is létezik verseny), vagy a saját teljesítmény növelése. A szabadidősport jellemzője a prevenció szemlélet is. A rendszeres testedzés célja a szórakozás, kikapcsolódás mellett az egészség és a teljesítőképesség megtartása (pl.: időskorúak sportja, fitneszi edzés).</p> <p>A szabadidős sporttevékenység üzhető szervezett, vagy spontán formában, egyedül, vagy társal, társakkal is. A csoportban végzett rekreációs célú mozgásos szabadidő eltöltés szociális kapcsolatainkat is erősíti.</p>

9. ábra. Turnitin/Ephorus plágiumkereső szolgáltatás plágiumjelentése

6. Drupal (CMS) tartalomkezelő rendszer

A SEK Könyvtára 2011-ben könyvtárosi adminisztrátor fejlesztésével kezdte el használni a Drupal¹¹ keretrendszert, míg előtte Wordpress és Joomla tartalomkezelők láttak el célirányos funkciókat. A különböző igényeknek megfelelő szoftver az alábbi kritériumok alapján került kiválasztásra:

- többfelhasználós tartalomkezelő, ahol bármely kolléga, felhasználó tartalmat állíthat elő a jogosultsági szintjének megfelelően;
- Vezetői Információs Rendszer (VIR) kialakítása: könyvtárosok információközvetítő helye, ahol mindenki ugyanazt a könnyen visszakereshető tartalmat látja, kommunikálhat a rendszer segítségével, illetve bárholon elérheti;
- különböző dizájn lehetőségével egyszerűen hozható létre új weblap az igényeknek megfelelően;
- saját webes adatbázisok hozhatók létre programozói tudás nélkül;
- többnyelvűség támogatása.

Elsőként a könyvtár új honlapja¹² készült el Drupal segítségével, amelybe áttöltésre került a korábban Wordpressben működő könyvtári Vezetői Információs Rendszer.

¹¹ <http://www.drupal.hu> (2016. augusztus 25.)

¹² <http://tudastar.nyme.hu/sekkonyvtar> (2016. augusztus 25.)

Elkészült egy Média adatbázis,¹³ ahol az intézménnyel kapcsolatos sajtófigyelések adatai kerülnek rögzítésre, kiegészülve az eredeti híradás teljes szövegű másolatával, és/vagy digitalizált (pdf) változatával. A szerkezet kialakításánál fontos elv volt, hogy az egyes képzési területek (például kar, intézet, sport) önállóan is leválogathatók legyenek, így egyszerűen felhasználhatják a szakok akkreditációjában vagy a pályázati elszámolásoknál is.

A Magyar Nyelvi Tanszék által gyűjtött, felbecsülhetetlen értékű *Élő nyelvi hanganyag* gyűjtemény webes felületén¹⁴ a magnókazettákról digitalizálandó hangfelvételek válnak közkinccsé.

A Savaria Egyetemi Központ Könyvtára honlapján kívül jelenleg 8 féle különböző honlap¹⁵ üzemel ugyanazon Drupal motoron keresztül. Például az *Ünnepi Könyvheti Felolvashow – SZombathely az Olvasás Fővárosa Is* (SZOFI)¹⁶ rendezvénysorozatunk már 5 éve népszerűsíti az olvasás mellett intézményünket is.

10. ábra. Drupal alapú weblap a Savaria Egyetemi Központ Könyvtárában

A szombathelyi felsőoktatás története¹⁷ című honlap kívánja összegyűjteni az intézmény történetével kapcsolatos információkat és dokumentumokat, amelyek a könyvtár irányításával digitalizálásra kerülnek.

¹³ <http://tudastar.nyme.hu/sekkonyvtar/sajto/teljes> (2016. augusztus 25.)

¹⁴ <http://tudastar.nyme.hu/sekkonyvtar/elonyelv> (2016. augusztus 25.)

¹⁵ <http://tudastar.nyme.hu/sekkonyvtar/content/sek-koenyvtara-tematikus-weblapai> (2016. augusztus 25.)

¹⁶ <http://tudastar.nyme.hu/sekkonyvtar/szofi> (2014. június 30.)

¹⁷ <http://tudastar.nyme.hu/sekkonyvtar/intezmenytortenet> (2016. augusztus 25.)

7. Digitális dokumentumtárak (NymETudástár,¹⁸ Intranet, Google szolgáltatások¹⁹)

Az oktatók e-tananyagai, az oktatási céllal digitalizált kötelező irodalmak, az intézménnyel kapcsolatos dokumentumok szükségessé teszik digitális dokumentumtárak használatát. A SEK Könyvtára intraneten már 2003-tól működtet a szerzői jogszabályoknak megfelelő DRM szolgáltatáson alapuló e-dokumentumtárát. Az intézményi IP-címtartományból elérhető oktatói jegyzetek, diplomadolgozatok, tanítási segédanyagok csak olvasásra jeleníthetők meg a képernyőn. 2010-től az egyetemi könyvtári rendszerben pályázati támogatásból létrejött a NymE Tudástár dokumentumtár. Célja az egyetemen keletkezett e-dokumentumok egységes, visszakereshető, DRM-mel szabályozható, dokumentumtípustól független, interneten bárhol elérhető digitális szolgáltatása elsősorban az egyetem polgárai számára.

Egy felsőoktatási könyvtárban ma már alapszolgáltatásnak kell tekinteni a digitális dokumentumtár(ak) működtetését, de ami még fontosabb, hogy ezt meg kell ismertetni és használtatni is kell az oktatókkal, és be kell építeni a digitális tanulás folyamatába.

8. Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT)²⁰

A tudományos publikációk bibliográfiai adatainak gyűjtésére szánt Magyar Tudományos Művek Tára adatbázis használata során kiderült, hogy a szerzők többségének nincs gyakorlata szabványokon alapuló metaadatbázisok építésében. Az egyes intézményekben az MTMT adminisztrátori tevékenységével eleve könyvtárosokat bíztak meg, akik az ellenőrzési folyamatok során inkább maguk viszik be a publikációkat az adatbázisba. Az utólagos javítások, adatkeresések sokszor több időt vesznek igénybe, ezért kapacitástól függően a könyvtárosok vállalják el az adatbevitelt is. A helyismereti gyűjteményben tárolt publikációkat önkéntesek digitalizálják, majd az MTMT adminisztrátorok csatolják az egyetemi repozitóriumban lévő rekordhoz.

Összegzés

A Savaria Egyetemi Központ Könyvtára minden szolgáltatására igaz, hogy a leterhelt oktatói és hallgatói felhasználói kör részére minél egyszerűbb és automatizáltabb megoldásokat igyekszik nyújtani. A könyvtárosoknak folyamatosan bővíteniük kell kompetenciáikat nemcsak informatikai, hanem oktatási területeken is. Szükséges az oktatók, hallgatók és minden könyvtárhasználó számára direkt, személyre szabott képzések biztosítása, azonnali „ügyfélkapcsolati szintű” szolgáltatások bevezetése. A SEK Könyvtára a bemutatott tanulástámogató szol-

¹⁸ <http://tudastar.nyme.hu> (2016. augusztus 25.)

¹⁹ <https://www.google.hu/intl/hu/about/products> (2016. augusztus 25.)

²⁰ <https://www.mtmt.hu> (2016. augusztus 25.)

gáltatások alkalmazásán keresztül kívánja – megfelelően a 21. század elvárásainak – direkt módon közvetíteni azokat a tartalmakat, amelyekre az oktató, kutató munka során használnának szüksége lehet.

Rezümé

Az előadás összefoglalóan bemutatja azokat a digitális szolgáltatási eszközöket, formákat, amelyeket a NymE Savaria Egyetemi Központ Könyvtára alkalmaz a megváltozott tanulási környezetben. A hagyományos könyvtári ellátás mellett a könyvtár bekapcsolódik az intézmény e-learning adminisztrációs feladataiba, továbbképzési az oktatókat és hallgatókat, módszertani segítséget nyújt az elektronikus tananyagok elkészítéséhez. Podcast eszközzel használatával törekszik az 1980-as évek „szombathelyi modell”-jének felújítására. Eszközökkel, módszertani és szerkesztési támogatással segíti az oktatókat az oktatás digitális világának kialakítására, valamint plágiumkereső szolgáltatással támogatja munkájukat. A hallgatók jogszabályok szerinti dokumentumellátását elektronikus dokumentumtárakkal biztosítja.

Teaching and Learning Support Services in Savaria Campus Library

My paper presents the digitaltools and services that Savaria Campus Library, University of West Hungary provides for the users in the constantly changing learning environment. Besides the traditional library services our library is engaged in e-learning, provides training for the teachers and the students, and also provides methodological support for preparing e-learning materials. Applying podcast technology our library wants to revive the so-called “Szombathely model”, which was an educational methodology in the 1980s based on state-of-the-art technology. Our library supports educators in shaping the digital educational and research environment by providing tools, technology and methodology. We also help teachers in originality checking to fight plagiarism by providing Ephorus (Turnitin) service. We also support the learning and teaching activities by building an electronic document repository.

CSUK CSABA

könyvtárigazgató-helyettes

Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár és Levéltár

Az ELTE Egyetemi Könyvtár ősnymtatványtára

Az ősnymtatvány kifejezés eredete, használata

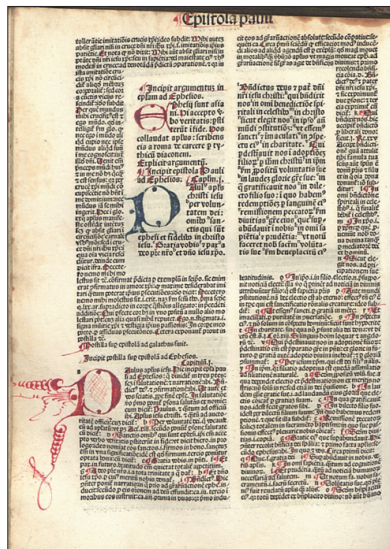
A latin „incunabulum” kifejezést egy német filológus, Bernhard Mallinckrodt (Mallinkrot, 1591–1664) használta először az 1640-ben Kölnben (typ. Kinchius) megjelent, *De ortu ac progressu artis typographicae dissertatio historica* című munkájában.¹ A megjelöléssel a legkorábbi, 1500 vége előtt készült nyomdartermékeket illette. Ősnymtatvány az a könyv vagy egyleveles kiadvány, amelyet az európai könyvnyomtatás feltalálása óta, azaz az 1450-es évek közepétől a XV. század végéig, pontosabban 1500. december 31-ig mozgatható betűkkel, szedés-sel-nyomással állítottak elő. Nem számítanak ősnymtatványnak az úgynevezett táblanyomatok, valamint a Kínában, Koreában és általában a Távol-Keleten ebben az időszakban sokszorosított munkák. Az 1500. december 31-i könyvészeti korszakhatár hosszú ideig vitatott volt, ugyanis egyrészt a kisebb, Alpoktól északra működő nyomdákból még 1520–1530 körül is kerültek ki olyan nyomtatványok, melyek tipográfiája ötven évvel korábbi sajátosságokat hordozott. Másrészt a velencei nyomtatványok már 1490 körül úgy készültek, mint a XVI. századi kiadványok, volt címlapjuk, levél- vagy lapszámozásuk, aránylag kevés rövidítéssel éltek és az előállításukhoz a korábban használt betűtípusoktól eltérően, jól olvasható antikva betűtípust használták.²

Gutenberg és első követői a gót misekönyvek betűit vették alapul a betűmetszéshez. Később, 1464-ben a strassburgi Adolf Rusch egy másik, a kódexekben kedvelt betűtípust választott a metszett betűk készítéséhez, az antikvát. A két betűtípus hamarosan az ősnymtatványok tartalmához igazodott: gót betűkkel általában a liturgikus és bibliai szövegeket nyomtatták ki, az antikvát pedig a klasszikus latin szövegekhez használták fel.

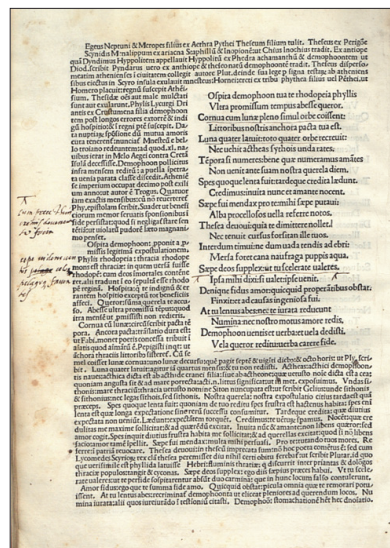
---

¹ A kötetből az ELTE Egyetemi Könyvtár nem őriz példányt, Magyarországon az Országos Széchényi Könyvtárban található meg a nyomtatvány a 302.718 jelzeten.

² E különbségek vezettek oda, hogy például a lipcsei Egyetemi Könyvtár incunabulum-katalógusa sokáig az itáliai ősnymtatványokat csak 1480-ig tartotta számon. Más ősnymtatvány-katalógusok ugyanakkor a reformáció évével, 1520-szal vagy 1550-nel zárták le az ősnymtatványok korát. Magyarországon például Récsy Viktor a pannonthalmi régi nyomtatványok katalógusa készítése kapcsán az 1536-os évet tekintette korszakhatárnak.

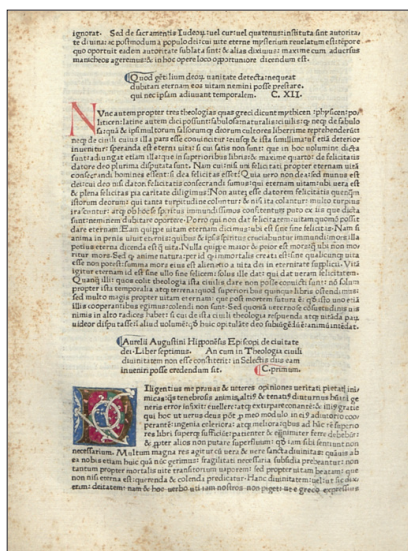
1. kép. Gót betűs ősnymtatvány Biblia, Nürnberg, 1485, 235v Inc 278

2. kép. Antikvával készült ősnymtatvány. Publius Ovidius Naso, Epistolae heroides, Velenzia, 1482, 4v Inc 128

Az ősnymtatványok világszerte a legdrágább dokumentumok közé tartoznak.³ Különleges értéküket nem elsősorban a tartalmuk határozza meg, közrejátszik benne a nyomdászattörténeti jelentőség, a régiség és az egyedivé tett állapot.

³ http://www.forumrarebooks.com/index.html?nav_id=1 (2015. november).

3. kép. Szent Ágoston, De civitate Dei, Roma, 1474, Inc 16

A legértékesebbek a könyvnyomtatás feltalálásához időben közelebb álló munkák.⁴ A XV. századi ősnymdákából becslések szerint mintegy 35.000 mű közel 500.000 példányban került ki. E becses nyomtatványok többi nyomdatermékől elkülönített gyűjteményi kezelése a XVII. századtól követhető nyomon.

A legkorábbi ősnymtatványok könyvészeti sajátosságai

A XV. század második felének nyomdászai tudatosan törekedtek arra, hogy munkáik hasonlítsanak a középkori kézzel írott könyvekhez, a kódexekhez. Ennek érdekében a kódex-írás főbb betűtípusain (gót, antikva) kívül az ősnymdászok átvették a kódexekben használt rövidítéseket (abbreviatura) is, s ezek használatával biztosították a sorok azonos hosszúságát. A mintegy hatvan-nyolcvan általánosan használt rövidítés mellett kedveltek voltak a ligatúrák (közös matricára öntött kettős betűk) is.⁵ Az egyes kiadások példányszáma eleinte alacsony volt.

⁴ Kiemelkedően értékesek mindazok az ősnymtatványok, melyek egy-egy település vagy műhely első termékei közé tartoznak, továbbá az úgynevezett ritka, kis számban készült vagy fennmaradt kiadványok. A ritka kiadványok közül kiemelkednek mindazok az ősnymtatványok, amelyek mindössze egyetlen ismert példányban maradtak fenn (unikum példányok). Különösen értékesek továbbá a pergamenre nyomott, a középkori minta szerint kézzel díszített és az antik auktorok műveit tartalmazó kötetek.

⁵ További középkori „örökség” volt a széles margó, ami fennmaradt az „ősnymdászok” első generációi körében is; vagy ők, vagy a kötetek megvásárlói anyagi lehetőségeik függvényében díszíthették és köthették be a megvásárolt, sok esetben hajtogatás előtti (krúda) nyomtatott „könyveket”. Mindez azt jelenti, hogy az ősnymtatványokon – éppúgy, mint a kódexeken – általában különböző, minimálisan két személy dolgozott: a nyomdász és a kötet díszítéseit készítő

A példányszámok emelkedését elsősorban az ösztönözte, hogy egy-egy kötet teljes előállítási ára körülbelül egyharmada volt a korábbi kéziratos kódexekének. Címlapja, jobban mondva címlap-őse eleinte még nem volt az ősnymtatványoknak. Az első „címlap”-pal rendelkező ősnymtatványt Velencében készítették Nicolas Jenson nyomdájában (1485), nagyon rövid szöveget, a címet és a szerző nevét tartalmazta.⁶ Az ősnymtatványok – eltérően a mai nyomtatványoktól – olyan ívfüzetekből állnak, melyeknél az íveket egymásba helyezték.⁷ Nehéz és fáradságos munkafolyamat a kelendőbb művek újabb kiadásainak elkülönítése. Nem ritkák az ugyanazon kiadásokon belüli variánsok sem – ezek általában úgy keletkeztek, hogy a nyomás alatt egyúttal korrigálást is végeztek. Ha például egy ívből már kinyomtak száz példányt és ekkor fedezték fel a hibát, egyszerűen korrigálták, s így ugyanazon ív további példányai már részben eltértek az előbbiektől. Az ősnymtatványok sajátos könyvészeti megjelenése miatt feldolgozásuk körültekintő figyelmet kíván.⁸ A katalogizálás során érdemes tudományos kuta-

miniátor. Néhány évtizeddel a könyvnyomtatás feltalálása után a nyomdászok igyekeztek azzal „kiváltani” az illuminátorok munkáját, hogy fametszetes keretdísz és iniciálét nyomtattak a kötetek első, kezdő föliójának rectó oldalára, amit kézzel tovább lehetett díszíteni festéssel vagy rajzolással. A díszítés további lehetősége volt az úgynevezett rubrumozás (a bekezdések, illetve a mondatok kezdőbetűinek jelzése piros tintás áthúzással). Ezáltal – a kódexekhez hasonlóan – egy-egy ősnymtatvány-kiadás akár minden egyes példánya teljesen egyedivé válhatott. A kötetek e díszek, továbbá a kézműves gótikus és/vagy reneszánsz bőrkötések, azaz egyedi jellegzetességeik révén különböznek egymástól – bár ugyanabból a nyomdából kikerült, ugyanazon kiadású művek voltak.

⁶ A többi megjelenéssel kapcsolatos adatsor (szerző, cím, nyomdász, megrendelő, nyomtatási hely és idő) a nyomtatványok végére, az úgynevezett kolofonba került elhelyezésre. Az ősnymtatványok azonosítását jelentősen megnehezíti az a tény, hogy mintegy egyharmadukból hiányzik a kolofon.

⁷ A kézi sajtó korában később a hajtogatott íveket ettől eltérően folyamatosan egymás mellé helyezték. Az ősnymtatványoknak általában nincs lapszámozásuk, az ívfüzeteket viszont jelzésekkel látták el; legáltalánosabban az abc betűivel. A leveleket az ívfüzet közepéig római számokkal jelölték. A levelek és az ívek sorrendjét a lap alján őrszó (custos) jelezte. A nyomtatványok legtöbbször végén úgynevezett registrum található, amely útmutatót jelent az ívfüzetek sorrendjére vonatkozóan. A registrum terjedelme idővel lerövidült, végső változatában már csupán az ívfüzetek terjedelmét közölték benne (például: „omnes sunt quaterni, praeter c, e, f, g, qui sunt quinterni”). Egyes területeken az ilyen jellegű registrum nem terjedt el, helyette – például a német nyelvterületen – a tartalomjegyzéket vagy a névmutatót nevezték registrumnak.

⁸ Címleírásuk teljesen eltér a „modern” könyvekétől: egy-egy ősnymtatványról általában két-féle címleírás készül, egy rövid és egy teljes, az előbbinél jelentősen hosszabb. A teljes címleírás tartalmazza a szerző nevét, általában középkori formában, elől a keresztnévvel. A szerzős ősnymtatványok jelentős részében nem tüntették fel a szerző nevét, ezt gondos odafigyeléssel és utánakereséssel lehet és kell megállapítani. A címek lehetnek rövidek vagy néha bőbeszédűen hosszúak. A felvétel során ezért az irodalomtörténetileg elfogadott cím-alak a mértékadó, mindenféle zárójel alkalmazása nélkül. Ez az alak esetenként egybeesik, azonos a kötetten megtalálható címmel. Az impresszum- adatok megszokott sorrendje (hely, nyomdász, év), esetenként kiegészül a kiadó nevével (a „pro” és az „impensis” megjelöléssel együtt). A terjedelem levélszámozással adható meg, melyet kiegészíthet a kollacionálás. A teljes leírás második részében betűhíven kell visszaadni a nyomtatvány címlapját, továbbá a nyomtatást tartalmazó első lapnak és a tulajdonképpeni szövegnek az első sorait, a második ívfüzet első sorát, valamint a kolofont. Minden esetben jelezni kell a példány csonkaságát, kézira-

tói szempontokat is érvényesíteni. Így elsősorban fontosnak tűnik megkeresni és megszerezni mindazokat az „iratokat”, melyekben a konkrét műről érdemleges módon szó esik – például hasznos megvizsgálni a kötet használatát, eladását-megvételét, ajándékozását és hagyományozását.⁹

A legkorábbi Magyarországon készült ősnymtatványok

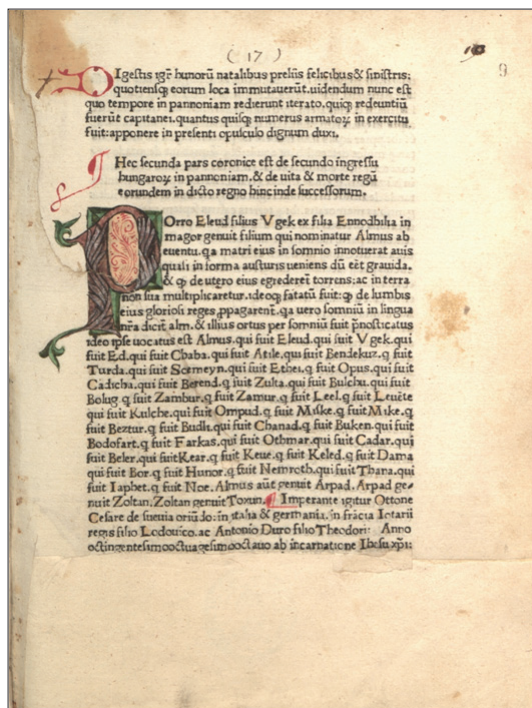
Jelenlegi ismereteink szerint nincs teljes terjedelmében magyar nyelvű ősnymtatvány. A XVIII. század végén Bartalis Antal jegenei plébános ugyan birtokolni vélt egy 1484-ben Nürnbergben kiadott magyar nyelvű nyomtatott éneket oratóiaval együtt Szent István király jobb kezéről, s ezt a *Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNy)* első kötete – Szabó Károly hungaricum bibliográfiája első kötetét követve – függelékben (App. 4) közli is, de a bibliográfia – ugyanitt – a „nyomtatványra” vonatkozó szakirodalmat kronologikusan áttekintve, ezt a tételt „tévesen feltételezett”-nek minősítette.¹⁰ Az első Magyarországon kinyomtatott könyv latin

tos bejegyzéseit, díszítését és kötését. A megjegyzésben érdemes feltüntetni a műre vonatkozó fontosabb irodalmat is. Az ősnymtatványokat több, általában három-négy mértékadó ősnymtatvány bibliográfiában szükséges behasonlítani. A kolofon nélküli ősnymtatványok (az ősnymtatványok mintegy egyharmad része) azonosításakor az egyes ősnymdászokra jellemző betűfajták elkülönítése jelentheti a segítséget. Erre vonatkozóan Konrad Haebler (elődei, Henri Brodshaw és Robert Proctor munkáját felhasználva) megnyugtató tudományos módszert dolgozott ki, s az 'M' 101 alapformáját különítette el. Ezt kiegészítette a sorok nagyságával, húsz sor méretét alapul véve. A kolofon nélküli ősnymtatványok esetében először az 'M' betűt kell meghatározni, majd lemérni a húsz sor távolságát és a két adatot be kell hasonlítani a típusrepertóriumban. A vizsgálatot érdemes kiegészíteni az így meghatározott nyomdász egy másik ismert és már biztosan azonosított művével történő összevetéssel. A nem gót betűs, kolofon nélküli ősnymtatványok azonosítása az előbbinél nehezebb feladat, mivel az antikva betűknél sokkal kevesebb az egymástól való eltérés. Itt kiindulópontként a 'Qu' betű szolgál. Az így létre hozott antikva-repertórium a különleges formákkal együtt összesen húsz 'Qu' formát különít el, s ehhez megadja a 'h', az 'y' és néhány különleges, a nyomtatásban alkalmazott jel sajátosságát. A típus-meghatározás alapján következtetést lehet levonni a nyomtatvány keletkezési idejére is. Ez a módszer általában pontos eredményeket biztosít 1480 körül. Később, mivel az egyes ősnymda-műhelyek megvásárolták egymás betűkészletét, azokat többnyire átöntötték, s ennek következtében a sorméretnek általában néhány milliméterrel megváltoztak, nehezebb a meghatározás. A lehetőség szerinti minél nagyobb pontosságra törekedve érdemes a vizsgálatot a vízjelek figyelembevételével és a nyomdák egyéb kiadványaival történő összevetésekkel kombinálni.

⁹ Az így előkerült források segítséget nyújtanak a könyvtörténeti sajátosságok megfogalmazására, melyek kiterjedhetnek a kor írásbeliségére, a könyvek kiadására és forgalmazására, iskola- és művelődéstörténeti következtetések levonására. Ezek a szempontok – következetesen érvényesítve – összekapcsolhatók más jellegű kutatásokkal, s segítségükkel lehetőség nyílik az ősnymdászok korának eruditív műveltségére, az európai szellemi áramlatok kölcsönhatására vonatkozó újabb és újabb megfigyelések megfogalmazására.

¹⁰ Ismételten áttanulmányozva az e „cantilená”-ra vonatkozó kibővített, jelenleg hozzáférhető teljes forrásanyagot, megállapíthatóvá vált, hogy a jegenei plébános tulajdonában nem egy 1484-ben megjelent ritka nyomtatvány volt, hanem néhány füzet a Szentjobb ereklyéről nagy példányszámban 1771-ben megjelent füzetes kiadványokból. Bartalis a XVIII. század végi általánosan divatos szövegarchaizálásokhoz hasonlóan megtévesztő módon archaizálta egy ilyen füzet

nyelvű. Ez a *Chronica Hungarorum* (GW 6686), amelyet – jelenlegi ismereteink szerint – egy Rómából Magyarországra hívott német nyomdász (akinek személye ma is ismeretlen), Andreas Hess nyomtatott 1473-ban.¹¹

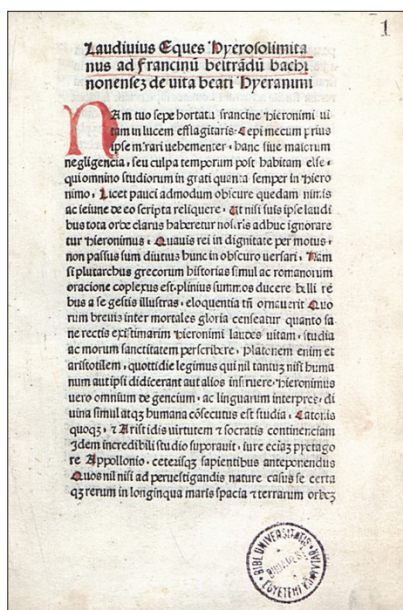
4. kēp. Chronica Ungarorum, Buda, Andreas Hess, 1473, 9r

néhány sorát, s ezzel igyekezett egy újabb régi magyar nyelvemléket „létrehozni”, azaz koholni. Vö. Knapp Éva: *Egy tévesen feltételezett 1484-es magyar nyelvű nyomtatvány eszmetörténeti kapcsolatai a XVIII. század végén.* = Uő., *Libellus. Válogatott könyv- és könyvtártörténeti tanulmányok*, Budapest, Balassi Kiadó, 2007. 247–272.

¹¹ A címlap nélküli, Andreas Hess ajánlásával kezdődő („Ad [...] Ladislaum, praepositum ecclesiae Budensis, prothonotarium apostolicum, necnon vicecancellarium [...] regis Matthiae”) kiadvány Magyarország történetét tartalmazza. Egrészt a XIV. században szerkesztett magyar krónika egy változatát, másrészt ennek kibővítését a nyomtatás idejéig történt eseményekkel. Két fő részből áll, az első huszonnégyszázötven fejezetben a hunok történetét, a második kettőszázötvenhat fejezetben a magyarok történetét beszéli el, mindegyik elején tartalomra utaló cím olvasható. A Budán, 1473 pünkösdjén Hess András sajtója alól kikerült első Magyarországon nyomtatott könyvvel a magyar ősnymondászat több országot is megelőzött, mert például Skandináviában vagy Angliában ennél később indultak az első ősnymondák. A Hess-nyomda valószínűleg az azon a helyen álló egykori épületben működött, ahol ma a budai várban tér őrzi a nevét. A *Chronica Hungarorum*ból jelenleg összesen tíz példány ismert, ezek közül mindössze kettőt őriz magyarországi közgyűjtemény, egyet az Országos Széchényi Könyvtár, egy másikat a budapesti Egyetemi Könyvtár (ELTE Egyetemi Könyvtár). A nemzetközi ősnymondatvány irodalomban Michael Maittaire tett először 1733-ban említést a nyomtatványról az *Annales typographici* (IV, Amsterdam, 331) című munkájában.

A Hess-nyomda egy másik budai terméke is fennmaradt 1473-ból (*Leonardi Aretini in opusculum Magni Basilii de legendis poeticis incipit feliciter*, GW 3702) ennek megjelenése után azonban a tipográfia valószínűleg beszüntette tevékenységét.¹²

A második magyar ősnymda 1477–1480 között működött. Jelenleg négy itt készült nyomtatványt tart számon a szakirodalom (RMNy 3, 4, 5, 6). A nyomdáról még ma sincs semmiféle bővebb ismeret, elnevezése az egyik fennmaradt, itt készült mű címéből *Typographia Confessionalis*.¹³ Itt készült Laudivius Szent Jeromos életrajza is, melyből a világon jelenleg kizárólag a budapesti Egyetemi Könyvtár őriz példányt.¹⁴

5. kép. Laudivius Zacchia, Vezzanensis, Vita beati Hieronimi, [In Hungaria, *Typographia Confessionalis*, 1477-1480?], 1r Inc 862

¹² Ez a címlap nélküli, negyedréteg alakú, húsz levél terjedelmű munka erkölcsbölcséleti értékeket tartalmaz. A nyomtatványban Basilius Magnus *A fiatalokhoz* című művének latin fordítása és Xenophon *Szókratész védőbeszéde* (szintén latin nyelven) olvasható. A szakirodalom ezt a munkát tartotta hosszú ideig az első magyarországi ősnymotványnak, Fitz József azonban a *Chronica Hungarorum* előszavából megállapította, hogy a krónika volt valójában az első magyar földön kinyomtatott mű (Fitz József, *Hess András, a budai ősnymotdász*, Budapest, 1932. 132.).

¹³ A nyomda működéséhez kapcsolódik egy gyóntatói kézikönyv (Antoninus Florentinus, *Confessionale* GW 2108, RMNy 3), egy egykorú adat alapján feltételezhető német nyelvű politikai röpirat (RMNy 4).

¹⁴ További nyomtatványok e műhelyből: és egy, Johannes Han pozsonyi plébános nevének (aki a török elleni háború támogatására hirdetett búcsú egyik biztosa volt) feltüntetésével búcsú engedélyezését igazoló nyomtatvány, egy búcsúlevél űrlap (egyetlen példányát Pozsonyban – Ve-decká knižnica mesta Bratislavy – őrzik, RMNy 6).

Ősnyomtatványok a budapesti Egyetemi Könyvtárban – (ELTE Egyetemi Könyvtár) különös tekintettel országos unikum példányokra

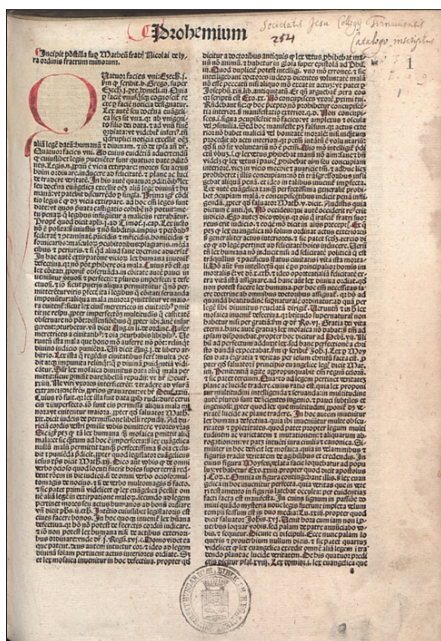
A könyvtár jogelődje, az első nagyszombati jezsuita könyvtár megalapításával (1561) és e könyvtár jogutódai révén jött létre az az országban egyedülálló ősnyomtatvány-gyűjtemény, mely évszázadokon át egészen a mai napig együtt maradt és folyamatosan bővült. A tár kiemelkedő jelentőségű abból a szempontból is, hogy állományát nem magángyűjtemény formájában, látványosságként gyűjtötték össze, hanem napi használatra, elsősorban oktatásra és tanulásra szánták. Fő jellegzetesége, hogy az eredeti állományt évszázadokon keresztül megőrizte a gyűjtemény. Ezt az állítást elsősorban a kötetekben megtalálható viszonylag sok bejegyzés, marginália bizonyítja. A tár történetére vonatkozó két fő forrás a kötetekben található egykori tulajdonosi bejegyzéseken kívül a könyvtár fennmaradt XVII. századi történeti katalógusai. A legrégebbi ősnyomtatvány-beszerzések az 1561 utáni évekből származnak.¹⁵ A gyűjteményt bővítő egyik nevezetes ősnyomtatványban, Thuróczi, *Chronica Hungarorum*ában a következő bejegyzés olvasható: „donatus a Francisco Zabo 1590” – „Inscriptus Collegij Turociensis Societatis Jesu”.

6. kép. Thuróczy János, *Chronica Hungarorum*, Brno, Konrad Stahel et Matthias Preinlein, 1488; Inc. 338

¹⁵ Az ősnyomtatványok száma a könyvtár történetének kezdetétől folyamatosan gyarapodott. Dümmerth Dezső kutatási eredményét elfogadva, mai ismereteink szerint egy ősnyomtatvány (Inc. 256, Marcus Tullius Cicero, *Epistolae ad familiares*, Velence, 1487, A. de Paltasichis – korábban egybekötve egy XVI. századi Cicero, *Epistolae ad familiares*, Párizs, 1557, apud Audoënum Parvum, kiadással, Ant. 4297) a könyvtár legrégebben, 1586–1589 között beszerzett és máig folyamatosan használt és megőrzött kötete. Ez az egyik jogelőd könyvtárban, Turóc-Znióvárálján (ma Kláštor pod Znievom, Szlovákia) már használt kolligátum a jezsuita oktatásban a XVI. századi kezdetek óta Európa-szerte használt tankönyvnek számított. Legkorábbi tulajdonosi bejegyzése: „Societatis Jesu inscriptus Catalogus – Collegium Turocensis”. Később Vágsellyén egy újabb tulajdonosi bejegyzést írtak a kötetbe: „An[no] 1600. Selliensis”, melyet az egyetemalapítást megelőzően követett a „Tyrnaviensis 1632”.

Az ismeretlen nagyszombati Szabó Ferenc városi polgárt egy ismertebb nevezetes személy követi újabb ajándékozóként, Partinger Gáspár, aki nagyszombati városi tanácstag volt, s őt ősnymotvány kötetel, Nicolaus de Lyra ötkötetes Biblia-kommentárjával gazdagította 1616-ban az állományt.¹⁶

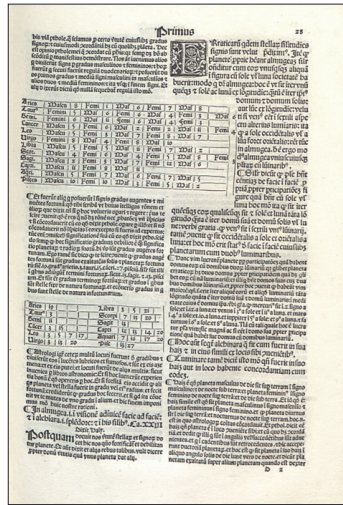

7. kép. Biblia, Nürnberg, 1485, 1r Inc274

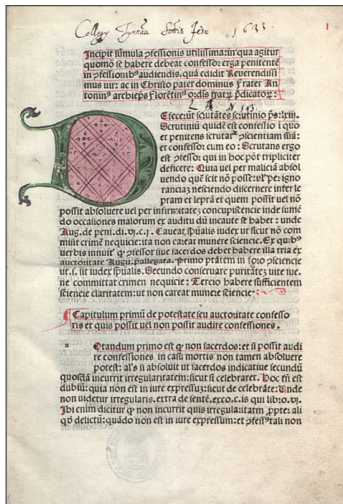
Ezt az első hat ősnymotványt továbbiak követték a nagyszombati egyetem megalapításáig (1635).¹⁷ Az egyetem megalapítása előtt a gyűjteménybe bekerült teológiai és egyházjogi ősnymotványok mellett matematikai munka (Claudius Ptolomaeus, *Quadripartitum cum aliis tractatibus*) éppúgy megtalálható, mint az 1633-ban beszerzett, a második magyarországi ősnymodából kikerült Antoninus Florentinus *Confessionáléja*.

¹⁶ Ennek a *Biblia. Cum postillis Nicolai de Lyra* [...] (Nürnberg, Anton Koberger, 1487) című műnek a címlapján első bejegyzésként az „Ex dono Dominij Caspari Partingeri Collegij Socjietatis Jesu Tyrnaviae 1616” szerepel, melyet a máig fennmaradt, legkorábbi nagyszombati kéziratos katalógusra történő utalás követ, az „Inscriptus Catalogo 1632. L[ittera] N. n[umero] 6. 7. 8. 9” formában.

¹⁷ Közülük a legrégebben megjelent nyomtatvány Franciscus de Platea *Opus restitutionum usurarum et excommunicationum* (Padova, Leonardus Achates, 1473) című munkája volt, melyet az első fennmaradt könyvtári katalógusban a „Francisci de Platea Opus restitutionum in folio corio rubro Paduae 1473” formában örökítették meg. Jelenleg ebből a kiadásból a könyvtár nem őriz példányt, az egyetlen magyarországi példány a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában található meg (jelzete ott: Inc. 518). Időben ezt követi Szent Ágoston *De civitate Dei* című művének két velencei kiadása (Gabriele di Pietro, 1475 – Inc. 25; Bonetus Locatellus, 1486/1487 – Inc. 221).

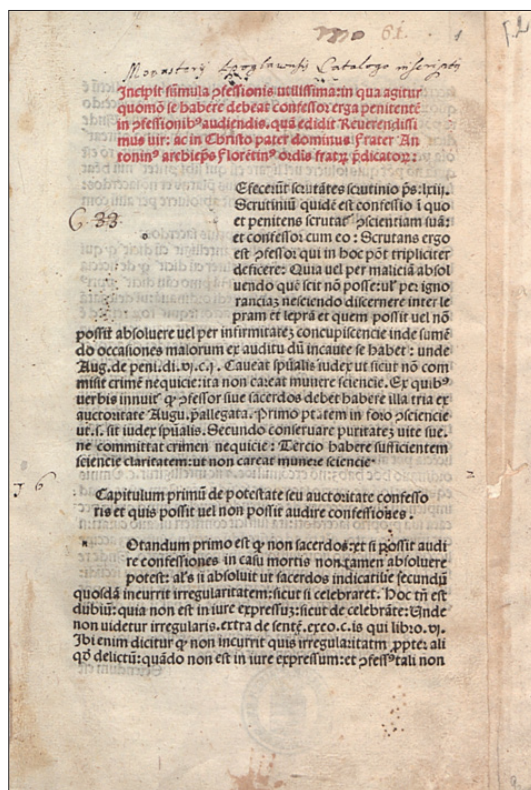
8. kép. Klaudios Ptolemaios, *Quadrupartitum*, Venezia, 1493, 28r Inc 487

9. kép. Antoninus Florentinus, *Confessionale*, [In Hungaria, 1477], 1r Inc 46

Utóbbinak a tulajdonosi bejegyzése a címlapon „Collegij Tyrnau[iensis] So[cie] t[a]tis Jesu 1633. L[itterra] A. N[umero] 193,” s e nevezetes példány mellett egy másik, variáns példányt is őriz a kiadványból a könyvtár.¹⁸

¹⁸ Antoninus Florentinus firenzei érseknek e XV. század közepén készült műve gyóntatói segédkönyv, melynek több mint száz különböző ősnymtatvány-kiadása ismert. Fitz József és Soltész Zoltánné kutatásai tették nyilvánvalóvá, hogy a fenti példányok és egy további, Gyöngyösön őrzött példány a Magyarországon 1477–1480 között működött második hazai ősnymomda terméke, s azt nem Nápolyban nyomtatták Matthias Moravus tipográfijában.

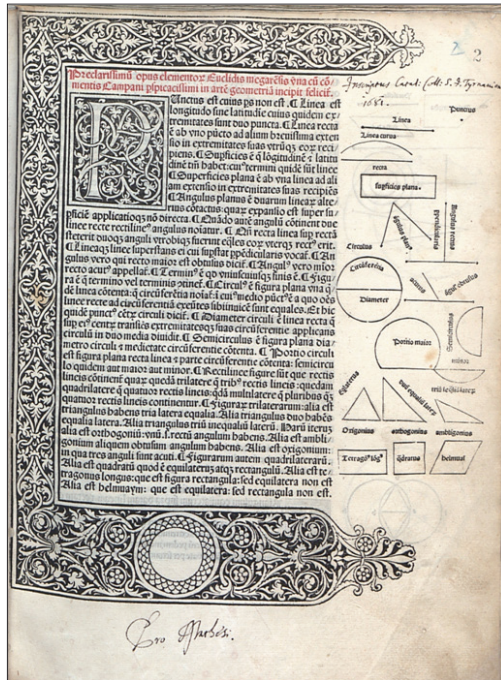

10. kép. Antoninus Florentinus, Confessionale, [In Hungaria, 1477], 1r Inc 45

1635 előtt összesen huszonhat ősnymotványt őrzött a nagyszombati jezsuita könyvtár, melyek közül húsz ma is a gyűjtemény része. Valószínű, hogy két további is őriz a könyvtár, de ezeknek időközben megsérült a tulajdonosi bejegyzése. Azaz az ősnymotványtár legrégebbi huszonhat kötetéből huszonkettőt közel 380 éve őriz a könyvtár.

A nagyszombati jezsuita egyetem megalapítását követően további ősnymotványokkal gyarapodott az állomány.¹⁹ Kiemelem közülük az 1681-ben beszerzett Euklidesz *Elementa geometriá*t.

¹⁹ 1637-ben Armandus de Bellovisu *De declaratione difficultum terminorum*át (Basel, 1491 – Inc. 418), 1690-ben Petrus Lombardus *Sententiarum libri quatuor*-ját (Nürnberg, Anton Koberger, 1491 – Inc. 424) és Michael de Dalen *Casus brevis Decretalium*át (Strassburg, Georg Husner, 1493 – Inc. 470), 1692-ben Cassiodorus zsoldármagyarázatait (Cassiodorus Senator, Flavius Magnus Aurelius, *Expositio Psalterii*, Basel, Johann Amerbach, 1491 – Inc. 425) szerezték be. Plinius *Historia naturalis*-ának 1491-ben megjelent velencei kiadása (Inc. 432) a nagyszombati jezsuita kollégium által megszerzett egyik Mária kongregáció könyvtárából került a jezsuita könyvtárba (az ajándékozó bejegyzés szerint Szomori Mátyás adta a kötetet a kongregációnak 1655-ben: „Sodalitatis B[eaetae] V[irginis] Visitantis in Collegio Soc[ietatis] Jesu Tyrnav[ien]sis] 1655 dedit Dominus Mathias Szomori”).

11. kép. Euklides, Elementa geometria, Venezia, 1482, 2r Inc115

A jezsuita rend felosztásáig (1773) folyamatosan gazdagodott a könyvtár állománya ősnyomtatványokkal, ezek kivétel nélkül használati könyvként és nem célzottan megvásárolt ritkaságként kerültek a gyűjteménybe. Az ősnyomtatványtár legjelentősebb állomány-növekedése Mária Terézia, majd II. József szerzetesrendeket felosztató rendeleteinek köszönhető. A felosztott rendi könyvtárakból az uralkodó a bécsi udvari könyvtár elsőbbségének biztosítása után válogatási jogot adott a volt nagyszombati jezsuita egyetem könyvtárának államosítása után Budára, majd Pestre költöztetett egyetemi könyvtárnak. A könyvtár a Magyarországon használt ősnyomtatványok jelentős részének lett a gyűjtőhelye, több ritkaság is ezen az úton került be a könyvtári állományba.²⁰ Az ősnyomtatványok állományadatát a XVIII. század utolsó negyede végén csak megközelítően lehet megbecsülni. Vértesy Miklós kutatásai alapján tudjuk, hogy a rendelkezésre álló források közül a kötetekben ma is megtalálható tulajdonosi bejegyzések alapján a nagyszombati volt jezsuita könyvtári ősnyomtatványokon kívül 223 ősnyomtatvány egykori őrzőhelye volt jezsuita gyűjtemény. Ezek megoszlása a proveniencia szerint a következő.

²⁰ Ilyen például a *Diurnale Argentinense* (Basel, Michael Wenssler, circa 1491 – Inc. 830), melyből a Gesamtkatalog der Wiegendrucke mindössze öt példányt tart számon, s ezek között a budapesti Egyetemi Könyvtár példánya variáns példány.

Hely	Kötetek száma
Besztercebánya	26
Eperjes	15
Fiume	12
Komárom	10
Lőcse	1
Pozsony	87
Selmecbánya	2
Sopron	28
Szokolca	3
Szatmár	2
Szepes	5
Trencsén	4
Turóc	3
Zsolna	2
Bécs, Pazmaneum	9
Egri egyházmegye bécsi S. J. papnevelde	11
Krems	1
Triest	2

A táblázatból nyilvánvaló, hogy a pozsonyi, a soproni és a besztercebányai jezsuita könyvtárakból került a legtöbb ősnymtatvány az államosított nagyszombati egyetem könyvtárába. A jelentős számú pozsonyi gyarapodás oka elsősorban abban kereshető, hogy e jezsuita könyvtár őrizte Mossóczi Zakariás nyitrai püspök XVI. századi gazdag magánkönyvtárának jelentős részét.²¹ Egy másik Vértesy által számba vett forrás Pray György *Index rarioruma* (I–II. kötet, Buda, 1780–1781). Pray összesen 179 ősnymtatványt vett be munkájába, közülük 88 kötetben található egykori jezsuita tulajdonosi bejegyzés. Ha e két, eltérő forrásból származó adathoz becslés alapján (30–40 kötet) hozzáadjuk a Pray által kihagyott ősnymtatványokat, illetve a tulajdonosi bejegyzést nem tartalmazó egykori jezsuita könyvtárakban őrzött XV. századi nyomtatványokat, az állományt 350 kötetre lehet becsülni.

A II. József által elrendelt rendfelosztások (1782–1786/88) következtében a felosztott 134 férfi és 6 női rendház könyvtárának állománya állami tulajdonba került. Vértesy András áttekintette a gyűjteménybe ekkor bekerült

²¹ Ismeretes, hogy Mossóczi 1587-ben sógorára, Kecskés Andrásra hagyta könyvtárát, akitől Kecskés János nagyszombati kanonokhoz került. Kecskés János saját könyvgyűjteményével együtt a pozsonyi jezsuitáknak ajándékozta el a Mossóczi-féle könyveket.

ősnymtatványok utolsó tulajdonosait, s megállapította, hogy a bejegyzések és a beragasztott exlibris-eket figyelembe véve az ősnymtatványok a következő rendektől származnak.²²

Szerzetesrend megnevezése	Ősnymtatványok száma /kötet
pálos	208
minorita + ferences	23
trinitárius	11
szervita	12
premontrei	6
karmelita	2
bencés	4

Teljes egészében egyedül a pálos rend könyvállományából származó ősnymtatványok található meg a könyvtárban (208 kötet). Ezek egykori rendházankénti megoszlása – szintén Vértesy András nyomán – a következő.

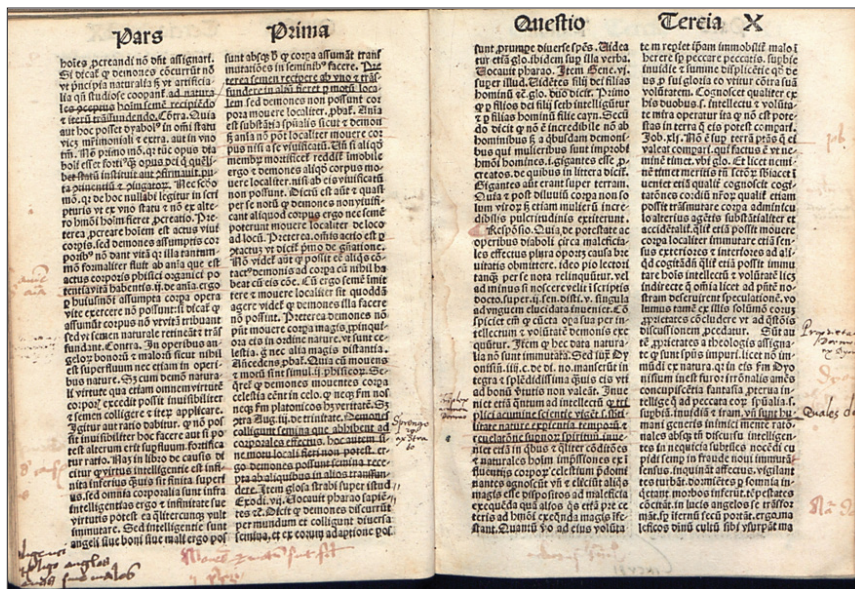
Pálos rendház	Ősnymtatványok száma /kötet
Csáktornya	25
Felsőelefánt	24
Lepoglava	49
Máriavölgy	20
Nagyszombat	8
Novi	11
Pest	31
Remete	11
Többi, kisebb rendházból összesen	29

Az ősnymtatványok korábbi tulajdonosainak figyelembevételével megrajzolhatóvá válik minden egyes, a gyűjteményben megőrzött ősnymtatvány története.

A II. József kori abolíció után a könyvtár ősnymtatványainak száma – becslés alapján – mintegy hatszáz kötet lehetett. Ez a mennyiség és a kötetek által képviselt minőség (a ritka és unikum példányok révén) egyedülálló volt az országban. Így például a legértékesebb, 1470 előtt készült ősnymtatványok száma négy (Inc. 789, 790, 867, 872). II. József 1785-ben rendeletet adott ki

²² A táblázatba foglalt adatok az egykori valóságot nem minden részletükben tükrözik, mivel egyrészt léteznek a kötetekben úgynevezett „rejtett” tulajdonosi bejegyzések is, másrészt például a pannonhalmi bencés apátságból beszállított ősnymtatványok a könyvtárból számba vett négy kötet kivételével visszakerültek Pannonhalmára. Az adatokat az is torzítja, hogy egyes szerzetesrendek nem minden feloszlattott rendházból kerültek be az Egyetemi Könyvtárba az ősnymtatványok.

az abolicio révén bekerült második- és többes példányok értékesítésére.²³ Ezek az árveréseken négy ősnymotványt kínált megvásárlásra a könyvtár,²⁴ közülük egy, Jacobus Sprenger és Henricus Institoris híres, a boszorkányperek lefolytatói számára írt kézikönyvének, a *Malleus maleficarum* (Nürnberg, Anton Koberger, 1496, H *9246) többes példánya biztosan elkelt, harminc krajcárért.²⁵

12. kép. *Malleus maleficarum*, Nürnberg, 1496, Inc591

A könyvtár ősnymotványai csak 1875 után kaptak egyedi jelzetet, amikor befejeződött az átköltözés a mai épületbe. A XV. századi nyomtatványok leválasztását az állományból, önálló gyűjteménnyé rendezését és katalogizálását Kudora

²³ A rendelet végrehajtása során 1787–1797 között hét árverést rendezett az Egyetemi Könyvtár és összesen 20.031 könyvet kínált eladásra, mely a további többes példányok figyelembevételével mintegy 25.000 kötet lehetett. Az árverések nyomtatott katalógusai (*Catalogus librorum, qui in Bibliotheca Universitatis Pestiensis publicae auctioni exponentur*, [hét füzet], Pest, 1778–1797) a könyvtár történetének becses forrásai, kutatásuk még éppen csak elkezdődött.

²⁴ Hain-számokkal kifejezve ezek a következők: H 3118, H 1249, H 5388, H 9246.

²⁵ A későbbi időszakban – annak ellenére, hogy 1802-ben I. Ferenc rendeletére a szerzetesrendek részleges visszaállítása megtörtént, s e rendelet végrehajtási utasítása kötelezte az Egyetemi Könyvtárat a biztosan megállapítható korábbi tulajdonjog alapján a könyvek visszaállított rendekhez történő visszaadására – még két árverést (1806, 1826) tartottak a könyvtár állományából. Az 1806-ban eladásra kijelölt ősnymotványt (H 8562), Szent Jeromos leveleinek 1495. évi nürnbergi kiadását nem vásárolták meg, a műből jelenleg két példányt őriz a könyvtár (Inc 547, 548). 1826-ban összesen tizenkét ősnymotványt adtak el, melyekből tizenegyet megvásároltak. Utóbbiakat a híres gyűjtő Jankovich Miklós (három kötet), a könyvtár első őrje, Veszerle József (négy kötet) és J. B. Redl (négy kötet) szerezte meg.

Károly végezte el 1881-ig.²⁶ 1901-ben történt meg a tár újrendezése. Dedek Crescens Lajos 1–960 sorszámmal jelzette a gyűjteményt (953 mű = 972 kötet), melyben hét szám üresen maradt.²⁷ A nyomdakész katalógust 1907 óta szerette volna kiadni Ferenczy Zoltán igazgató, ezt azonban meghústitotta az I. világháború, s a kézírata ma lappang. A tár állománya 1945-ig további mintegy 110 kötetel gyarapodott, ezek jelentősebb része a már meglévő könyvtári állományból mint datálatlan (keltezetlen) nyomtatvány került elő. Az 1946 utáni beszerzésekkel együtt az 1949. évi revízió szerint a tár állománya 1089 kötet volt. Az 1949–1964 között vásárolt tizenhárom ősnymtatvány a vétellel történő gyarapodások között jelentősnek számít. Gyarapodott az ősnymtatványok száma az Országos Könyvtárügyi Tanács állománygyarapítási és könyvforgalmi szakbizottságának 1960. VI. 30-án hozott döntése alapján is, mely szerint az ősnymtatványok szétosztásánál elsőként a nemzeti könyvtár, másodikként az Egyetemi Könyvtár igényelhet az 1952–1954 között állami tulajdonba vett 1500 előtt készült nyomtatványokból. E döntés alapján tizenegy kötetel bővült a tár 1962. decemberig. A gyarapodás lényegében azóta is folyamatos, bár nagyon lassú a beszerzés anyagi nehézségei miatt.

A könyvtár jelenleg az 1200-nál több bibliográfiai egységet őrző ősnymtatványával Magyarország harmadik legnagyobb *incunabulum*-gyűjteménye. Több olyan kötetel bír, amely ezeknek a kiadásoknak az egyetlen ismert példánya.²⁸ Kiemelkedő jelentőségűek azok az ősnymtatványok – így például a

²⁶ Tervbe vették e katalógus nyomtatott megjelentetését, ami azonban kétszer is elmaradt az újabb ősnymtatványok előkerülése miatt.

²⁷ A katalógus alapján a XVIII. század vége óta jelentősen tovább bővült az állomány, összesen 972 ősnymtatvány kötetel tartottak ekkor számon, melyhez hozzá kell számolni még kb. 40 datálatlan, később a gyűjteménybe sorolt kötetel.

²⁸ Az ősnymtatványok jelzete – más hazai ősnymtatvány-gyűjteményekhez hasonlóan – az 'Inc' rövidítésből és numerus currens arab számból áll. Az ősnymtatványok úgynevezett rövid címleírása ma már elektronikus formában is elérhető, s a könyvtár tervbe vette a könyvészeti leírások bővített formátumú, a kötetek egyéni jellegzetességeire is figyelő leírások elkészítését. Utóbbi mindez ideig erőteljesen nehezítette egy, a tár egészét jellemző sajátosság, a kötetek hosszú időszakot átívelő intenzív használsága miatt a hiányos példányok sokasága. A nagyon sok esetben, szinte általában hiányzó első és utolsó levelek, sérült könyvtestek, töredékesen fennmaradt lapok éppúgy lelassítják az azonosítást, mint a bővített feldolgozást. Ugyanakkor a köteteknek ez a sajátos állapota nem véletlenszerű, hanem a korszakokon át tartó folyamatos, általában oktatási vagy tanulási tevékenység következménye. Ez az utóbbi körülmény ugyanakkor különösen becsetté teszi a gyűjteményt, mivel az egyes kötetek nem csupán könyv- és könyvtártörténeti jelentőségűek, hanem oktatás- és művelődéstörténeti sajátosságokat is hordoznak. E sajátosságok jelentős része a gyűjteménybe kerülés (proveniencia) tényével kiegészítve új kontextusba helyezik a tár egészét, s együttes megközelítésük országos történettudományi, irodalomtörténeti és pedagógia-történeti érdeklődésre tarthat számot. A gyűjtemény történetét – mint arról már esett szó – Vértesy Miklós foglalta össze tizenhét oldalon 1964-ben (*Az Egyetemi Könyvtár ősnymtatvány-gyűjteményének története* = *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei* 2 (1964) 109–126.). A tár egészéről azóta nem készült újabb, mértékadó szaktudományos publikáció. Legutóbb az Egyetemi Könyvtár 450 éves

Chronica Hungarorum (Buda, 1473, Andreas Hess; Inc. 10) itt őrzött, végig rubrikált példánya –, melyek a kutatás tanúsága szerint megjelenésük óta magyarországi tulajdonban vannak.²⁹ Fontos megemlíteni az egykor a budai királyi kápolna (Capella Regis) könyvtárában őrzött Aurelius Augustinus, *De Civitate Dei* (Roma, 1474, U. Han – S. N. Chardella; Inc. 16) országos unikum példányt is. Egy Velencében 1475-ben nyomtatott *Biblia* a könyvtárban őrzött legkorábbi nyomtatott Biblia, melyet 1476-ban Budán vásárolt meg egy Ágoston nevű zág-rábi domonkos szerzetes.

13. kép. A könyvtár legrégebbi nyomtatott Bibliája (Venezia, 1475), 415v–416r, Inc28

Egy másik ősnymotvány *Bibliát* egykor valószínűleg Istvánffy Miklós könyvtárában őriztek, akihez a kötet egy XVIII. századi legenda szerint a Bibliotheca Corviniána állományából került.³⁰

múltjába helyezett kétnyelvű művelődéstörténeti bemutatás készült a könyvtár ősnymotványairól (Knapp Éva: *Ősnymotvány-gyűjtemény – Collection of Incunabula*. = Knapp Éva – Szögi László, *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – University Library of Eötvös Loránd University*, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár, 2012, 94–111). A tár egyes példányairól folyamatosan jelennek meg tudományos szaktanulmányok (az egyik legutóbbi publikáció: Anna Tüskés, *A Copy by Israhel van Meckenem of the Luke the Evangelist in Circle Engraving by Master E. S. in the University Library of Budapest* = Arbeitskreis Bild Druck Papier Tagungsband Modena 2010, Hrsg. Wolfgang Brückner, Konrad Vanja, Detlef Lorenz, Alberto Milano, Sigrid Nagy, Münster – New York – München – Berlin, Waxmann, 2011, 148–153).

²⁹ A *Chronica Hungarorum* e példányát a könyvtár múzeumi tárgyakért kapta cserébe 1875-ben a mai Országos Széchényi Könyvtár elődjétől, a Nemzeti Múzeum Könyvtárától.

³⁰ A példákat folytatva, Antoninus Florentinus, *Confessionaljének* ([In Hungaria] 1477 [typ. Confessionalis]; Inc. 46) 'A' változatát 1633 óta, azaz az egyetem megalapítása előtti időtől folyamatosan őrzi a könyvtár.

14. kép. Istvánffy Miklós történetíró Bibliája (Venezia, 1476), valószínűleg a Bibliotheca Corvinianából származik. Inc1016 3v

A kötetek egykori tulajdonosi köre nagyon széles, neves humanisták, így például Váradi Péter, idősebb Henckel János (Inc. 179), Mosóczy Zakariás (Inc. 550) éppúgy megtalálhatók közöttük, mint nevezetes magyarországi szerzetesrendi könyvtár (Lövöld = Városlőd karthauzi kolostor, Inc. 139), vagy szerzetes (Hadnagy Bálint budaszentlőrinci pálos szerzetes és hitszónok (1460/70 k. – 1537), Inc. 372³¹).

15. kép. A neves humanista Váradi Péter Decretalis-a (Venezia, 1479), 2r Inc65

³¹ Az egykor Hadnagy Bálint által használt kötetet később, 1628-ban a lepoglavai pálos kolostor könyvtárában őrizték, majd a II. József kori szerzetesrend-feloszlatások következtében szállították be a mai könyvtár jogelőd könyvtárába.

A tár tervbe vett elektronikus feltárásának eredményeként fény derülhet a történeti könyvtárak és tulajdonosaik, valamint használóik összetett kapcsolatrendszerére, s ez messzemenően gazdagíthatja a világi és egyházi tulajdonosok részletekbe menő kapcsolatának „működési” formáit, mechanizmusát.

Rezümé

A dolgozat bemutatja az ELTE Egyetemi Könyvtár ősnymotatványait, mely az ország harmadik legjelentősebb Ősnymotatvány-gyűjteménye (Incunabula). A gyűjtemény a könyvtár történetének kezdetétől folyamatosan gyarapodott, törzsgyűjteménnyé alakítása és máig érvényes összerendezése 1879–1882 között zajlott. Az állomány számba vétele megtalálható a magyarországi közgyűjtemények országos ősnymotatvány-állományát feltáró nyomtatott katalógusban (*Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*, ediderunt Géza Sajó, Erzsébet Soltész, I–II, Budapestini 1970 Akadémiai Kiadó). A gyűjtemény a könyvtár egyetlen olyan tára, mely hungaricum nyomtatványokat is őriz, azaz 1500. december 31-e előtt Magyarországon, illetve magyar szerzőktől megjelent műveket. A tár a felállítását követő száz évben mintegy száz művel gyarapodott. Ezek nem elsősorban vásárlások útján, hanem a könyvtár raktárából, átsorolással kerültek a gyűjteménybe.

The Incunable Collection of the ELTE University Library

The paper presents the incunable collection of the ELTE University Library, which is the third largest one in the country. The collection has been continuously augmented since the beginnings of the history of the library, its even now existing structure had been formed between 1879 and 1882. The apiece survey of the collection can be found in the printed catalogue that reviews and describes all the incunable collections that are in the possession of public libraries, archives and museums in Hungary. (*Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*, ediderunt Géza Sajó, Erzsébet Soltész, I–II, Budapestini 1970 Akadémiai Kiadó). This is the only collection of the library that includes Hungarica prints, namely works that were printed before 31st December 1500, and they originate either from Hungary or they were written by Hungarian author. The century that followed the organization of the collection had augmented it with ca. a hundred works. Not the purchasing was the cause of this accession, but rather finding items in other storages of the library and relocating, recategorizing them.

KNAPP ÉVA

főtanácsos, tudományos ügyek referense
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár

MUZEÁLIS GYŰJTEMÉNYEK

Rejtett vizuális értékek

19. századi és modern fotográfiák az ELTE Egyetemi Könyvtárban

Bevezetés

Adott terjedelemben természetesen nem lehet kimerítően leírni és értelmezni az Egyetemi Könyvtár fotóállományát. Ezt már az is megakadályozza, hogy a korpusz csak részlegesen feltárt, felfedezése, összegyűjtése, leírása szinte folyamatosnak mondható a 2000-es évek közepe óta. Szövegemben pusztán felvázolom a képek, fotók fontossá válásának, előtérbe kerülésének némely elméleti aspektusát, és felvillantok pár példát a könyvtár állományából. Úgyszólván narratívátöredékeket alkotok csupán, szilárd, egységes és végleges *nagy elbeszélés*¹ nélkül, helyett.

A fotográfia: anomália

Mindenképpen magyarázatra szorul a szöveg címe. Miért nevezzük, nevezhetjük rejtettnek egy könyvtár vizuális értékeit, azaz a nem könyv/szó-alapú, hanem a képi dokumentumokat, metszeteket, fotókat 2016-ban? A magyarázat, a válasz természetesen már a kérdésben benne rejlik: mert *nem* könyvek.

Nyugati civilizációnk megőrző, archiváló kultúra, a régiség megőrzendő, archiválandó érték, és a megőrzésnek egészen kifinomult rendszere alakult ki az idők során. A kifinomultság azt jelenti, hogy az archiválásnak egy jól leírható és a megőrzendő tárgyat, dolgot alapul vevő differenciáltsága, pontosabban szólva, szakosodása alakult ki. Nem mindent egy helyen gyűjtünk és archiválunk, hanem, mondjuk úgy, médiumok szerinti elkülönítés és leírás, rendszerezés alakult ki. A szó-és könyvművek egy helyen, a képzőművészeti alkotások másutt, polgári-, állami-, hadi stb., iratok megint megint másutt kerültek megőrzésre. Minden gyűjtésnek és archiválásnak azonban a rendszer, a rendszerezés a lényege. A rendszerezés pedig csak egy egységes szempontrendszerű leírás alapján lehetséges. Összeírjuk, leírjuk, elkülönítjük a dolgokat, hogy kezelni tudjuk².

A könyvtár elvben verbális kultúránkhoz kötődő és változatos formájú, médiumú dokumentumok gyűjtőhelye. Elvben. Mert minden rendszer, taxonómia és differenciálás elméletben és gyakorlatban is tökéletlen valami, mivel minden rendszerezés valami utólagos tett, gesztus ahhoz képest, ami *előtte* van, ami megelőzi: maga a mű, amely sok esetben nem illeszkedik egészen pontosan az őt megelőző keretekhez, rendszerekhez, hanem több ponton akár, de áthágja, felülírja

¹ Jean-Francois Lyotard: Szélszavak az elbeszélésekhez. = A posztmodern állapot. Jürgen Habermas, Jean-Francois Lyotard, Richard Rorty tanulmányai. Budapest, Századvég. 1993. 146–151 p.

² Jacques Derrida: Az archívum kínzó vágya: Freud impresszió. Wolfgang Ernst: Archívumok morajlása: Rend a rendetlenségből. Budapest, Kijárat. 2008.

azokat. A rendszerben, archívumban tehát folyamatosan keletkeznek, keletkeztek anomáliák. Jelen esetben egy könyvtár gyarapításában, gyarapodásában minden anomáliának tekinthető, ami eltér a hagyományos szó/könyvmű keretektől.

Ilyen anomália volt sokáig a meglévő könyvtári kereteket, rendszereket, leírási szabályokat kikerülő, nehezen, vagy sehogyan sem osztályozható, értelmezhető fotográfia, és a vizuális alkotások sokfélesége.

A fotográfia általában nem tartozott, nem tartozik egy könyvtár gyűjtő-, és érdeklődési körébe. A fotográfia egyszerűen csak ott van, ott lesz, *bekerül* egy állományba. Ha az Egyetemi Könyvtárat nézzük, de talán általánosíthatunk is, a könyvtárakba a fotográfiák sok esetben rejtélyesen kerülnek, nincs *be-vezető* nyomuk. Rejtőzhetnek egy terjedelmesebb kéziratanyag bizonyos részeiben, könyvekben illusztrációként, de könyvekben felejtett privát emlékként is. Vannak persze szorosan a könyvekhez kötődő fotóállományok, ezek az analóg fotó, és analóg sokszorosítás korszakában keletkezett fotómásolatok dokumentum-együttesekről, könyvekről, kéziratokról. Közös tulajdonságuk, hogy gyakran pusztán egy-egy állományrész közelében kaptak helyet, önálló leírás, és akár leltárba vétel, jelzet nélkül.

A fotó valaminek pusztán az illusztrációja, másolata, valami másodlagos, másodrendű, önállóan jelentéktelen, megnevezésre, leírásra sem méltó dologként *rejtőzködött, rejtőzködhet* egy könyvtárban. Nem ott van a helye. De hogy hol lenne az a hely, még most, ma sem tudjuk megmondani minden esetben.

Mert a fotók könyvtárban lévő problematikus státuszának oka nem pusztán az, hogy az emberi szabadság vagy hanyagság okán anomáliaként olyan rendszerbe kerültek, ami nem a sajátjuk, hanem az, hogy nincs igazán sehol sem helyük, bizonyos értelemben a fotográfiák egy nagy hányada mindenhol anomáliaként egzisztál.

A fotográfia létmódjáról

A fotográfia ugyanis nem egy-, hanem *többlenyegű* entitás. Anomália-, és rendszereken túllépő volta illékony és megfoghatatlan lényegében keresendő. A pusztá fotóról ugyanis, kontextus híján semmi sem mondható el. A pusztá fotó elsősorban persze sokszorosítható dolog³, tehát nem egyedi dokumentum, nem egy van belőle, hanem a lehetőségeket számba véve: virtuálisan végtelen szám. A fotót másodsorban tárgya határozza meg, amit ábrázol. Utána az ábrázolás mikéntje. Ezek után pedig az ábrázolás kontextusa. Mert ugyanazt a médiumot használta, használja a művészet, a tudomány különböző ágai⁴, az ipar, emellett a privát ember. Egy absztrakt fotó lehet egy csillagászati, vagy sebészeti, vagy anyagtani illusztráció, de lehet egy privátfotó is. A legtöbb esetben, kontextus híján, a fotóhoz kapcsolódó szöveges leírás híján a fotóról nem állapítható meg

³ Walter Benjamin: A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában. [Kurucz Andrea új fordítását átdolgozta: Mélyi József] = http://aura.c3.hu/walter_benjamin.html

⁴ Horst Bredekamp – Franziska Brons: A fotográfia mint tudományos médium. = A kép a médiaművészet korában. Budapest, L'Harmattan. 2006. 147–176. p.

sem a készítése célja, sem a kora, sem az alkotója, és természetesen a példányszáma sem. A fotográfia lényegét illető alapprobléma ma is, mitől nevezzük művészinek a fotót, mitől tudományosnak, mitől pusztán privát dokumentum?

A fotó lényege erős kontextusfüggősége, így létmódjának illékony-sága, cseppfolyós volta, ebből következően a rendszerezésnek, leírásnak való erős ellenszegülése, azaz a *rejtőzködő* létformája.

Paradox módon, ennek a rejtőzködő létformának szöges ellentéte a fotográfia elterjedtsége, tömeges volta. Annak ellenére, hogy fiatal médium, hihetetlen karriert futott be, jelen pillanatra pedig úgyszólván elöntötte világunkat.

Képi fordulat

Kultúránkban ugyanis jó ideje egyfajta változás, hangsúly-áthelyeződés tanúi vagyunk. Szó-alapú civilizációink ugyanis némiképp kép-alapúvá vált, jóval nagyobb hangsúly helyeződik a képekre, szinte kommunikációnk alapja a kép⁵. Számátalan bizonyíték szól amellett, hogy adott esetben egy gyerek hamarabb tanul meg képekkel kommunikálni, képeket kezelni, mint beszélni⁶.

Meggyőződésem, hogy a 20. század második felében végbement változás, vagy képi forradalom, vagy *képi fordulat*, ahogy W.J.T. Mitchell programadó 1992-es írásában meghatározza: „A képi fordulat, a képek által totálisan uralt kultúra fantáziája mára reális technikai lehetőséggé vált az egész világon.”⁷, tehát a képi fordulat előkészítése a 19. században kezdődött, egészen pontosan a világ első fennmaradt fényképével, Niépce „Kilátás a dolgozószobából” c. 1826/1827-es művével.

1. kép. Nicéphore Niépce: Point de vue du Gras, 1826/1827

⁵ Horst Bredekamp: Fordulópontok. Az iconic turn ismertetőjegyei és igényei. = A kép a médiaművészet korában. Budapest, L'Harmattan. 2006. 11–25. p

⁶ Vilém Flusser: Az írás: Van-e jövője az írásnak? [Budapest], Balassi – BAE Tartóshullám – Intermedia. 1997.

⁷ William John Thomas Mitchell: A képi fordulat. = A képek politikája: W. J. T. Mitchell válogatott írásai: tanulmányok. Szeged, JATE Press. 2008. 131–155. p.

Annak dacára azonban, hogy a világot elborító képözön, a képi elbeszélések, jelentések dominanciája a fotográfiával kezdődött, és jelen pillanatban is a fotó a globális képkultúra vezető médiuma, feldolgozottsága, értése, leírása messze elmarad a könyvekétől. Még mindig nincs meg hozzá a megfelelően pontos nyelvünk, eszközeink, de ez nem feltétlenül a könyvtárosok hiányossága, hanem oka a képek, fotográfiák létmódjában keresendő.

Azt mondhatjuk, hogy a fotók leírása, értése, rendszerezése nemcsak egy könyvtárban szenvedett hátrányt vagy maradt el, hanem szinte minden területen. Egész egyszerűen azért, mert *logosz*-alapú civilizációnk még mindig a képek *után* kullog, tehát még mindig nincsenek meg az elég finom, szofisztikált eszközeink a fotók rendszerezésére, mert még mindig, és jó ideje egy képi forradalomban élünk, és inkább használjuk a fotókat, mintsem, hogy elgondolkodnánk róluk.

Roger Fenton fotói

A fotográfiák előtérbe kerülésének az Egyetemi Könyvtárban különleges és szép narratívája van. A könyvtár metszetgyűjteménye számítógépes feldolgozása során, amelyet egy művészettörténész, Papp Júlia végzett A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával 2003 és 2006 között, került elő 2006 tájékán egy nagyalakú mappából Roger Fenton (1819–1869) több, eredeti, jórészt szignált fotója.

A fotók felbukkanása, leírásuk, szakértésük, kiállításuk egyfajta katalizátora volt a könyvtár lappangó, de sok esetben különlegesen értékes fotóállománya *nappfényre-hozásának*, leírásának, prezentálásának.

Roger Fenton a 19. századi fotográfia egyik legnagyobb alakja volt, aki bár mindössze ötven évet élt, és 11 éven keresztül foglalkozott fotográfiával, szinte a fotózás minden ágában és műfajában jelentős súlyú, világhírű életművet alkotott⁸. Elég, ha csak megemlítjük, hogy egyik alapítója a Royal Photographic Society-nak, egy időben ő volt a brit királyi család fényképésze, később a British Museum műtárgyfényképészeként alkotott maradandót, majd 1855-ben hadifényképészként alkotta meg talán leghíresebb felvételeit a krími háborúban, majd fotomechanikai képnymtatási kísérletekbe vágott bele, később az épületfényképezéssel foglalkozott, majd a korban divatos orientalizáló képek és sztereóképek készítésével.

---

⁸ Roger Fenton: All the mighty world: The photographs of Roger Fenton, 1852–1860. New Haven – London – Yale University. Press. 2004.

2. kép. Roger Fenton: Cím nélkül, 1858

Fenton életművének darabjai pénzbeli értékükre nézve is igen értékesek, aukción világszerte komoly összegekért kelnek el, így az Egyetemi Könyvtárban megtalált majdhogynem hibátlan, restaurálásra nem szoruló, jórészt szignált, 1856–1858-ban keletkezett 12 felvétel anyagi tekintetben is különlegesen értékes lehet, hiszen, ahogy Papp Júlia a 2008–2009-ben megvalósult „El nem vezett, de megtalált képek” c. Roger Fenton fotókiállítás katalógusában írt tanulmányában⁹ elmondja, öt képnek nem találta külföldi közgyűjteményben nyomát, tehát elképzelhető, hogy a fotók egyedi darabok, vagy ritka, csekély számú másolat lehet belőlük a világon.

A fotók napvilágra bukkonása és feldolgozásuk körülményei természetesen példaértékűek a tekintetben, hogy a fotókat nem könyvtáros, hanem egy *külsős*, azaz egy művészettörténész dolgozta fel, de ő sem pusztán saját tudására, hanem további szakemberekére hagyatkozva, hiszen a fotók megtalálása után azonnal szakértőket vont be a könyvtár, a hazai fotótörténész szakma két legnagyobb tekintélyét, Kincses Károlyt és Flesch Bálintot a képek azonosítása, értékük hozzávetőleges megállapítása céljából. Így nyert megállapítást az is, hogy majdnem 100%-os valószínűséggel nincs több Roger Fenton fotó Magyarországon. A szakértők adtak továbbá tanácsot a fotók professzionális, a könyvekétől természetesen eltérő tárolására, védelmére vonatkozóan is, ami kiterjedt a később megvalósuló kiállításuk megfelelő körülményeinek biztosítására is.

⁹ Papp Júlia: Roger Fenton (1819–1869) tizenkét képe a budapesti Egyetemi Könyvtárban. = Roger Fenton fényképei. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár. 2009. 15. p.

Ez az eset azonban szerencsésnek és talán kivételesnek mondható, hiszen, bár továbbra sem tudjuk, hogyan kerültek a könyvtárba a képek, és miért nem vették őket állományba, de maguk a fotók jól kontextualizáltak voltak, azaz megfelelő és pontos szöveg kísérte őket, hiszen mindegyik kép paszpartuban volt, melyen szerepelt a fotós neve és a kép helyszíne, címe is, amellet, hogy több kép magán viseli az alkotója szignóját, továbbá sorszámokat is. További szerencse, hogy a fotós egy híres, ismert és jól dokumentált alkotó, így számtalan adatnak utána tudott nyomozni a kutató.

„Keleti album”

A fenti cím pusztán egy munkacím egy nagyméretű, 84 eredeti, keleti témájú fotográfiát tartalmazó album számára, amelyet 2016-ban fedeztünk fel a könyvtár raktárában. Az eset érdekessége, hogy míg a Fenton-fotók állományba vétel nélkül, egy mappában heverték a könyvtár kéziratárában, a „Keleti album” bizonyos mértékig feldolgozott állapotban és jelzettel ellátva, a könyvtár könyvállományába lett besorolva. A probléma csak az, hogy az album nem egy sokszorosított, nyomtatott munka, hanem egyedi darab, egyedi példány, valószínűleg egy gazdag főúr, gyűjtő készítette el a maga számára, amikor összegyűjtötte, összevásárolta az albumban szereplő fotográfiákat a kor neves fotográfusaitól. Az album különleges értékét ugyanis az adja, hogy majdnem mindegyik képről megállapítható, ki az alkotója, így körülbelüli készítésük éve is. Az album fotói Egyiptomban, Palesztinában, Kis-Ázsiában, Törökországban és Görögországban készültek az 1860–1890-es években. A képeket nagy része szignált, és a 19. század neves fotográfusai készítették: Antoni Beato, Francis Bedford, Félix Bonfils, Peter Berghem és Frank Mason Good.

Az album és fotói, akárcsak a Fenton-képek igen jó állapotban maradtak ránk, valószínűleg a bekerülésük után nem használta, kérte őket semmilyen olvasó, köszönhetően *rejtőzködésüknek*, hiszen gyakorlatilag megtalálhatatlanok voltak a katalógusunkban, amelyben „Album” néven szerepeltek. Természetesen raktári helyük a kéziratok, azaz az egyedi, különleges értéket képviselő, és megfelelő őrzést igénylő dokumentumok között van. Az album természetesen további fotótörténeti kutatásra és azonosításra vár, azon túl, hogy itt sem ismerjük a könyvtár állományába kerülés körülményeit, azaz az *eredetet*.

„Isonzói album”

A következő, történeti szempontból izgalmas tétel, egy ugyancsak nemrég, a nagyraktári állományban talált, de a kéziratárba tartozó 267 eredeti, és néha izgalmas panorámafotókat tartalmazó fotóalbum, valószínűleg 1915-ből, az osztrák-magyar csapatok isonzói hétköznapijairól. Az album leírásra került és a kéziratárba irányítottuk, de a fentiekén kívül jelen pillanatban nem tudunk a képekről semmit. Bi-

zonyos képeken szerepel a helyszín, de más semmi. Nyilvánvalóan jelen esetben nem beszélhetünk különleges művészi értékről, neves fotográfusról, viszont egy történész vagy hadtörténész számára izgalmas terep lehet a kutatásra. A képek állapota, dacára annak, hogy korban fiatalabbak, mint a 19. századi fotók, készülésük körülményei és a fotótechnika fejlődése következtében, bizonyos értelemben a könnyebben használható, ám kevésbé időtálló minőségű anyagok miatt, rosszabb, mint pl a Fenton-fotóké. Maga az album anyaga, minősége sem olyan időtálló, hiszen más célra készült, állították össze.

Töredékek

A következőkben csak megemlítek pár kisebb töredéket a gyűjteményből.

Ugyancsak pár éves felfedezés a könyvtáráépületről kb. az 1920-as években készült 9×12cm-es üvegnegatív, amelynek nem ismerjük az alkotóját.

3. kép. Ismeretlen alkotó: Az Egyetemi Könyvtár épülete, 1920-as évek

A nagyraktári könyvvállományban találtunk nemrég egy nagyalakú, kiváló állapotban megőrződött 1867-es fotót a philadelphiai Public Ledger Building-ről, amely 1867–1920 között a Public Ledger c. napilap főépülete volt. Az épületet ifj. John McArthur tervezte. A fotót Fredrick Gutenkunst készítette, mégpedig egy akkor éppen frissen szabadalmaztatott fotográfiai objektívvel, Joseph Zentmayer Zentmayer-objektívjével. Ennél a képnél is szerencsénk van, mivel a kép kiválóan dokumentált, minden képadat a paszpartun szerepel.

A kéziratári mappák egyikében találtuk Erdélyi Mórnak az 1920-as évek környékén, az Egyetemi Könyvtárról készült négy, relatíve jó állapotban megőrződött felvételét. A képek mindegyike szignált, készítésük éve azonban csak kikövetkeztethető, de nem azonosítható teljes pontossággal.

Nevezetes tétele a kéziratárunknak az eredeti fotókkal illusztrált „People of India” (1868–1872) c. 6 kötetes, J. Forbes Watson, John William Kaye szerkesztette album, amely összesen 339 képet tartalmaz, és a teljesség igényével és objektívásával kívánja leírni India embereit. A mű szerencsére kivételesen jól dokumentált, Argyll herceg, India kormányzásáért felelős államtitkár adományozta, állítólag Vámbéry Ármin közbenjárására a könyvtárnak.

Rezümé

A szöveg elméleti része kultúrtörténeti-, és fotóelméleti kontextusban járja körül a logocentrikus-, és a képkultúra összefüggéseit, annak magyarázatára, miért rejtettek, kevésbé feldolgozottak a könyvtárak vizuális dokumentumai, fotográfiai anyaga. Vácolásra kerülnek a fotók leírásának, értelmezésének nehézségei, továbbá az, hogy nemcsak a könyvtárak maradnak el a fotók leírásában, értelmezésében, hanem ez kultúránk strukturális hibája, állapota. Az előadás további részében az Egyetemi Könyvtár néhány fotólelete kerül bemutatásra, többek között a Fenton-fotográfia, egy orientalizáló album, egy első világháborús album, továbbá a könyvtárról készült 19. századi és 20. század eleji fotográfia.

Hidden Visual Treasures – Photographs from the 19th and 20th Centuries in the ELTE University Library

The theoretical part of the text analyses the relation between the logocentric culture and the image culture in the context of cultural history and the theory of photography in order to explain why the visual documents, photographic materials of the libraries are hidden mostly uncatalogued. There are presented the difficulties of the descriptions, interpretations of photos, and the fact that not only the libraries are behindhand in describing photos, but this delay is possibly the consequence of the structural default, condition of our culture. In the paper a few photos of the University Library are presented, among others the photos of Roger Fenton, an Orientalizing album, an album from the World War I. and a few photos of the library from the 19th and early 20th century.

CSÉKA GYÖRGY
osztályvezető, Közönségszolgálati Osztály
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár

Pauler Tivadar jogi szakkönyvtárának 1872-es katalógusa¹

Pauler Tivadar egyetemi tanár, vallás- és közoktatásügyi, majd kétszer igazságügyi miniszter és a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. A 19. század második felének meghatározó jogásza, élete és munkássága viszonylag jól feltárt,² noha az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött, mintegy 800 főlíó terjedelmű, 1845-től haláláig vezetett naplója máig kiadatlan.³ Lelkes és elkötelezett könyvgyűjtő lévén könyvtárában ritka és értékes művek voltak, amelynek katalógusa fennmaradt az ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirattárában őrzött hagyatékának dokumentumai és személyes tárgyai között. A több mint ezerhatszáz tételes katalógus 1872-ben készült, amikor Pauler ötvenhat éves volt. A gyűjtemény főleg jogi szakirodalomból áll, de mutatja tulajdonosa érdeklődését a történelem, az irodalom, a vallás és az utazás iránt is. Nagyon fontos figyelembe venni, hogy ez egy működő, funkcionális könyvtár volt, napi munkájához használta ezeket Pauler.

A Pauler család hagyatékának katalógusát 2004-ben készítettem el az ELTE Egyetemi Könyvtárban, amely azóta online hozzáférhető a könyvtár honlapján pdf formátumban.⁴ Akkor vettem kézbe számos családi ereklyét, például Pauler Tivadar tízéves korában készített gimnáziumi írásgyakorlatát (1. kép), 1861-es fényképét (2. kép), névjegyét, gyászjelentését, felesége, Deréky Sarolta hajtincsét. Akkor írtam le az 1872-es könyvtárkatalógusát, a címleírások azonosításával

---

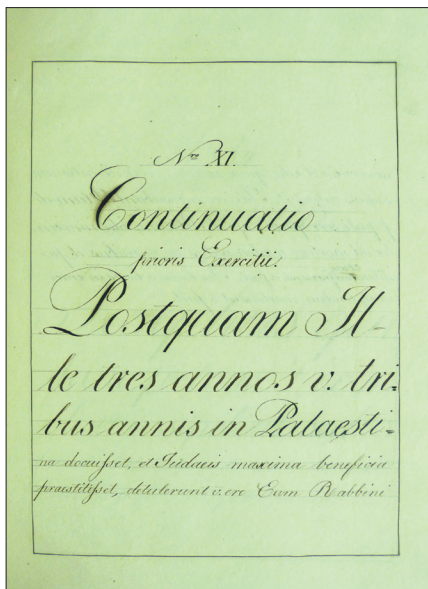
¹ Az előadás angol változata elhangzott a „Knjižnica ako fenomen kulture a vzdelanosti. / Libraries as Phenomenon of Culture and Erudition” című konferencián. Martin, Literárne múzeum SNK, 2016. május 11–13.

² Ld. pl.: Szabadfalvi József: Pauler Tivadar, az észjogtudomány utolsó nagy alakja. = Zempeleni Múzsza, 14. évf. 2014. 2. sz. 12–18. p.; Estók József: A magyar börtönügy arcképcsarnoka: Pauler Tivadar (1816–1886). = Börtönügyi Szemle, 28. évf. 2009. 4. sz. 69–74. p.; P. Miklós Tamás: Adalékok Pauler Tivadar (1816–1886) pályafutásához. = Comitatus, 8. évf. 1998. 3. sz. 62–70 p.; Felkai László: Pauler Tivadar, a közoktatásügyi miniszter. = Pedagógiai Szemle, 37. évf. 1987. 1. sz. 50–58 p.

³ Quart. Hung. 2611/1. 355 f., 2611/2. 429 f. A Zágrábban 1844. december 31-én éjjel ¾ 12-kor kelt első bejegyzés tanúsága szerint: „Jelen soroknak célja nem egy rendes naplónak vezetése, hanem egyedül azon események feljegyzése, mellyeket vagy családi vagy pedig egyéb tekintetknél fogva a 'felelősség' örvényéből megmentendőknek találnék. – Sok enyészik az emberi emlékező tehetségéből, mit megtartani tanácsos szükséges volna, ezt tehát megakadályoztatni kívánságom szándékom. – Legyenek évek mulva jelen lapok segédszerül emlékezetemnek; – foglaljanak magukba sok örömdetést, sok jót; kevés szomorítót.” „Egyedül saját használatomra” Pauler naponta átlag 3–5 sort írt naplójába: feljegyezte, milyen az időjárás, mit dolgozott, kikkel találkozott. 1933-ban került a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtár Kézirattárába.

⁴ NKA, pályázati azonosító 2120/0229. <http://www.konyvtar.elte.hu/regi/kincseink/kezirat/pauler.htm> [2015.06.24.]

azonban nem foglalkoztam. Amikor elkezdtem azonosítani az egyes tételeket, jó néhány elírást találtam a tíz évvel ezelőtt készített listámban.

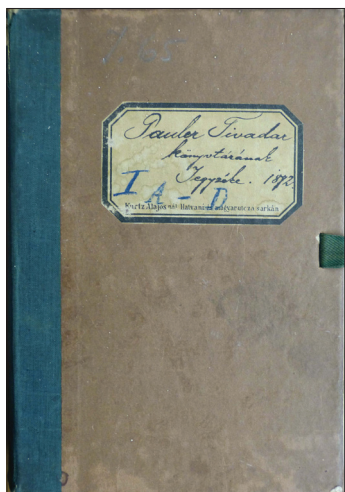

1. kép. Pauler Tivadar tízéves korában készített gimnáziumi írásgyakorlata

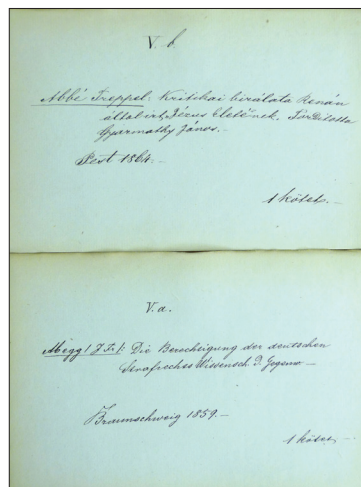

2. kép. Pauler Tivadar 1861-es fényképe

A kéziratos katalógus 1620 tételt tartalmaz. Minden tétel külön kartonon van, és a kartonok a szerző vagy a műcím betűrendjében hat mappába vannak bekötve (3. kép). A katalógust egy kéz írta, a könyvtár 1872-es állapotát tükrözi, nincsenek benne későbbi művek. A katalóguscédulákon található tételek két részből állnak: 1. az elhelyezést mutató szám- és betűtagból álló kombináció, 2. maga a bibliográfiai leírás (4. kép). Munkám során kíváncsi voltam, vajon milyen lehetett a szám- és betűtagból álló kombinációból adódó csoportosítás. Azt feltételeztem, hogy kirajzolódik valamiféle tematikus rendszer. Úgy gondoltam, hogy ez a csoportosítás betekintést enged a könyvtár elrendezésébe és tulajdonosa gondolkodásmódjába. Hipotézisem azonban nem nyert megerősítést, mert egyes egységekben nagyon különböző tematikájú művek kerültek, például az I. A. kategóriában van *Berzsenyi Dániel összes művei*, *Török János Magyarország Primása* című könyve, a *Törvénykezési Lapok* 1857-es kötete és *Zalka János Szentek Élete* című munkája. Más egységek viszont homogéneknek tűnnek, például az I. B. kategóriában kizárólag jogi művek szerepelnek. A II. C. kategóriában a természetjog dominál. Az I. D. kategóriába két folyóirat tartozik, az *Uj Magyar Muzeum* 1850–1859 között megjelent 18 kötete és a *Magyar Akadémiai Értesítő* 1847–1862 közötti 16 kötete. A legtöbb szabadkőműves munka az I. H. kategóriában van.

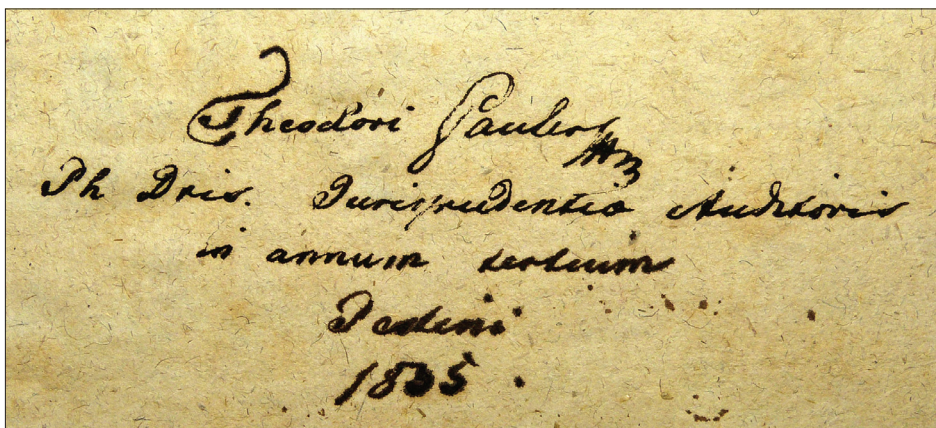

3. kép. A kéziratos katalógus első mappája

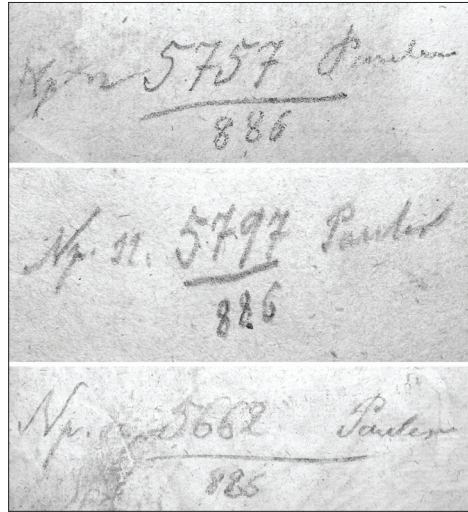

4. kép. Két katalóguscédula

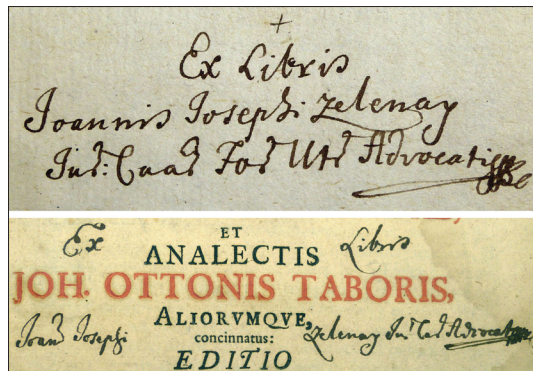
Nemcsak a katalógus, hanem a könyvállomány egy része is megvan az ELTE Egyetemi Könyvtárban és más magyarországi egyetemi könyvtárakban. Az ELTE Egyetemi Könyvtárban található kötetek azonosítása nem egyszerű: egyesekben Pauler saját kezű, fekete tintával írt possessor bejegyzését találtam (5. kép), másokban pedig a feltehetően a könyvtárba kerüléskor beírt ceruzás „Pauler” bejegyzés olvasható (6. kép). Némely kötet korábbi tulajdonosa Zelenay János József, a nagyszombati egyetem jogi karának tanára (164., 1420., 7. kép). Más könyvek korábban a nagyszombati jezsuita kollégium tulajdonát képezték (237., 8. kép). Egy könyv korábbi tulajdonosa Caspar Gilbert Mellerstad stettfeldi plébános volt (141., 9. kép).

5. kép. Pauler saját kezű, fekete tintával írt possessor bejegyzése

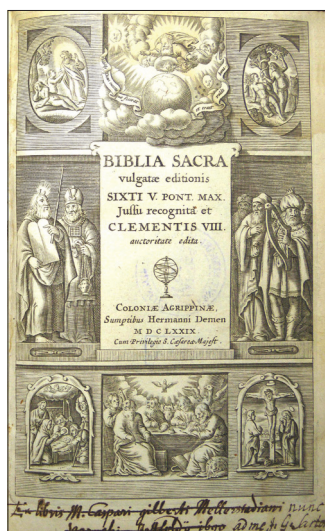
6. kép. Ceruzás „Pauler” bejegyzés

7. kép. Zelenay János József, korábbi tulajdonos gyűjteményéből

8. kép. A nagyszombati jezsuita kollégium egykori gyűjteményéből

9. kép. Caspar Gilbert Mellerstad stettfeldi plébános, korábbi tulajdonos gyűjteményéből

További köteteket a „Pauler Tivadaré” bélyegzőcímke azonosít a pécsi, a szegedi és a debreceni egyetemi könyvtárakban. Négy mű például a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpontban található, ahova a „Tudomány- és Műegyetemi Olvasókör”-ből került: 1. Ludwig Ross *Wanderung in Griechenland* (1169.), 2. Schwartner Márton *Statistik des Königreichs Ungern* (1276.), 3. Johann Springer *Statistik des österreichischen Kaiserstaates* (1308.), 4. Julius Franz Schneller *Staaten-Geschichte* (1249.) című műve. Egy háromkötetes kiadvány, Szibenliszt Mihály *Institutiones juris privati Romani*-ja (1376.) pedig a Szegedi Tudományegyetem Könyvtárában van. Az 1872-es katalógusban nem szereplő, ezután megjelent vagy beszerezett művek is találhatóak Pauler Tivadar possessor bejegyzésével magyarországi egyetemi könyvtárakban. Ilyen például Plósz Sándor *A keresetjogról* című 1876-ban megjelent munkájának Pauler Tivadar pecsétjével és margináliáival ellátott példánya a Debreceni Egyetemi Könyvtárban. Így ezek a művek ma is tanulmányozhatók, például a könyvészeti kutatások számára, elsősorban a possessor bejegyzések és margináliák szempontjából. Az állomány vizsgálatára eddig nem került sor, munkám során igyekeztem azonosítani és kézbe venni minél több könyvet.

A lista alapján elmondható, hogy Pauler elsőrangú jogi szakkönyvtárat állított össze, amely korának fontos szakmunkáit is tartalmazta. A könyveknek körülbelül kétharmada latin és német nyelvű, a többi magyar és francia. A művek időbeli eloszlása a következő: 17 könyv származik a 17. századból, ezek jogi és irodalmi művek. A legkorábbi könyv a francia jogász és filozófus Jean Bodin 1576-ban írt *De republica* című művének 1609-es frankfurti kiadása (164.), ezt

követi Justinianus *Institutio*jának egy 1622-es kötheni (53.) és egy 1677-es salzburgi kiadása (616.). Van köztük egy Kölnben 1679-ben kiadott Biblia (141.), továbbá antik (Valerius Maximus (1498.) és Ovidius (1015.)), reneszánsz (pl. Joannes Leo Africanus (17.), Justus Lipsius (618.) és Machiavelli (835.)) és barokk írók (pl. Johann Ferdinand Behamb (112.) és Milton (928.)) művei. A többi könyv körülbelül fele-fele arányban származik a 18. és a 19. századból.

Mint általában a 18–19. századi könyvtárakban,⁵ Paulerében is megtalálható a görög és a latin klasszikusok egy része, különösen az ekkor még tankönyvként használt Marcus Tullius Cicero szerepel sok, pontosan négy művével (217–220.), Horatius három (589–591.), Ovidius két (1014–1015.), Sokrates két (1293–1294.), Homeros (588.), Aristoteles (64.), Julius Caesar (203.), Sallustius Crispus (1201.), Seneca (1282.) és Martialis (885.) egy-egy könyvvel van jelen többnyire latin eredetiben, esetleg német vagy magyar fordításban. A *Biblia* négy kiadása szerepel a könyvtárban: 1. a legkorábbi a már említett 1679-es kölni kiadás (141., 9. kép), 2. a Dietenberger-Biblia utolsó, 1776-os augsburgi kiadása (301.), 3. a Káldi György-féle magyar fordítás Tárkányi B. József átdolgozásával az 1865-ös egri kiadásban (1368.), 4. az evangélikus tanár Kámory Sámuel fordításának második, 1870-es pesti kiadása (669.). Ezen kívül a magyar állam működésével kapcsolatos, többnyire jogi és országgyűlési dokumentumok, statisztikák, vallási és egyháztörténeti tárgyú kötetek, a magyar történelem középkori és újkori szerzői (Anonymus, Pray György).

Ugyanakkor számtalan egyedi vonás is megfigyelhető. Például erőteljes szabdkörműves érdeklődésre vallanak egyes tételek (48., 138., 404., 411., 429., 722.,

⁵ Vö. pl. Buda Attila: A Károlyiak főti könyvtára. = *Szabolcs–Szatmár–Beregi levéltári évkönyv, XVII.* Szerk.: Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, 2006. 535–548. p.; Csorba György: Kmety György könyvhagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 126. évf. 2013. 3. sz. 839–853. p.; Gángó Gábor: Eötvös József könyvtára. Budapest, Argumentum, 1995.; Granasztói Olga: Olvasótól – olvasóig. Észrevételek a magyar olvasástörténeti kutatások aktuális kérdéseire. = *Korall*, 12. évf. 2011. 43. sz. 5–24. p.; Gyáni Gábor: Az olvasó táblabíró. Középosztályi műveltség a 19. század végén. = *Történelmi Szemle*, 41. évf. 1999. 3–4. sz. 387–403. p.; Hudi József: Könyv és társadalom. Könyvkultúra és művelődés a XVIII–XX. századi Veszprém megyében. Budapest, Gondolat. 2009.; Halmos Károly–Sebők Richárd: Hild József könyvtára. Rövid ismertetés és konkordancia. = *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 38. Budapest, BTM. 2013. 57–114. p.; Kocsis Éva: Mátyás Flórián, Pécs első akadémikusának könyvtára. = *Rangos családok – jeles személyek a 18–20. századi Dél-Dunántúlon*. Baranyai Történelmi Közlemények, 6. Szerk. Kult László, Ódor Imre. Pécs, Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára, 2014. 215–244. p.; Marótyz Katalin: Wéber Antal könyvtára. Adalékok a XIX. századi építészeti szakirodalom kutatásához. = *Építés-Építészettudomány*, 34. évf. 2006. 1–2. sz. 87–112. p.; Perényi Roland: Mit olvas a pesti polgár? Kísérlet a Janny család könyvtárának rekonstrukciójára. = *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 33. Budapest, BTM. 2007. 59–70. p.; Szabó G. Zoltán: Kölcsey Ferenc könyvtára és olvasmányai. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó. 2009.; Vörös Károly: Egy győri nemes könyvtára a forradalom előtt. Adalék reformkori általános műveltségünk történetéhez. = *Magyar Könyvszemle*, 71. évf. 1955. 1–2. sz. 72–87. p.

813., 1114., 1514–1515.). Ezek között találjuk például 1. a közgazdász, ügyvéd majd nyomdatulajdonos Jean-Pierre-Louis Beyerlé *Versuch über die Freimaurerei* című művét (1514.); 2. a fiatalon a „felvilágosodás” szolgálatába állt, majd mélyen vallásossá vált protestáns teológus, Paul Joachim Siegmund Vogel *Briefen die Freimaurerei betreffend* című kiadványát (411.); 3. a skót James Anderson által írt kétkötetes *Szabadkőműves alkotmányt* (48., 722.); 4. a több magyarországi páholy alapítójának, Ludwig Lewis-nak a *Geschichte der Freimaurerei in Österreich* című művét (813.); 5. a német Karl August Ragotzky *Unterhaltungen für denkender Freymaurer* című kötetét (1114.); és 6. a *Betbuch für Freymaurer*t (138.).

A katalógus tételei között számos, kifejezetten katolikus mű található. A *Biblia* négy kiadásán kívül öt, szentek életét bemutató könyv, legendárium szerepel: 1. a Zalka János püspök és Zsihovics Ferenc kanonok által írt *Szentek élete* több kötete az 1850-es és 1860-as évekből (1602., 1616–1617.); 2. a francia publicista, történész, Charles Forbes Montalembert gróf 1836-ban írt első történelmi könyve a *Magyar Szent Erzsébet történetéről*, ami magyar fordításban 1862-ben Egerben jelent meg (944.); 3. az irodalomtörténész Toldy Ferenc két nyelvemlékkiadását birtokolta Pauler 1858–1859-ből: a *Magyar szentek legendái a Carthausi Névtelentől* és *A Debreczeni legendáskönyv a Krisztina-legendával együtt* (1445., 1453.). Az I. Rákóczi Ferencről elnevezett *Officium Rákóczianum* című imádságoskönyvnek egy késői, 1825-ben Budán nyomott kiadásából két példány is megvolt a könyvtárban (992.).⁶ Egyetemes egyháztörténetet tárgyaló munkák is megtalálhatók a gyűjteményében, pl. a tridenti zsinatról (1196.) és két mű a jezsuita rendtörténetéről (440., 1587.).

A könyvtár fő tematikája a jog. Hét mű foglalkozik a római joggal (53. 186., 509., 576., 1010., 1376–1377.), köztük Justinianus már fentebb említett *Institutio*inak két kiadása, egy latinul és a jogász Hoffmann Pál 1864-ben megjelent magyar fordítása. A magyar szokásjog alapműve, Werbőczy István *Hármas-könyve* két, 19. század közepi magyar kiadásban (1519–1520.), a *Szónoklattan* című 1870-es Werbőczy-kivonatban (1521.) és Okolicsányi János 1648-as löcsei kiadásában (994.) szerepelt a könyvtárban. A könyvkatalógusban megtaláljuk a 16. század második felének neves francia politikai gondolkodója, Jean Bodin (164.), a 17. századi németalföldi jogász Hugo Grotius (607–608., 668.) és az ugyancsak 17. századi német jogász, politikai gondolkodó Samuel Puffendorf műveit (538., 1098., 1178.). Az ELTE Egyetemi Könyvtár állományában azonosítottam a katalógusban 237. szám alatt szereplő, 1696-os kiadású *Corpus juris Canonici* példányát. Ez a könyv 1835-ben került Pauler tulajdonába, és feltehetően hozzá kapcsolható a fejezetkezdetek jelzése a hosszsmetszésen (10. kép).

⁶ Knapp Éva: *Officium Rákóczianum*. Az I. Rákóczi Ferencről elnevezett imádságoskönyv története és nyomtatott kiadásai. Budapest, Borda. 2000. 95. tétel.

10. kép. Az 1696-os kiadású *Corpus juris Canonici*

A jogi irányultság mellett bizonyos természettudományok iránti érdeklődés is megfigyelhető. Ezt Georges-Louis Leclerc Buffon *Allgemeine Naturgeschichte* (190.), két gimnáziumi tankönyv: Lutter Nándor Ferdinánd *A természettan alaprajzának* 2. javított és bővített kiadása 1853-ból (831.) és Szabó Ignác *Természettani Földrajz* (1350.) című művei mutatják. A különféle útikönyveket, várostérképeket és útleírásokat Pauler bel- és külföldi utazásaihoz szerezte be és használta: 1. egy térkép van Graz-ról (1071.), kettő Bécsről (984., 1072.); 2. Freund Henrik orvos Harkány fürdőhellyel foglalkozó könyve 1871-ből (413.); 3. a Lloyd illusztrált útikönyvsorozatának a Béctől Triesztig tartó utazást bemutató negyedik kötete (1500.); 4. a német ásványkutató, geológus Johann Gottlieb Lehmann Pozsonytól Nagyszebenig tartó útjának leírása (806.); és 5. a német régész és filológus, Ludwig Ross *Wanderung in Griechenland* című műve (1169.).

A könyvtárból teljesen hiányoznak az orientalizmus és az egzotikum iránti érdeklődésre utaló művek. Jelen vannak viszont a magyar nyelv és a magyarság eredetének kérdésével foglalkozó munkák: 1. az evangélikus lelkész, szabadkőműves Fessler Ignác Aurél 1794-ben Attila hun királyról írt művének 1809-es német kiadása (392.); 2. a csehországi káplán és író Wilhelm Gärtner *Attila* című, ötfelvonásos tragédiája (437.); 3. a katolikus pap, egyházi és történetíró, armenológus Lukácsy Kristóf *A magyarok őselei hajdankori nevei és lakhelyei eredeti örmény kútfők után* című 1870-es könyve (828.); és 4. a katolikus plébános Pátkai Seidel Pál *A magyarok története* című 1872-es kötete (1281.).

Nagyszámú és változatos a lexikon- és enciklopédiailrodalom a könyvtárban. Ezeket valószínűleg általános segédletekként használta. A statisztika műveit is megszerezte Pauler, köztük a tudományág első hazai képviselőjének munkáját, Schwartner Márton *Statistik des Königreichs Ungarn* című 1809-es, második, budai kiadását (1276.).⁷ A pszichológia egyik előfutára, a német filozófus Friedrich August Carus két könyve is megvolt a könyvtárban (209–210.). A neveléstörténettel és a magyarországi egyetemtörténettel foglalkozó művek is szép számban szerepelnek (232., 805., 1314.), például Kazy Ferencnek a nagyszombati egyetemtörténete (697.), Fejér Györgynek a Budára majd Pestre költözött egyetemről írt műve (381.), Mátrai Ernőnek a kolozsvári egyetemről írt könyve (902.) és Stockinger Tamás *Beszéd a közművelődés és az egyetemekről* című füzeté (1322.). Ezeket is használhatta Pauler több egyetemtörténeti munkájához, például az 1880-ban megjelent *A budapesti Magyar Királyi Tudomány-Egyetem története* című művéhez.

Végül említést kell tenni az egyetemes és a magyar irodalom szövegkiadásairól. Az antik görög és római szerzők jelenlétét már fentebb részleteztem. A bizánci, iszlám és a középkori európai vonatkozások teljesen hiányoznak a könyvtárkatalógusból. A reneszánsz irodalom némileg képviseltetve van, Boccaccio, Justus Lipsius és Machiavelli egy-egy műve (233., 618., 835.) révén, továbbá Kempis Tamás *Krisztus követése* egy francia és egy latin kiadásban az 1840-es évekből (703., 1455.), valamint Shakespeare művei német és magyar fordításban (804., 1283–1284.) szerepelnek a katalógusban. A barokk irodalomból megtalálható John Milton, Zrínyi Miklós és Esterházy Miklós egy-egy műve (928., 1615., 364.). A klasszicizmus és a felvilágosodás 18. századi irodalmából Montesquieu két (945–946.), Voltaire (967.), Rousseau (1179.), Lessing (811.) és Faludi Ferenc (374.) egy-egy művel szerepel. A 18. századi magyar bölcsélet, nyelv, történelem irodalmából Lethenyi János (812.), Kármán József (673.), Bél Mátyás (117.), Timon Sámuel (1435.) és Koppi Károly (745.) egy-egy, Pray György három (1090–1092.), és Kovachich Márton György négy művel van képviseltetve (752–753., 755., 758.).

Goethe és kora irodalmát is kevés mű képviseli a katalógusban: Goethétől két sorozat 6 kötetben (463., 465.), Schillertől két sorozat 19 kötetben (1220–1221.), valamint Kotzebue és Walter Scott egy-egy műve (750., 1271.). A realizmus és a kortárs külföldi irodalom teljesen hiányzik a könyvtárkatalógusból. A 19. századi magyar szépirodalmat képviselik Csokonai Vitéz Mihály, Kölcsey Ferenc és *Kisfaludy Károly minden munkái* (260., 763., 713–714.), Jókai Mór *A varchoniták* című kisregénye (625.), *Bajza József összegyűjtött munkái* (79.), *Petőfi Sándor versei* 1845-ből (1057.), illetve Petőfi verseinek francia kiadása 1871-ből (1485.). Pauler két közeli kollégájának munkái is szerepelnek a katalógusban: a jogász és költő Császár Ferenc *Őszi lombok* című verseskötete

⁷ Vö. Buda, 2006, 540.

1857-ből (254.) és a jogász, író Eötvös József három regénye (341., 346., 348.). Mindezek alapján arra következtettek, hogy Pauler latinul, németül, franciául és magyarul olvasott szívesen, angolul, olaszul feltehetően kevésbé tudott.

A könyvtárkatalógus tükrözi tulajdonosa különböző életszakaszait és világszemléletét. Megtaláljuk benne néhány ifjúkori tankönyvét, például egy 1827-es budai kiadású egykötetes *Gradus ad Parnassum*-ot (466.). Tekintélyes számban tartalmazta a könyvtár a jogi műveket, az országgyűlés iratait, a 18. század végi szabadkőműves könyveket és az aktuális politikai jellegű irodalmat. Összevetve Pauler könyvtárát kora újkori jogi könyvtárakkal és más 19. századi könyvtárakkal, szembeötlő az önálló szépirodalom csekély jelenléte.⁸ Ez nem azt jelenti, hogy a liberális katolikus⁹ Pauler ne olvasott volna szépirodalmat, csak az nem az 1872-es katalógusban rögzített jogi jellegű tudós szakkönyvtár része volt. A családnak bizonyosan volt könyvtára a badacsonytomaji villában is, ahol 1865-től évtizedeken át a nyári hónapokat töltötte.¹⁰ További kutatást igényel, hogy Pauler használta-e például a Magyar Tudományos Akadémia vagy a Nemzeti Casino könyvtárát.¹¹

Pauler naplójegyzeteiben több feljegyzésben említi olvasmányait, amelyekből kiderül a szépirodalom iránti érdeklődése és fogékonysága. Az 1838–1848 között Zágrábban tanító Pauler 1845. augusztus 26-án leírja egy kirándulását az Adriai-tengerhez: „Mi pedig ½ 1 [órákor] elutaztunk s a szép s elég kényelmes mellékúton Delniczénél a Lujza útra lépünk; – Károlynál egy ép azelőtt megölt medvének bőrét látjuk; onnan elutazván [...] Oszop mellett Ravnodolye nevű helyen elérjük a legmagasabb fokát 2936. láb a tenger fölött, majd nemsokára Jelenjénél (2785 ½ l.) szemeim előtt az adriai tenger Kvarneri öble elterül; [...] élenken emlékszem Grünnek a tengerről írt gyönyörű költeményére, [...] mélyen kedélyemre hat”.¹² Pauler itt minden bizonnyal Anastasius Grün német költő és politikus valamelyik versére utal.¹³

Rezümé

Pauler Tivadar egyetemi tanár, vallás- és közoktatásügyi, majd kétszer igazságügy miniszter és a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. A 19. század második felének meghatározó jogásza, élete és munkássága viszonylag jól feltárt, noha az Országos Széchényi

⁸ Szabó Béla: Jogászaink olvasmányai a kora újkorban. = Iskolakultúra, 7. évf. 1997. 5. sz. 23–34. p. és a 4. lábjegyzetben jelzett szakirodalom.

⁹ Pauler Tivadar ultramontánságáról: A budapesti társaság. Budapest, Pallas. 1886. 35–42. p.

¹⁰ Kalmár László: Hogyan került Pauler Ákos Badacsonyra? = Badacsony, 19. évf. 5. sz. (2009. május). 6. p.

¹¹ Arany János könyvtárhasználatáról ld. Bibor Máté János: Az Egyetemi Könyvtár Arany János kéziratai. = Egyetemi Könyvtár Évkönyvei, 16. 2013. 223–248. p.

¹² 29.f. verso.

¹³ Pl. Am Strande, Auf dem Meere. Grün, Anastasius: Gedichte. Leipzig, Weidmann, 1841. 118–119., 154–156. p.

Könyvtár Kézirattárában őrzött, mintegy 800 f. terjedelmű, 1845-től haláláig vezetett naplója máig kiadatlan. Lelkes könyvgyűjtő volt, könyvtárában ritka és értékes művek voltak, amelynek katalógusa fennmaradt az ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirattárában őrzött hagyatékának dokumentumai és személyes tárgyai között. A több mint ezerhat-száz tételes könyvtárkatalógus 1872-ben készült, amikor Pauler ötvenhat éves volt. A könyvtár fő gyűjtőköre a jogi szakirodalom volt, de mutatja tulajdonosa érdeklődését a történelem, az irodalom, a szabadkőművesség, a vallás és az utazás iránt is.

Nemcsak a könyvtárkatalógus, hanem a könyvvállomány egy része is megvan az ELTE Egyetemi Könyvtárban és más magyarországi egyetemi könyvtárakban. Az ELTE Egyetemi Könyvtárban található kötetek azonosítása nem egyszerű: egyesekben Pauler saját kezű, fekete tintával írt possessor bejegyzését találtam, másokban pedig a feltehetően a könyvtárba kerüléskor beírt ceruzás „Pauler” bejegyzés olvasható. Némely kötet korábbi tulajdonosa Zelenay János József, a nagyszombati egyetem jogi karának tanára. Más könyvek korábban a nagyszombati jezsuita kollégium tulajdonát képezték. Egy könyv korábbi tulajdonosa Caspar Gilbert Mellerstad stettfeldi plébános volt. További köteteket a „Pauler Tivadaré” bélyegzőcímke azonosít a pécsi, a szegedi és a debreceni egyetemi könyvtárban.

The 1872 catalogue of Tivadar Pauler’s library specialized in law

Lawyer and university professor Tivadar Pauler held the position of Minister of Religion and Education once, and Minister of Justice twice, and he was a member of the Hungarian Academy of Sciences as well. He was one of the major lawyers of the second half of the 19th century, his life and works have been studied sufficiently, however his diary is yet unpublished. He was an avid book collector, and left a library of rare and valuable works, the catalogue of which still exists among his documents and personal bequest in the ELTE University Library, Budapest. The library catalogue was made in 1872, when Pauler was fifty-six years old. It contains more than one thousand and six hundred books. The catalogue is dominated by the presence of law books, but shows also the interest for history, literature, Freemasonry, religion and travelling.

Not only the library catalogue, but also a part of the book collection exists in the Budapest University Library and in other university libraries in Hungary. The identification of the books available in the Budapest University Library is not easy at all: I found Pauler’s handwritten possessor mark written with black ink in some books, and the mark ‘Pauler’ written with pencil can be read in others, probably entered when the books got to the library. Professor of the Nagyszombat University Faculty of Law, János József Zelenay was the former owner of some books. Other books were previously owned by the Jesuit College of Nagyszombat. The former owner of one book was Caspar Gilbert Mellerstad, Vicar of Stettfeld. Other books have been identified by the stamp label ‘Pauler Tivadar’s’ in the libraries of Pécs, Szeged and Debrecen Universities.

TÜSKÉS ANNA
tudományos munkatárs
MTA BTK Irodalomtudományi Intézet

A Hevenes-i-, Kaprinai-, Pray-kéziratgyűjtemény feldolgozásának kérdései

A tanulmány szerzőjének egy korábbi, Hevenes-i-, Kaprinai-, Pray-kéziratgyűjteményről szóló dolgozatában¹ (felhasználva Knapp Éva e tárgyban született írásait²) rövid összefoglalás olvasható a gyűjtemény általános jellemzőiről, forrásértékéről, az ELTE Egyetemi Könyvtár tulajdonába kerülés mikéntjéről és a lehetséges vizsgálati területekről. A jelen írás elsősorban a kéziratos gyűjtemények összetételére, valamint a könyvtári feldolgozásuk során alkalmazott módszerre fókuszál.

Az egyes kötetek tartalmát és összetételét Hóman Bálint ismerteti³ részletesen, bár ennek megjelenése óta néhány kötet máshová került az Egyetemi Könyvtár gyűjteményében (erről részletesen Tóth András számol be a „Holt” *kéziratgyűjtemények élete*⁴ című munkájában). Tóth András írását⁵ követően a Pray-gyűjtemény 11 kötettel gyarapodott, amelyek a Coll. Pray 61–71. jelzet alá kerültek. Az Egyetemi Könyvtár 1996 decemberében visszaadta a Cod. lat. 113. jelzetű kódexet⁶ a Pannonhalmi Főapátság Könyvtárának, mint eredeti őrzőhelynek (amely a Főapátság gyűjteményében a Pannonhalmi Evangelistarium címmel található), tőlük pedig ide került Pray fent említett 11 kötetnyi forrásgyűjtése.⁷

Mivel az oklevélmásolatok egy meghatározó részét adják a gyűjteménynek⁸, érdemesnek tűnik megvizsgálni, hogy valójában mennyi az oklevelek és okle-

¹ Mátyás Melinda: Jezsuita tudósok digitalizált kéziratyűjteményei az ELTE Egyetemi Könyvtárban és lehetséges kutatási témáik = Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Szerk. Kiszl Péter, Boda Gáborné Köntös Nelli. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet. 2017. megjelenés alatt

² Knapp Éva: A Kézirat- és Ritkaságtár tudományos ismertetője. = Az Egyetemi Könyvtár története és gyűjteményei. Szerk. Szögi László. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 2008. 191–216. p.
Knapp Éva: A Budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattárának Levélgűjteménye. = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában és Egyetemi Levéltárában őrzött 1526 előtti oklevelek és iratok jegyzéke. Szerk. Sölch Miklós. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár. 2005. 33–36. p.

³ Hóman Bálint: Kissevesi Hevenes-i Gábor. = Történetírás és forráskritika. 2. köt. Hóman Bálint. Budapest, Attraktor. 2003. 321–332. p.

⁴ Tóth András: „Holt” kéziratyűjtemények élete. = Magyar Könyvszemle, 1958. 42–50. p.

⁵ Tóth András i.m.

⁶ Tóth Péter: Catalogus codicum latinorum medii aevi Bibliotheca Universitatis Budapestensis. Budapest, 2008. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/32258/Toth%20Peter_Catalogus%20codicum%20latinorum%20medii%20aevi%20Bibliotheca%20Universitatis%20Budapestinensis.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=294 (2016. október 25.)

⁷ Bánhegyi B. Miksa: A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár. = Könyv és könyvtár, 19. évf. 1997. 19–33. p.

⁸ Lsd. Borsa Iván: A magyar medievisztika forráskérdései. = Levéltári közlemények, 44-45. évf. 1973. 1–2. sz. 103–121.

vélmásolatok aránya a jezsuita tudósok kéziratgyűjteményeiben. Ehhez Dedek Crescens Lajos katalógusát⁹ vettük alapul, és megjelöltük a kollektciók egyes köteteinél, hogy oklevélmásolatot tartalmaz-e a benne található kéziratok többsége vagy nem. Az kapott érték a vizsgálat módja miatt inkább megközelítő becslésnek nevezhető. Azt is figyelembe kell venni, hogy vannak hiányzó kötetek, amelyeket Dedek is említ a katalógusában: a Hevenesi-gyűjteményből két, a Prayból pedig négy kötet hiányzik. Összesítve azt az eredményt kaptuk, hogy a három gyűjteménynek körülbelül a fele oklevélmásolat; a kötetek számát tekintve pedig 145 kötet oklevélmásolat, 152 más típusú kézirat. Az egyes kollektciókat megfigyelve a Kaprinai B (negyedréte méretű iratok) tartalmazza a legtöbb oklevélmásolatot: 50 kötetet számlál, és 52, többségében más kéziratost anyagot tartalmazó egységet. A kettedréte méretű dokumentumokból álló Kaprinai A gyűjteményről elmondható, hogy főként az oklevélmásolatoktól különböző forrásokat tartalmaz: 39 kötetének nem oklevélmásolat a nagyobb része, és 15 kötet tartalmaz főként oklevélmásolatot. A Pray- és Hevenesi-gyűjteményekre vonatkozó számokat lásd a táblázatban (1. táblázat).

A kéziratok jellege	Hevenesi (2 kötet hiányzik)	Kaprinai A és B együtt	Pray (4 kötet hiányzik)
oklevélmásolat a többség	53	65	27
nem oklevélmásolat a többség	36	52	29

1. táblázat. Oklevélmásolat-arányok

Az oklevélmásolatok mellett a másik nagy forrásértékű része a kollektcióknak az egyedi történeti kéziratok, ezek közül is kiemelhető néhány. Így Szamosközy István két műve: az Erdély története című (Pentades) autográf kézirat, amely a Hevenesi-gyűjtemény 11. kötetében található (a *Rerum Ungaricarum* című írással együtt), és a *Hebdomadis* című írás VI–VIII. könyvének kézírata (Hevenesi-gyűjtemény 15. kötet). A kéziratok első kiadója az ELTE Egyetemi Könyvtár korábbi főigazgatója, Szilágyi Sándor volt, aki *Szamosközy István történeti maradványai* címmel jelentette meg a műveket.¹⁰ Magyar nyelven először Borzsák

⁹ *Catalogus manuseriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestinensis*. Tom. II. Pars 2. *Catalogus litterarum originalium ac collectionis Hevenessianae et Prayanae*. Budapest, 1894. <http://hdl.handle.net/10831/32254> (2016. október 11.) és *Catalogus manuseriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestinensis*. Tom. II. Pars 3. *Catalogus collectionis Kaprinayanae*. Budapest, 1907. <http://hdl.handle.net/10831/32256> (2016. október 25.)

¹⁰ Szamosközy István történeti maradványai 1566-1603. (*Monumenta Hungariae Historica*. II. Scriptores. XXI. és XXVIII.). Kiadta: Szilágyi Sándor. Budapest, 1876; XXIX. Budapest, 1877 és Pataki József: Szamosközy István magyar nyelvű feljegyzései. = Erdélyi Múzeum, 53. évf. 1991. 1-4. sz. 154–157. p.

István fordításában jelent meg válogatás a Pentades-ből¹¹ és a Hebdomadis-ból 1963-ban,¹². Szamosközy István volt az első magyar kutató, aki csak a forrás-gyűjtéssel és történetírással akart foglalkozni, és ehhez módszeres levéltári kutatásokat folytatott¹³. A második kiemelt szerző Bzenszky Rudolf, az erdélyi anyag kutatója¹⁴, aki a *Sylogimaea Transylvanae Ecclesiae per historiophilum* című mű írója. Fontos még megemlíteni Paulus Rittert, akinek a *Natales D.(ivo) Ladislavo R.(egi) Slavoniae Apostolo Restituti* című írását őrzi kéziratosan Hevenes-i 75. kötete (Dedek-katalógus szerinti 5. tétel). E műnek az az érdekessége, hogy nyomtatásban a szakirodalom szerint egy példány maradt fenn, amely a zágrábi Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban található, és valószínűleg 1704-ben került kiadásra¹⁵. A Pray-gyűjtemény 9. kötetében (Dedek szerinti 22. tétel) olyan érdekességekre is bukkanhatunk, mint Janus Pannonius levelezése, amelynek összeállítója valószínűleg Brodarics István volt¹⁶.

A máig teljességgel fel nem tárt gyűjtemények szempontjából a kutatást nagy mértékben segítheti, hogy a jelenleg Hevenes-i-, Kaprinai-, Pray gyűjteményt képező kéziratos anyag teljességgel elérhető digitális formában. A kollektciók két forrástípusának kiemelése után nézzük meg röviden a digitalizálási munkát, és az azt követő javítási munkálatokat! A digitalizálás 2010–2011-ben történt az Arcanum Kft. közreműködésével. A kéziratoknál különösen fontos, hogy a lap minden része látható legyen a digitális másolaton (az eredetileg digitalizált képeken például szöveghiány volt a lap szélén, számárfüles oldalak maradtak), ezért az Egyetemi Könyvtár munkatársainak koordinálásával célszerűnek tűnt a körülbelül tíz százaléknyi, nem teljesen olvasható oldal újbóli szkennelése. Az egyes másolatok metaadatolására 2013–2014 között került sor egy NKA-pályázatnak köszönhetően. Ennek során feldolgozásra került az egész szkennelt anyag a Dedek-katalógus tételekre való bontása szerint. A tételek kiegészültek egy-egy példányadattal is, ez biztosítja, hogy vissza lehet keresni azokat a Dedek-katalógusban elfoglalt hely szerint. Ehhez ismerni kell az egyes gyűjtemények rövidítését a katalógusban: a Hevenes-i collhev, a Kaprinai A-jé: collkapra, a Kaprinai B-jé collkaprb, a Pray-féle pedig collpray. A jelzet további részei, amelyek szükségesek a pontos hely szerinti visszakereséshez: a kötet és a tételszám leírása három számjegyre kiegészítve: például, ha a Dedek-katalógus szerinti Kaprinai B 4. kötetének 12. tételét

¹¹ Szamosközy István: Erdély története. I. kiad. Budapest, Magyar Helikon. 1963; II. kiad. Magyar Helikon. 1977.

¹² Pataki József i.m.

¹³ Hóman Bálint: Kissevesi Hevenes-i Gábor. = Történetírás és forráskritika. 2. kötet. Hóman Bálint. Budapest, Attraktor. 2003, 321–332 p.

¹⁴ Hóman Bálint i.m.

¹⁵ Szörényi László: Paulus Ritter Szent László életrajza. = Irodalomtörténeti Közlemények, 103. évf. 1999. 3–4. sz. 416–448. p.

¹⁶ Ritoókné Szalai Ágnes: Janus Pannonius leveleinek kézirata a Pray-gyűjteményben. = Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei, 14–15. évf. 2011. 283–291. p.

keresünk, akkor a következőt kell beírni a *Gyűjtemény/jelzet* keresőmezőbe az *opac.elte.hu* oldalon: collkaprb004_012*. A csillag karakterre azért van szükség, hogy az utána levő verzió-számozásra is keressen, ezzel bármely számú karaktert helyettesítünk. Ha lemarad a csillag, akkor is kapunk találatot: a *Böngészés*be léptet a rendszer, ahol ki lehet választani a 12. tételt.

A feldolgozás során az idő rövidsége miatt a Dedek-katalógusból való adat-rögzítés egy tömeges adatbevitellel történt, ezért szükséges az ekkor felvett és azonosított adatok átnézése és javítása, kiegészítése. A munka kezdetén a következő problémákkal, kérdésekkel szembesültünk:

- a) Nehezen olvasható kézírások
- b) Megbízható-e a másolat?
- c) Hamisított oklevelek másolatai
- d) A teljes egység végigolvasása nélkül meg lehet-e állapítani biztonsággal a metaadatokat?
- e) Mi a könyvtáros és mi már a kutató feladata?

Az a) esetben jobban szükséges támaszkodni Dedek leírására, és a kéziratolvasási tapasztalatok alapján lehetséges hozzátenni, ami még bizonyossággal kiolvasható. Például Kaprinai István nagyon sok oklevelet másolt maga, szerencsére az ő kézírása igen szép és olvasható. A b) felvetés jogosságát alátámasztja például Szentgyörgyi Rudolf tanulmánya¹⁷, amelyben elvégzett egy gondolat kísérletet arról, hogy mi lett volna, ha A tihanyi apátság alapítólevele csak a korai kéziratok oklevélgyűjteményekben maradt volna fent. Kutatásából kiderült többek között, hogy a vizsgált szövegrészletek az egyik Kaprinai-másolatban (64. kötet: 36–43.) található meg nem megbízható formában. Ez a szempont, valamint a c) és a d) felvetések óvatosságra intenek a feldolgozásban annak tekintetében, hogy mit tüntessünk fel a katalógusban azonosított adatként, és mit ne. A másolatokban található összes személynév és helységnév azonosítása például valószínűleg nem járható út, egyrészt mivel ez túlmutatna a könyvtárosi feladatokon, másrészt a meglévő eszközeinkkel nem, vagy csak indokolatlanul nagy időráfordítás révén tudnánk megbízhatóan megállapítani.

E szempontok figyelembevételével az adatok gazdagításához a Diplomati-kai Levéltár és Fényképgyűjtemény (DL-DF) mintájára a következő típusoknak a javítását, kiegészítését tűztük ki célul a középkori oklevélmásolatok esetében:

- a) A kiadó/kibocsátó: ezt az adatot többnyire Dedek is azonosítja, és mivel általában ismert történelmi személyről vagy intézményről van szó, biztonsággal fel lehet venni a helyes alakját. Az elektronikus katalógusban ezt a 700-as MARC-személynévmezőben rögzítjük.
- b) A másolat eredetijének keletkezési helye és ideje: az év általában szerepel a Dedek-katalógusban is. A rendszerint a másolat végén szereplő teljes

¹⁷ Szentgyörgyi Rudolf: Korai oklevélgyűjteményeink nyelvtörténeti forrásértékéről. = Helytörténeti tanulmányok. 2013. 9. sz. 77–88. p.

keltezt kiolvassuk (szükség esetén feloldjuk a középkori dátumot), és ezt adjuk meg az egyik megjegyzés mezőben (599). Ha van helynév is, akkor a következőképpen: Helynév, év. hónap. nap., például: Buda, 1492. január 10. Bizonytalanság esetén feltüntetjük e mögött zárójelben a másolaton szereplő keltezt a szövegben álló formában. A rendszer sajátosságai miatt az itt leírt pontos dátumra csak akkor tudunk keresni az elektronikus katalógusban, ha pontok nélkül(!) fogalmazzuk meg a keresőkérdést, például: 1476 július 10

c) A másolat eredetijének keletkezési idejéhez kapcsolódóan feltüntetjük a jobb keresés, szűkítési lehetőség biztosítása érdekében a szerepeltetett dátum évszázadát az egyik tárgyso mezőben (653).

d) Megjegyzések: ha egyéb információt ki tudunk olvasni bizonyossággal a kéziratból, akkor azt rögzítjük egy másik megjegyzés mezőben: például ha van adat a másolás idejéről, vagy egyéb egyedi információ kerül elő.

A fent megadott kiegészítő adatok segíthetik a kutatókat abban, hogy könnyebben megtalálják az őket érdeklő kéziratokat. Ezenkívül van még két fontos cél, amelyeknek a megvalósításához remélhetőleg valamelyest hozzájárul a digitalizált kéziratgyűjtemény és sajátos feldolgozása. Ezek a Borsa Iván által vázolt levéltáros feladatok, az egyik, hogy be kell azonosítani a másolatok közül azokat, amelyeknek nem maradt fenn az eredetije, a másik a másolók által használt források azonosítása.¹⁸ A fent vázolt katalogizálási mód támogathatja az első feladatot (a dátum és a kibocsátó alapján már utána lehet keresni az oklevélnek), a másodikat pedig a Dedek-katalógusból származó és a rekordokba felvett információ segítheti: ha meg volt jelölve a másolás helye, akkor az bejegyzésre került Dedek írását átvéve az egyik megjegyzés mezőbe.

A másolás helyének megjelölése rendkívül ritka, az ilyen adatot tartalmazó tételek az alábbi táblázatban láthatók:

Gyűjtemény	Kötet	Tétel	Dedek szövegének részlete	Forrás helye
Hevenes-i	55	1	Ex MS. in archivio archiepisc. Viennensis asservato	Bécsi érsekség
Hevenes-i	55	5	Copiae ex arch. ep. Vien. factae	Bécsi érsekség
Hevenes-i	55	6	Copiae ex arch. ep. Vien. comparatae	Bécsi érsekség
Pray	3	1	Copiae instrumentorum praepositurae Veteris Budae, descriptae ex originalibus, depositis et existentibus in capitulo Posoniensi	Pozsony

¹⁸ Borsa i.m.

Kaprinai B	10		Documenta ex archivo Barthphensi, Poseniensi, Lelesziensi et ab aliis communicata	Pozsony, Lelesz, Bártfa
Kaprinai B	13		Continet literas et documenta ad historiam Mathiae Corvini illustrandam pertinentia. Ex archivo Bartphensi, Cassoviensi, et camera Poseniensi	Kassa, Pozsonyi Kamara, Bártfa
Kaprinai B	16		Continet documenta ad historiam Hungariae illustrandam pertinentia, ex archivo Nagybanyaensi et Felsőbanyaensi scribit et conexscripta	Nagybánya, Felsőbánya
Kaprinai B	18		Continet diplomata, partim ex analectis Thomae Szirmai, partim ex stylo cancellariae Mathiae temporibus coevo, partim ex autographis a Samuele Székely communicatis, et ex archivo civitatis Eperjes	Eperjes
Kaprinai B	19		Complectit documenta ex archivo civitatis Szakolcensis	Szakolca
Kaprinai B	20		Continet diplomata ex archivo familiae Sosianae, Chakianae, Vecseianae, et ab aliis Viennae communicata.	Bécs
Kaprinai B	27		Continet documenta, ex archivo civitatis Cassoviensis deprompta	Kassa
Kaprinai B	29		Complectit diplomata ex archivo familiae Sztáray; ex Cassoviens. civit. tabulario; ex libro documentorum collegii Cassoviens.; ad Preposituram Mislensem pertinentia	Kassa
Kaprinai B	38		Continet copias potissimum ex archivo Bartphensi desumptas.	Bártfa
Kaprinai B	40		Continet copias ex tabulario Bartphensi, et e Bohemia submissa, imo et ex monumentis familiae Fiath deprompta	Csehország, Bártfa
Kaprinai B	42		Complectit documenta ex tabulariis civit. Bártfa et Eperjes exscripta. Item privilegia Ruthenis Episcopis et sacerdotibus concessa	Bártfa, Eperjes

Kaprinai B	57		Maxima e parte continet varia privilegia ad episcopatum Nitriensem pertinentia	Nyitrai püspökség
Kaprinai B	62		Continet potissimum literas historiam conventus Lelesziensis tempore praepositorum: Blasii, benedicti Kornyi, Eliae et Joanni illustrantes	Lelesz

2. táblázat. A források és helynevek Dedek katalógusa alapján

Az ötödik oszlopban a helyre vonatkozó Dedek-részlet látszik, az utolsóban pedig a hely kiemelése. Összesen tizennyolc olyan esetet találtunk, ahonnan kiemelhető volt a forrás helye. Ezek a hozzáfűzések mind szerepelnek az adott kötetek rekordjainál úgy, mint a Dedek-kötetre vonatkozó megjegyzések. Annak eldöntése, hogy mely rekordokra érvényesek a megjegyzések, tehát hogy a kötet egészére vagy annak egy részére vonatkoznak, már a kutatás feladata. Ezekben a szövegekben találunk néha arra is utalást, hogy mely család levéltárából származnak a másolatok, ez is hasznos lehet a kutatók számára.

A forrás helye mellett néhány esetben a másoló, átnéző vagy másoltató neve is megtalálható, melyek szintén hozzájárulnak a kötetek keletkezési körülményeinek jobb megértéséhez. A Dedek-megjegyzésekből való kigyűjtés szerint az alábbi személyeket találjuk e funkcióban (a nevek mellett a gyűjteményrész, amelynél szerepelnek):

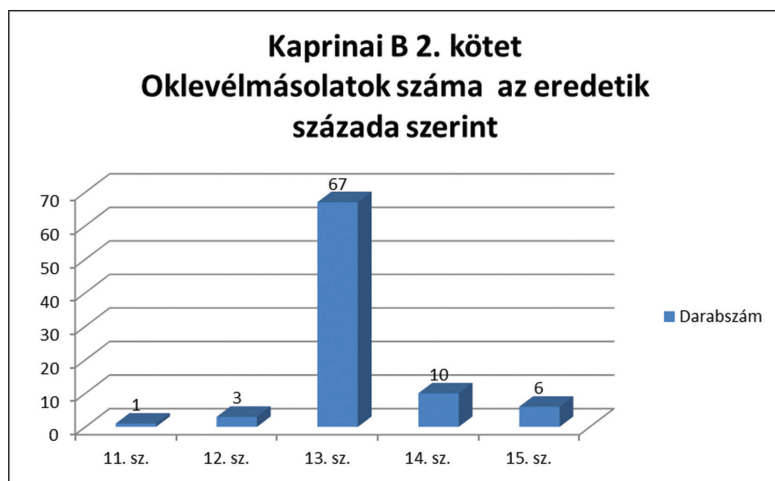
- Pethő István SJ – Pray 3,1.
- Péterffy Károly SJ – Kaprinai A 7–10., 15., 17–23.
- Cseles Márton SJ, Péterffy Károly SJ – Kaprinai A 12–14.
- Timon Sámuel, Péterffy Károly SJ – Kaprinai A 16.
- Szemere Pál – Kaprinai A 27., 30.
- Schmidt P. Miklós – Kaprinai A 34–36.
- Timon P. Sámuel SJ – Kaprinai A 37–45., 50.
- Székely Sámuel – Kaprinai B 18.
- Kaprinai István, Terstyánszky János – Kaprinai B 19.
- Wágner Károly SJ – Kaprinai B 23.
- Révay Antal – Kaprinai B 52.

A nevek az előfordulás sorrendjében szerepelnek. A személyek többsége jezsuita. Közülük kiemelhető Székely Sámuel, aki biztosan nem tartozott a jezsuita rendekhez, viszont régiséggyűjtőként baráti viszonyt ápolt Kaprinai Istvánnal, akivel forrásanyagokat is cserélt, ezt bizonyítja a fennmaradt levelezésük.¹⁹ A másolókról Hóman is ír az idézett tanulmányában.²⁰

¹⁹ M. Horváth Mária (sajtó alá rend.): Dobai Székely Sámuel és Kaprinai István levelezése. Piliscsaba, PPKE BTK. 2008. 117 p.

²⁰ Hóman i.m.

Befejezésképpen nézzük meg, hogy milyen eredményeket kapunk, ha csak egy bizonyos időintervallumból származó oklevelek érdekelnek minket! Ezt egy összetett kereséssel tudjuk lekérdezni századok szerint a könyvtár nyilvános katalógusában. A keresőkérdés egyik eleme a keresendő évszázad, például 15. sz. (feltétel: Tárgyi mezők), a másik pedig a kollekció kódja: Kaprinai B 2. kötetében collkprb002* (feltétel: Gyűjt./Jelzet). A következő diagram ábrázolja az ilyen jellegű keresést századok szerint. A 15. század 6 másolat esetében jelenik meg.

1. ábra. Századok szerint történő kimutatás – Kaprinai B 2. kötet

Ezt a lekeresést meg lehet tenni a jelenleg kiegészített, javított kötetnél (amennyiben az oklevélmásolatokat tartalmaz), amelyek a mostani állás szerint a következők:

- Kaprinai B 2-3., 10-11., 13., 16., 19., 20., 37., 38., 44., 46., 61., 66., 70., 87.
- Pray 50.

A kötetek javítását és kiegészítését folyamatosan végezzük az integrált könyvtári rendszerben, mivel 12 000 tételről van szó, ez hosszú távú feladat: az egy-egy történeti művet tartalmazó kötet esetében gyorsabb, az oklevélmásolatokat, iratmásokat bírónál időigényesebb (van amelyik kötetben több mint száz tétel található). Reményeink szerint ezzel közelebb hozzuk, kutathatóbbá tesszük az érdeklődők számára a kéziratos gyűjteményeket, és mind a Borsa Iván, mind a Tóth András által vázolt feladatok megvalósulását is elősegítjük, utóbbi azt foglalja magába, hogy szükséges lenne megállapítani, hogy mit publikáltak már a gyűjteményekből is mi az, amit még érdemes lenne közölni²¹.

²¹ Tóth András: Az Egyetemi Könyvtár kéziratárának fejlődése. = Egyetemi Könyvtár Évkönyve, 6. évf. 1972. p. 13–41.

Rezümé

A tanulmány fő témái a Hevenes-i-, Kaprinai-, Pray-kéziratgyűjtemények összetétele, valamint a könyvtári feldolgozásuk nehézségei és kihívásai. A kéziratok közül részletesebben foglalkozunk az 1526 előtti oklevélmásolatokkal, mivel a katalógusrekordok kiegészítését és javítási munkálatait ezzel a csoporttal kezdtük az Egyetemi Könyvtárban. Jelen írásban megismerkedünk továbbá a kollekciónban való keresés módjaival is és azzal, hogy a feldolgozás milyen speciális lekérdezési lehetőségeket kínál.

The Problems of Cataloguing the Manuscript Collections of the Jesuit Scholars in the ELTE University Library

The main topics of the paper are the structure of the Hevenes-i, Kaprinai and Pray manuscript collections and the challenges of making their proper catalog records with a special regard to the diplomatic part of the collection (the collection of copies of medieval charters). We will describe also how to search easily in the collections and what kind of queries are offered to the users by this specific cataloging method.

MÁTYÁS MELINDA
informatikus könyvtáros
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár
ORCID: 0000-0003-0321-1658

A ELTE Egyetemi Könyvtár Vergerio-grammatikája (Cod. Lat. 23)¹

A könyvtár 2008-as katalógusa², valamint az Egyetemi Könyvtár 2008-as *Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán* című kiállítás katalógusának Wehli Tünde által jegyzett, e kódexre vonatkozó leírása kiválóan összegzi a „Vergerio-grammatika” legfontosabb adatait. Az említett művek a kódex 1877-es Magyarországra visszaérkezésekor készített első Csontos János-féle leírásra,³ és az azóta végzett kutatásokra alapozva foglalják össze a kisméretű (192x130 mm), 108 foliót tartalmazó könyv ismérveit.⁴ Pier Paolo Vergerio,⁵ mint feltételezett (meg nem nevezett) possessor azonosítása egy paleográfiai összevetés eredménye, amelyet Csapodiné Gárdonyi Klára végzett el a kódex f 108v-n található két sor („*A. d. M.CCCC.XL. fui infirmus ad mortem, quod numquam per antea talem infirmitatem fui passus.*”) és Vergeriónak a velencei Biblioteca

¹ A tanulmány elkészítésében kapott segítségért szeretnék itt köszönetet mondani Cséka Györgynek és Cser Andrásnak.

² *Catalogus codicum latinorum medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis. Revisus et auctus per Petrum Tóth.* Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár. 2008. <http://hdl.handle.net/10831/32258> (2017. január 23.)

³ Csontos János: A Konstantinápolyból érkezett corvinák ismertetése. = *Magyar Könyvszemle*, 1877. 3–4. sz. 157–218. p.

⁴ Tóth Péter im. 34–35. p.; Wehli Tünde: *Latin nyelvkönyv – Pier Paolo Vergerio bejegyzésével.* = *Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán.* Kiállítás az Egyetemi Könyvtárban, 2008. május 20. – június 21. Szerk. Bibor Máté János. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár. 2008. 13. p.

⁵ Pier Paolo Vergerio személyéről és a magyar humanizmus születésében betöltött szerepéről: Banfi, Florio: Pier Paolo Vergerio il Vecchio in Ungheria, *Archivio della Società Mattia Corvino (Supplemento a Corvina)*. = *Corvina rivista di scienze, lettere ed arti della Società ungherese-italiana Mattia Corvino*, 3. évf. 1940. 1. sz. 1–30. p.; Huszti József: Pier Paolo Vergerio és a magyar humanizmus kezdete. = *Filológiai Közlöny*, 1. évf. 1955. 4. sz. 521–533. p.; Pajorin Klára: A magyar humanizmus Zsigmond-kori alapjai. = *Művészet Zsigmond király korában, 1387–1437.* Tanulmányok. Szerk. Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde. Budapest, Művészettörténeti Kutatócsoport. 1987. 193–211. p.; Uő.: *Mátyás király és a humanista nevelés.* = *Vigilia*, 55. évf. 1990. 11. sz. 824–827. p.; Uő.: *Vitéz János műveltsége.* = *Irodalomtudományi Közlemények*, 108. évf. 2004. 5–6. sz. 533–540. p.; Solymosi Milán: Pier Paolo Vergerio e Coluccio Salutati. = *Verbum*, 4. Budapest, Akad. K., 2002. 147–163. p.; Kiss Farkas Gábor: A magyarországi humanizmus kezdeteiről. Pierpaolo Vergerio, Vitéz János és Johannes Tröster. = *Convivium Pajorin Klára 70. születésnapjára*, Debrecen, 2012. 119–131. p.; Lengyel Réka: Egy Petrarcanak tulajdonított Vergerio-hely a Szalkai-kódexben, 1489/90 = *Convivium Pajorin Klára 70. születésnapjára*. Debrecen, 2012. 143–146. p.

Vergerio leveleinek kiadása: Pier Paolo Vergerio: *L'Epistolario di Pier Paolo Vergerio, a cura di Leonardo Smith.* Roma, 1934.

Pedagógiai művének legutóbb megjelent angol fordítása: Kallendorf, Craig W.: *Humanist educational treatises.* (The I Tatti Renaissance Library, 5). Cambridge, Harvard University Press. 2002.

Nazionale di San Marco, Lat. Cl. XIV kötetében, az 54. fol. 101, 101 b helyen található írása között. Amint Csapodiné is megjegyzi azonban, ez az írás közel ötven évvel korábbi az 1440-es két sornál, tehát az identifikáció nem áll teljesen biztos lábakon. A megállapítás, miszerint „*minthogy Vergerio 1444-ben halt meg, ez a négy évvel előbbi közlés súlyos betegségéről indokolt lehet*” szorosán véve ugyancsak nem bizonyítja az olasz (isztriai) humanista és a könyv kapcsolatát.⁶

A másik, Vergerio possessor volta mellett felhozott érv a kódexben, a f 104v-n található levéltöredék, amelynek teljes átírását is megadja a katalógus: „*Reuerende pater et domine mi, humiliter recommendo me vestre paternitati. Post humilem recomendacionem propositum notifico ad presens quod bene ualeo gracia saluatoris, quod idem affecto de vestra dominacione. Pridem superuenit filius vester presbiter Johannes quem affectuose interrogatus fui de uestra paternitate, qui nunciauit bonum nouum de vobis quod bene stabatis, quod summo fui alacer et in corde meo, per veritatem sublimam (sic) putabam uos uidisse istius (sic) diebus oculis corporis,⁷ sed fuit obstacio aliqua que constrinxit terminos ita quod ad presens non peregi quo tendebam, scilicet⁸ ad vos Carissime Domine quo⁹ intendebam vobiscum proferre de noue et nunquam audite alias. Sed huic est ad presens declinare aures vestras et intelligatis sane ut narrarem de nouis uerissimis. Et primo quantum ad congregacionem tocius concily generalis Constancie celebrati. Quod ibi sit totus mundus, quantum ad nobilitatem scienciam, prudenciam...*”

A levélnek tehát sem a küldőjét, sem a címzettjét nem ismerjük, az egyetlen személy, akit névvel említ – Johannes presbiter –, nem azonosítható. A konstanzi zsinat (1414–1418) egykorú eseményként említése segít a datálásban, de nem kapcsolódik valójában ahhoz a tényhez, hogy Vergerio itt találkozott Luxemburgi Zsigmond királlyal, aki ezt követően Budára hívta.

Pajorin Klára Vergerio testamentumát elemezve megmutatta, hogy számos görög és latin könyvet is hátrahagyott, de ez az adat sem visz minket közelebb ahhoz a kérdéshez, hogy ez a kódex vajon valóban része volt-e az ő személyes könyvtárának.

A kódex tartalma latin grammatika, ami szintén nem személyes mű, hanem nyilvánvalóan tömegesen másolták. A felépítése és a szerkezete igazodik a korabeli latintanítás módszertanához: prózában és versben is memoriternek szánt szabályokat, és sokhelyütt a szabályos és szabálytalan alakok felsorolását tartalmazza. Itt kap szerepet egy közvetítő nyelv, amelyet a jelen tanulmány igyekszik behatárolni.

⁶ Csapodiné Gárdonyi Klára: A budapesti Egyetemi Könyvtár korvinái. = Magyar Könyvszemle, 1981. 3. sz. 224. p.

⁷ A helyes olvasat: *corporeis*, bár ez nem változtat semmit.

⁸ *silicet*.

⁹ *quia*

Az egyes szófajoknak és azon belüli kategóriáknak a grammatika hasábjain történő tárgyalását a véletlenszerűen kiválasztott f 95v lap alapján mutatom be. Itt az *i*-tövű főnevek ragozása szerepel: a lap tetején azokkal a főnevekkel kezd a szerző a magyarázatot, amelyek singularis nominativus alakja *-im*-re végződik. Ezt egy hexameterből, minden bizonnyal valamelyik közkedvelt késő középkori verses grammatikából (Alexander de Villa Dei, Eberhardus Bethuniensis, Johannes Balbus) vette át. Az első három sorban közneveket sorol fel: *vim, burim, pelvim, sitim, tussimque, caribdim...*, aztán hozzáteszi, hogy vannak tulajdonnevek és görög jövevényszavak is: *his qu(a)edam propria sociantur paucaque graeca / ut Tigrim Tibrim Tripolim Sirtimque eclipsim...* majd megjegyzi, hogy ezek sem mindig követik a szabályt: *inveniens turem verumtamen atque securem / et pelvem navem pupem testem quoque clavem*. Itt következik a *vis* szó elragozása: *Nominativo hec vis. Acusativo hanc vim. Ablativo ab hac vi. Et non habet plures casus in singulari*, és ugyanezt megtoldja egy verssel: *Vis vim vique dabit totum plurale tenebit*. Miután ezt megtette, felsorolja ugyanazokat a főneveket, amiket a lap tetején, és glosszázza őket olaszul:

<i>nominativo h(aec) buris, ris</i>	<i>a la coda del aratro</i>
<i>nominativo h(aec) pelvis, vis</i>	<i>a la chonca</i>
<i>nominativo h(aec) sitis, tis</i>	<i>a la sete</i>
<i>nominativo h(aec) tussis, sis</i>	<i>a la tosse</i>
<i>nominativo h(aec) caribdis, dis</i>	<i>a un scoglio marino</i>

A többi *-im* végű főnév, és minden más morfológiai kategória bemutatása hasonlóképpen zajlik a grammatika hasábjain.

Látható ebből, hogy sem a tartalom, sem a szerkezet nem visz közelebb a szerző vagy possessor személyéhez, és a kódex posztillái és margináliái sem vezetnek el személyesen Vergerióhoz. A lényegi tartalom mellett ugyanis csupán a már említett levelet (f 104v) és az 1440-es betegségről szóló bejegyzést (f 108v) találjuk benne, valamint az utóbbival egy lapon még néhány tollpróbának tűnő latin mondást és egy ószláv betűkkel írott szöveget.

Az f 108v lap bejegyzéseire a következő, a jelenlegi leírástól némiképp eltérő olvasatot adom:

*Ante Deum stantes non sitis corde uagantes
Quia si cor non orat, in vanum lingua laborat.
Disce puer mores bonos ut fratres honores.
Sus desceno (?) magis desceno (?) gaudet quam fonte sereno.
Ego sum vitis vera >ave a< gaudet ecclesia.
Ave Maria.*

Az „*Ante Deum stantes non sitis corde uagantes*” szállóigének tekinthető, amely, mint a katalógus is utal rá,¹⁰ a Grazer Universitätsbibliothek 1128-as kódexében is szerepel. Az internet segítségével azonban hamar rábukkanhatunk ugyanezekre a szavakra például egy Pominóból Oxfordba vándorolt Antonius Florentinus-féle Confessionáléban (Oxford Bodleian Inc 335), melyben talán a gyóntatáshoz használt segédkönyvbe kézzel bejegyzett emlékeztetőről van szó. Szállóige tehát, amely a latin nyelvtanba akár példamondatként is kerülhetett.

A szöveg további közmondásokkal folytatódik, ám ezeknek a grammatikával való kapcsolata már teljesen esetlegesnek tűnik. A harmadik sor (*Disce puer...*) tartalmát tekintve is illeszkedik egy tankönyvbe, de a negyedikkel problémába ütközünk. A latin mondás jelentése ’A koca jobban örül a sárnak, mint a tiszta víznek’, ám itt hallomás vagy másolás alapján kettős hiba csúszott az idézetbe: a ’de coeno’ helyett feleslegesen kétszer a nem létező ’desceno’ szó serepel. A Csontos-féle első leírásban a *sus* szó helyett *jus* olvasat áll,¹¹ és így nem is volt megfejtendő a mondás. Végül az utolsó két sor egy bibliai idézet eleje (’Én vagyok az igazi szőlőtő’), ám két liturgikus felszólítással folytatódik: ’Örvendjen az Egyház!’, illetve ’Üdvöz légy Mária!’.

A kódex keletkezési helyének meghatározásához egyedül a latintól eltérő nyelvű bejegyzések adhatnak támpontot, ahogy a katalógus is említi: „*Provenientia: Italia (e scriptura et orthographia et multae exempla Italica (cf. ff. 29’-30’ sicut losengar, ingienochiar se etc.) videtur)*”.¹² A kódex tartalma megfelel a korabeli latin nyelvtanoknak, ám ott, ahol a magyarázatot vagy a szó jelentését nem latinul adja meg (mint fentebb már láttuk), sok mindent elárul a készítőjéről, másolójáról és használójáról.

Példaként az adverbiumok felsorolását mutatom be (ff 71v–76v), mert ez a nyelvfejlődésnek olyan területe, ahol mind szerkezeti, mind alaki téren jelentős átalakulások történnek. A grammatika elsőként itt is definíciót ad arra, hogy mi a határozószó, majd egy hosszú lista következik:

f 71v

nunc	adeso
hodie	anchuo
heri	ieri
pridie	
cras	doman
perendine	impusinam
nuper	novela mente
noviter	

¹⁰ Catalogus... id. mű, 34.p.

¹¹ Csontos János: A Konstantinápolyból... id. mű, 199.p.

¹² Catalogus... id. mű. 34.p.

Az *adeso* és *novela* szóalakok degeminációja észak-olasz változatot jelent, amint a *doman* szóalak szóvégi magánhangzójának hiánya is. E jelenségeket a továbbiakban nem emelem ki a szóalakokból, szinten minden lapon ismétlődnek. A 'ma' jelentésű *anchuo* alak az ófrancia-óprovenczából átvett *ancoi* variánsa, a Tesoro della Lingua Italiana delle Origini (TLIO) adatbankban egyszer fordul elő, egy velencei dokumentumban.¹³ A *novela mente* adverbialis forma két szóba írásra tükrözi az újlatin adverbium-képzés analitikus voltát.

f 72r

aliquando	alguna fia
tunc	in quela fia
comdam	de qua in drie
olim	ça gran tempo
dudum	longo tempo
diu	
iam	ça
semper	sempre may
cur	per che
quare	
quam obrem	
quasobres	
quadere	
non	no
nichil	
nec	
haud	
minime	
nequaquam	
ne	
utinam	dio volesse
amen	
optato	desiderose mente
optate	
optanter	

¹³ A Pietro Beltrami professzor vezette Opera del Vocabolario Italiano projekt szabadon használható TLIO adatbankjának internetes elérhetősége: <http://tlio.ovi.cnr.it/TLIO> (2016. október 1.)

A *fia* alak az 'alkalom' jelentésű, valószínűleg szintén ófrancia jövevényszó, a *fiata* észak-itáliai változata: a TLIO mantovai, milánói, genovai szövegekben regisztrálja. Egyes szavak jelentését szinte szófordulatokkal adja vissza a kézirat szerzője: a *semper* fordítását (*sempre*) megtoldja egy nyomatékosító *may* adverbiummal, az *amen* és *utinam* szavak fordítása, *dio volesse* jelentése körülbelül 'adja Isten'. A *de retrum*-ból származtatható *drie* alakban is velencei jellegzetességeket azonosíthatunk, konkrétan isztriai szövegekben mutatja ki a TLIO.

f 72v

avide	desiderosa mente
cupide	
profecto	in verità
silicet	
quippe	
videlicet	
nam	
atqui	
porro	
certe	
quidiu	
ede	
pol	
castor	
erde	
ercole	
medivis	
fidius	
eya	<i>de fac vel de fatiatis</i>
age	
agite	da longe
procul	
procul dubio	sença dubio
indubitato	
indubitanter. sine dubio	

Az előző oldal végén és ennek a tetején 5 latin szinonímát sorol fel a 'remélhetőleg' jelentéshez. Ezen az oldalon a határozószavak között szerepelnek olyan indulatszavak is, amelyek a latin istenek nevéből származnak. Ezek fordításával nem sokat bajlódik a szerző, csak megjegyzi: 'hitemre vagy az adott isten hitére'.

f 73r

vix	apena <i>vel</i> poco men
paulatim	pienamente <i>vel</i> apuoco apuoco
paulatine	
pede dentim	pepuspe <i>vel</i> tegnando pede
comode	destra mente
parce	temprade mente
ferre	puoco men
ferme	
bene	ben
male	mal
docte	amaistrada mente
pulcre	bella mente
fortiter	forte mente
suaviter	suave mente
inpune	sença pena
integraliter	intriega mente
sane	sana mente
liquide	manifesta mente
liquido	
manifeste	
rationabile	rasonivel mente
merito	
meritorie	
inrationaliter	non rasonivel mente <i>vel</i> sença rason
inmerito	
demeritorie	

Erről az oldalról velencei szóként kiemelhető a *docte* megfelelőjeként az *amaistrada mente*, amely felbukkan például az Egyetemi Könyvtár Dante-kódexének függelékében is, egy XIV. századi latin-velencei kétnyelvű szólásgyűjteményben, amely Albertano da Brescia egy traktátusának kivonata.¹⁴ Ugyancsak

¹⁴ Domokos György – Vida Máté: A budapesti Dante-kódex nyelve. = Egyetemi Könyvtár Évkönyvei. 12. köt. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár. 2005. 35–60. p.; Domokos György: Il volgarizzamento veneto del Liber de amore di Albertano da Brescia in appendice al codice

velencei szónak tekinthetjük a *raſon* szót, a latin *ratio* megfelelőjét, amely itt több adverbium fordításában is szerepel. Érdekes kontaminációt mutat a *pede dentim*, ami valószínűleg a ’szorosán nyomkövetve’ jelentésű *pedetemptim*, *pedetentim* népi etimológiával elferdített változata.

f 73v

multum	molto
parum	puoco
modicum	
nimum	tropo
satis	asai
maxime	granda mente
forsam	forſe
forsitan	
fortassis	
fortaſſe	
forte	per aventura
fortuitu	
a caſu	
ſimul	inſembre
una	
pariter	
adinvicem	
feſtinanter	affreçada mente <i>vel</i> viagia mente
accelerate	
celeriter	
properanter	
propere	
velociter	
concite	
ſubito	

Ezen az oldalon szembeötlő az *inſembre* szóalak, a mai toszkán-olasz *insieme*, ’együtt’ adverbium változata, amely a francia *ensemble* hatása nélkül nehezen képzelhető el; Dante és Ariosto műveiben is előfordul. Az *afreçada* és *viagia* melléknévi alakok ’gyors’ jelentéssel ugyancsak a venetói nyelvjárásokhoz köthetők.

dantesco. = Dante Alighieri Commedia. Budapest Biblioteca Universitaria Codex Italicus 1. II. kötet: Studi e ricerche. Szerk. Pál József – Marchi, Gian Paolo. Verona, Szegedi Tudományegyetem – Univerſità degli Studi di Verona. 2006. 99–116. p.

f 74r

evestigio	affreçada mente <i>vel</i> viagia mente
extemplo	
cumsubito	
confestim	
repente	
mutuo	l'un con l'altro o mo l'un mo l'altro
alternantim	
vicesim	
alterutrum	
regulariter	regular mente
inregulariter	non regular mente <i>vel</i> fuera de rason
enormiter	
sordide	soça mente
turpe	
dure	dura mente
duriter	
plene	piena mente
penarie	
latenter	aliegra mente
letabiliter	
gaudiose	
gaudenter	
alacriter	
ylarie	
etiam	anche

A 74 r lapon a 'most' jelentésű *mo* alakot emelhetjük ki, amely a latin *modo*-ból származik. A 'felváltva' jelentésű *alternantim* latin adverbiumot két körülírással tudja csak megadni a szerző: *l'un con l'altro*, vagyis 'egyik a másikkal', illetve *mo l'un mo l'altro*, vagyis 'hol az egyik, hol a másik'.

f 74v

gradatim	de grado in grado
annuatim	de anno in anno
menstruatim	de mese in mese
dietim	de di in di
hostiatim	de porta in porta

viritim	de homo in homo
legaliter	lial mente
item	anchora
aduc	
rursus	
nondum	non anchora
nonaduc	
preterea	infra tanto
non solum	non sola mente
nonsolumodo	
nontantomodo	
ordinatim	ordenada mente
seriose	
seriatim	
inordinate	desordenada mente
nominaliter	per nome
nominatim	
ubique	in hogni luogo
ubicumque	
sollicite	sollicita mente

A 'fokról fokra', 'évről évre', 'hónapról hónapra' stb. jelentésű adverbiumok megfelelője ismét csak körülírással lehetséges. Az ortográfiai norma hiányát mutatják a velencei glosszák, ezen az oldalon például a mai írásmódtól eltérő *anchora* (ancora) és *hogni* (ogni) alakok.

f 75r

atente	atenta mente
antique	antiga mente
antiquius	più antiga mente
interim	infra tanto
interea	
utrinque	de l'una parte e d'altra
perpetue	perpetual mente
perpetuo	
perhenim	
in perpetuum	
nichilominus	niente men

ex quo	da posa
postquam	
inter loquentes	entro li parlanti
saltem	almen
saltim	saltando
<i>saltim saltando sed saltem dic minuendo</i>	
asatise	esser stado
secus	divisa mente
seorsus	
separatim	
secreto	
divisim	
sigillatim	
bifariam	

A f 75r lapon olvasható alakok alapján megállapítható, hogy az észak-olasz nyelvfejlődésre egészen a mai dielaktusokig jellemző magánhangzók közötti zöngésedés több alakot is érint: *antiga* (antica) és *stada* (stata).

f 75v

trifariam	divisa mente
multifariam	
quasi	
ceu	cusci
sic	
sicut	
sicuti	
velud	
veluti	
ut	
uti	
ita	
tale	
inde	da possa
de inde	
de inceptus	
continuo	
protinus	da longe <i>vel</i> a postuto
propterea	imperò

albius	più bianca mente
nigrius	più negra mente
doctius	più amaistrada mente
fortius	più forte mente
sapientius	più savia mente
solicius	più solicita mente
actentius	

Ezen a lapon több fokozott határozószó is található, a fordítás megfelel a modern olasz szerkezetének, ám ezt három szóban írja a szerző. Meglepő a mai déli dialektusokra jellemző *cusci* 'így' alak felbukkanása, és a 'később' jelentésnek megfelelő *possa* alak sem dokumentált a TLIO adatbázisban.

f 76r

plus	più
magis	
minus	men
tan	tantum
quam	quantum
maxime	grandissima mente
doctissime	più amaistrada mente
fortissime	fortissima mente
albissime	biancha mente
semel	una fia
bis	do fia
ter	tre fia
quater	quatro fia
quinqües	çinque fia
sexies	sae fia
septies	sete fia
octies	oto fia
novies	nove fia
deties	diesci fia
centies	cento fia
millies	mille fia
tonciens	tante fia
quociens	quante fia
multociens	molte fia
meatim	a mio modo

Az adverbiumok között találjuk itt felsorolva a felsőfokú alakokat, bár a latin *doctissime* megfelelőjeként a szerző a középfokot jelentő *più amaistrada mente* alakot adja meg, ugyanazt, amit az előző lapon a középfokú *doctius* esetén. Utána számnevekből képzett határozószók sorjázna, a már említett *fia* 'alkalom' jelentésű főnév segítségével körülírással.

f 76v

tuatim	a tuo modo
suatim	a suo modo
nostratim	a nostro modo
vestratim	a vestro modo
clam	ascosa mente <i>vel</i> piena mente
culum	
belle	
heus	„ella” clamare
hoo	
heu	„o ben” respondere
ey	
latenter	ascosa mente
oculte	
licet	avegna dio
quamvis	
ultra	oltra <i>sed reperuit</i> <i>prepositiones</i>
trans	
decetero	da mo avanti
posterum	
funditus	infina al fondo
inprovisè	desaviçuda mente
inproviso	
inprovide	
interim	infra tanto
interea	

Az adverbiumok hasznos szótárának utolsó lapján a módhatározók után érdekes módon a megszólítás és reagálás formulái szerepelnek. A *heus* és *hoo* megfelelőjének a szerző saját nyelvén az *ella* szót tartja, az erre való válasz latinul *heu* vagy *ey*, amit *o ben* fordítással ad át. A *desaviçuda mente* alak 'hirtelen' jelentésű melléknévi elemét szintén ismerhetjük a Cod. Ital. 1 Albertano-szövegéből.

A fenti rövid tanulmány arra kívánja ráirányítani a figyelmet, hogy a kéziratok, kódexek keletkezési helyének és idejének meghatározásában milyen fontos szerep

jut a nyelvi formák elemzésének. A latin nyelvtankönyvet tartalmazó Cod. Lat. 23, amelyet hagyományosan Vergerio-kódexként ismerünk, Itáliából származik, ahol a vulgáris nyelv térbeli és időbeli rétegzettsége szolgáltatja a legerősebb bizonyítékot, hogy a könyv a XIV–XV. századi velencei nyelv hatása alatt készült.

Rezümé

A ELTE Egyetemi Könyvtár Cod. Lat. 23 jelzetű kódexének Pier Paolo Vergerio személyéhez való kapcsolása olyan bizonyítékokon alapul, amelyek nem tekinthetők teljesen perdöntőnek. Ugyanakkor a kódex nem latin nyelvű bejegyzéseinek elemzése egyértelműen bizonyítja a kézirat velencei származását.

The 'Vergerio Grammar' of the ELTE University Library (Cod. Lat. 23)

The 'Vergerio Grammar' of ELTE University Library is linked to the person of Pier Paolo Vergerio by proofs that can't be regarded as fully certain. However the analyses of the language of Cod. Lat. 23 shows without doubt that the manuscript came from the area of Venice.

DOMOKOS GYÖRGY
egyetemi docens
PPKE BTK Olasz Tanszék

A Nemzeti Casino

A kulturális örökség

Az utóbbi időben – fokozatos alakulás következtében – a kulturális örökség kulcsfogalommá nőtte ki magát a nyugat-európai kultúrpolitikában, és mindennapi életünk részévé vált. A fogalom körül tudományos viták alakultak ki az 1980-as évek elejétől fogva. Hazánkban kicsit megkésve, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának létrejöttével, 1998-tól jutott a nyugat-európaihoz hasonló szerephez a politikai párbeszédben. Az örökség fogalma köré a 2000-es évek kezdetén már konferenciák szerveződtek.¹

Az örökség-fogalom nemzeti szintű értelmezése a francia forradalom hatására alakult ki, a nemzeti örökség fogalmát Édouard Pommier hozta létre 1790-ben. Az 1960-as évekig a történeti műemlék a meghatározó, a régiség, a kor a döntő szempont. Ekkor jelentésváltozás ment át a fogalom, megjelent az építészeti örökség, majd az 1970-es években a kulturális örökség a kollektív emlékezettel egészült ki, ezzel is gyarapítva a megőrzésre szánt csoportok körét.

Franciaországban az 1979-es levéltári törvény említi először az örökséget. Az Európa Tanács 1985-ös kongresszusa határozza körül a fogalmat, de a közös európai örökség fogalma már 1949-ben meghatározásra került. 1994-ben az Európai Helyi és Regionális Tevékenységek Kongresszusa meghatározta a helyi és regionális kulturális örökség körülhatárolásának, megőrzésének az alapelveit.²

Mindezeknek és az UNESCO Világörökségi Központjának köszönhető, hogy „a kulturális örökség a legkisebb falusi közösségektől az emberiség egészéig szervező elvvé vált, mely alkalmasnak tűnik arra, hogy reprezentálja e közösségek identitástudatát.”³

„A kulturális örökség a közösség számára fontos jelentéssel bíró tárgyak vagy tárgyakkal kifejezett immateriális dolgok készlete.”⁴ A tárgyakat a kijelölt intézmények gyűjtik, feltárják, őrzik és a közösség számára hozzáférhetővé teszik. Ezáltal a tárgyak kibővülnek a feldolgozó értelmezésével, eggyé válnak az emlékezettel, az örökséget és az emlékezetet együtt kell értelmezni. Mindkét fogalom az identitás része, ezt meg kell keresni, őrizni és ismét felfedezni.

A két fogalom összekapcsolódik egy harmadikkal, a történelemmel, de az örökség nem azonos sem a múlttal, sem a történelemmel. A múltnak csak egy

¹ Sonkoly Gábor: A kulturális örökség fogalmának értelmezései és alkalmazási szintjei. = Regio, 11. évf. 2000. 4. sz. 45 p.

² Erdösi Péter – Sonkoly Gábor: A kultúra melankóliája. A kulturális örökség fogalmának megjelenése. = Valóság, 48. évf. 2005. 6. sz. 74–75 p.

³ im. Sonkoly G. 46 p.

⁴ im. Sonkoly G. 47 p.

válogatott és értelmezett része válhat a történelem részévé. Az örökség viszont az emlékezetbe vésett múlt átalakításából jön létre.

A kulturális örökség több szinten valósulhat meg, jelen van helyi, regionális, nemzeti és nemzetek fölötti szinten is. A különböző szinteken másképp valósul meg az örökség, és mást értenek alatta: a kulturális örökség nemzeti szinten nemzeti örökséget jelent, az Európai Unión belül a sokszínűséget hirdetik, melyre egy példa lehet a világörökségi helyszínek listája. Minden esetben meg kell határozni, hogy egy objektum mitől válik érdemessé arra, hogy ezt egy nagyobb közösség magáénak vallja.

Egy ilyen helyi vagy nemzeti kulturális örökségnek tekinthető a Nemzeti Casino.

Nemzeti Casino

Széchenyi István 1827-ben alapította meg a Nemzeti Casino-t (= NC), mely 1830-ig Pesti Casino néven működött. Széchenyi az ünnepélyes megnyitón vázolta az egyesület célját, vagyis „hogy hazánkban is legyen egy olyan megkülönböztetett díszes összegyülekezőhely, melyen főbb és előkelőbb és jobb nevelésűek, eszes, értelmes férfiak, a társasági rendnek mindenik osztályából egymással vagy barátságos beszélgetés végett találkozzanak vagy többféle politikai ujságokat s hasznos gazdasági, tudományos, művészi hónapos-írásokat olvashassanak, magukat pedig üres óráikban illendően mulathassák”.⁵

Már ekkor 175 részvényese volt az egyesületnek. Bizottságot állítottak fel az alapszabályok kidolgozására és az egyesület ügyeinek intézésére.

Az NC szűk körű országgyűlésként is működött, az ülések után itt folytatódott a döntések megvitatása, mindez ellentétes volt az alapítók céljaival. A politikálás ellen többször is fellépett az NC igazgatósága. Ezt igazolja például Kossuth Lajos esete is, aki 1836-ban kérte felvételét az egyesületbe: „a nemzeti casino tömördek hírlapot hordatott és szép könyvtára volt, szerettem volna hasznukat vehetni”. Széchenyi személyesen kérte meg az új tagjelöltet, hogy vonja vissza a kérelmét, félt, hogy a bécsi udvar politikai lépésnek vélné. Kossuth visszavonult: „...itt ön [Széchenyi] a házi gazda; én annak nézem, s nem szokásom oda tolakodni, ahol tudom, hogy nem szívesen látnak.”⁶

A Nemzeti Casino minden évben kiadta az aktuális alapszabályait, házi-rendjét és tagjainak a névsorát. Az NC nem exkluzív klubként jött létre. Köreibe tartoztak tisztviselők, táblabírák, ügyvédek, orvosok, tudósok, írók, kereskedők, gyógyszerészek.⁷ Szigorú szabályok vonatkoztak a kártyajátéokra is. Amennyiben

⁵ Ilk Mihály: A Nemzeti Casino százéves története: 1827-1926. Budapest, Franklin Nyomda. 1927. 8–9. p.

⁶ Simon Zoltán: A reformkori magyar politikai nyilvánosság és a Nemzeti Kaszinó. = Sic Itur Ad Astra, 12. évf. 2000. 3. sz. 38–40 p.

⁷ im. Ilk M. 11 p.

valamelyik tag nem törlesztette az adott határidőn belül a játékban felmerült tartozását, kizárhatták az egyesületből.

A Casino helyiségei, mint a társalgó, olvasóterem, játéktér és az étterem csak a kijelölt célokra voltak használhatók. A könyvtár dokumentumait – könyvek, folyóiratok, hírlapok, térképek, egyéb nyomtatványok – csak helyben lehetett használni, az olvasó- és a játéktérben tilos volt étkezni és csendben kellett lenni. Az éttermen kívül kizárólag este 10 óra után lehetett ételt felszolgálni. A helyiségek reggel 11 órától hajnali 5 óráig tartottak nyitva.

Gróf Széchenyi István végrendeletében a Casino-ra egy aranyserleget hagyott, és kérte, hogy „minden esztendőben tartassék ott egy részvényesi ebéd s akkor az én emlékezetemre üríttessék ki az említett serleg, mely az akkori borok leghelyesebbikével legyen meg- s megtöltve.”⁸

„A nemzeti Casino vagyona feloszthatatlan, és ahhoz se részvényesek, sem az egyesületből kilépett tagok, sem azok örökösei, hagyományosai vagy engedményesei legkisebb jogot sem tarthatnak. Azon esetben, ha az egyesület feloszlatása, emberi számítás szerint előre nem látható bármi rendkívüli okok vagy eseményeknél fogva, elkerülhetetlenül bekövetkeznék, összes vagyona, mint szintén feloszthatatlan alapítvány a magyar tudományos akadémia avagy az annak helyébe netán lépett hasonló jellegű magyar tudományos intézetre háramlik.”⁹

A Nemzeti Casino könyvtára

1827-ben az NC megalapításakor Széchenyi felajánlotta 338 kötetes könyvtárát, ezzel megalapozta a gyűjteményt. A tagok ekkor még további 250 kötetet gyűjtöttek össze.¹⁰ 1829-től a beszerzési keretet csak magyar művekre lehetett fordítani. Az 1834-ben már 3000 művet tartalmazó állomány többsége ennek ellenére idegen nyelvű művekből állt, köszönhetően a sok külföldi kötetet tartalmazó adománynak és hagyatéknak.¹¹

A gyűjtemény magánjellegű könyvtárként jött létre, a tagok kizárólag helyben használhatták. Egy nagyterem, 3 szoba és egy olvasóterem szolgálta a könyvtár céljait. A nagyteremben a könyvállomány, a kisebb termekben a hírlapok sorakoztak. Több katalógus segítette az eligazodást: egy betűrendes cédulakatalógus (1873), egy szak szerinti cédulakatalógus (1873), egy index, melyben a könyvek és az új szerzemények szerepeltek betűrendben és egy nyomtatott katalógus (1852).¹²

⁸ im. Ilk M. 39–40. p.

⁹ A nemzeti casino alapszabályai. 1895. 24 p.

¹⁰ György Aladár: Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. 1886. 68 p.

¹¹ im. Simon Z. 42 p.

¹² Csontos János: Emlékirat a Nemzeti Casino könyvtáráról. = Magyar Könyvszemle, 12. évf. 1887. 1–6. sz. 124 p.

1. kép. A Nemzeti Casino könyvtára¹³

2. kép. A Nemzeti Casino olvasóterme¹⁴

A könyvtár főbb adományozói voltak gróf Dessewffy Aurél, Tasner Antal, Láng Ignác, Weisz Bernát F., Szilágyi Ferenc, Török János. A megbízott könyvtárosok nagy hangsúlyt fektettek a könyvtárra, „föntartása és kezelése a szakrendezés keresztülvételéig a könyvtártudomány és bibliographia igényeinek s az intézet tradíciójának egyaránt megfelelt”.¹⁵

¹³ A kép forrása: <http://ybl.bparchiv.hu/nemzeti-casino-konyvtar-klosz-gyorgy-fenykepe-nyoman> (2016. október 16.)

¹⁴ A kép forrása: <http://ybl.bparchiv.hu/nemzeti-casino-olvaso-terem-klosz-gyorgy-fenykepe-nyoman> (2016. október 16.)

¹⁵ im. Csontos J. 119 p.

3. kép. Gróf Dessewffy Aurél pecsétje

A korabeli leírásokból megtudhatjuk, mit tartalmazott az állomány: „A könyvtár legnagyobb kontingensét a magyar irodalom termékei s a magyar történeti kútfők szolgáltatják. A könyvtár birja a m. t. akadémia s a Kisfaludy-társaság összes kiadványait, a magyar zeneíróknak legnagyobb részét s a magyar tudományos irodalomnak minden nevezetesebb termékét.”¹⁶

1884-ben a helyben használók, 1800 tag, összesen 3210 kötetet olvastak. Az állományba tartozott 13 kézirat, két régi, 1711 előtti magyar nyomtatvány, 400 térkép, 1 földgömb, illetve egy régi festmény is.¹⁷

Az NC termeiben minden szaknál külön sorakoztak a magyar nyelven írt munkák, a Magyarországra vonatkozók és a külföldi irodalom termékei. A könyvtár osztályozási rendszere 1852-ben a következő volt:¹⁸

- I.: Irodalomtörténet, Itészet (Műbíráló), Nyelvészet, Bibliográfia, Szótárak, Enciklopédiák;
- II.: Klasszikusok, Szépirodalom, Művészet, Régiségek;
- III.: Filozófia, Nevelés, Iskolaügy, Vallás, Egyház, Mitológia;
- IV.: Történelem, Életírás, Emlékiratok, Oklevéltan, Érmotan, Címertan, Genealógia;
- V.: Földirat, Statisztika, Utazások, Helyrajzok, Népismertetés, Kalauzok;
- VI.: Politika, Államtudomány, Közélet, Társadalom, Törvény- és jogtudomány, Büntetőügy;
- VII.: Nemzetgazdaság, Pénzügy, Ipar, Kereskedelem, Közlekedés;
- VIII.: Természettudományok, Orvostan, Baromorvoslat, Gazdaság, Földművelés, Állattenyésztés, Erdészet, Vadászat, Kertészet;

¹⁶ im. György A. 69. p.

¹⁷ im. György A. 70. p.

¹⁸ Pákh Albert [összeáll.]: Kalauz a' Nemzeti Casino könyvtárához. Pesten, Trattner Nyomda. 1852. 259–313. p.

IX.: Matematika, Csillagászat, Építészet, Kézműtan, Hadtudomány;
X.: Vegyesek.

Egy 1886-os jelentés szerint ez a „legrégebb és legtekintélyesebb ilyenmű könyvtár az országban ... közkönyvtáraink közt is számot tesz.”¹⁹

A feloszlítás

A magyar belügyminiszter a 251.044/1945.IV./14 számú rendeletével feloszlatta az NC-t, mint „az ország érdekeivel ellentétes működést kifejtő jogi személy”-t.²⁰ Ekkor a főváros megkezdte az egyesület vagyonának leltárba vételét és lefoglalását. Amint a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) – mint az alapszabályok szerinti jogutód – tudomására jutott az eset, bejelentette igényét az örökségre, illetve jelezte együttműködését és támogatását a kármentés folyamatában.

Az NC teljes vagyona ekkor:

- a) két bombatalálatot kapott épület (Kossuth L. utca 5., Gellérthegy utca 5.)
- b) ingó vagyon – tagok a háború előtt vidékre mentették, többsége megsemmisült
- c) NC iratai megsemmisültek a háborúban
- d) könyvtár a romépületben
  - 20.000–23.000 kötetet azonnal átszállítottak az Egyetemi Könyvtárba (1945. okt.), melyet 1947 júniusában továbbszállították az Akadémia épületébe
  - a fennmaradó 6.000–10.000 kötet később került az Akadémia épületébe (1946. máj.)
  - az értékesebb könyveket a háború előtt az Országház pincéjébe rejtették el, melyek ott elégték
- e) vadásztrófeák (Természettudományi Múzeumban örökletétként)
- f) NC mutatói, osztálykatalógusai (jelenlegi lelőhelyük nem ismert)

A feloszlítást követő eseményekről részletes beszámoló áll rendelkezésre, de ugyanakkor a következő évtizedek történéseiről kevés az információ.

Nemzeti Casino az Akadémia könyvtárában

A könyvek kézbevétele hosszú évekig váratott magára. Az MTA könyvtárának éves jelentései időről időre említést tesznek az állományról, de mindig csak a könyvek rendezése kapcsán, a tételes feldolgozásra ez idáig még nem került sor. 1985-től rendszerezték a könyveket, eleinte könyvre és folyóíratra szétválogatva az anyagot, külön a magyar és az idegen nyelvűeket, majd szerzői betűrend kialakítását kezdték meg. 1999-ben az MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményének munkatársa, Mázi Béla egy rövid kéziratban foglalta össze az NC

¹⁹ im. Csontos. 118. p.

²⁰ Ügyészi jelentés. 1945. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. RAL 234/1945.

feloszlásával kapcsolatos információkat.²¹ 2008 körül újrendezték az állományt, ekkor már az NC osztályszámai szerint.

Az állomány tényleges feldolgozása 2014 elején kezdődött meg. A köteteket a feladattal megbízott szakember letisztogatja, behasonlítja a korábbi NC művekkel, feldolgozza, digitalizálja a címdalakat és a tartalomjegyzékeket, s ezeket csatolja a leírásokhoz, végül raktári jelzettel látja el.

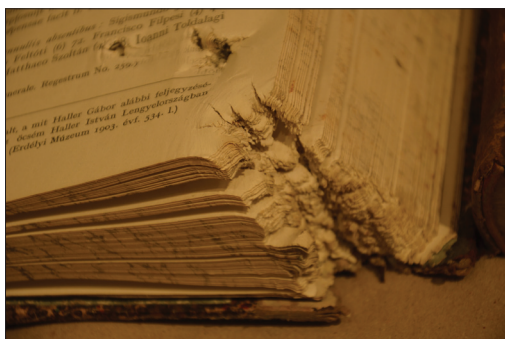
Jelenleg a könyvtárban közel 17.700 NC-gyűjteményből származó kötet található, és további 2.000 kötet van még a Magyar Nemzeti Múzeumban (= MNM). Feldolgozásuk megkezdése óta több mint 5.600 könyvrekord került be a könyvtár integrált könyvtári rendszerébe. A leírások a régi könyvek feldolgozási kritériumai szerint készülnek, figyelembe véve a könyvtár MARC 21-re épülő házi szabályzatát.

A rekordokban minden kötetnél jelöljük a kötés típusát, az összes kézírásos bejegyzést, pecséteket, bélyegzőket, fizikai hiányosságokat, sérüléseket.

Az eddig összesen elkészült 5 684 rekordból 1 759 idegen nyelvű mű leírása. A magyar nyelvű osztályokba tartozó kiadványok már feldolgozásra kerültek. A külföldi könyvek jelentős hányada az eddigi feldolgozás tanúságai szerint német nyelvű volt, de akadt néhány francia, angol, latin és olasz is. A kötetek többsége a 19. században, illetve a 20. század elején jelent meg. A régi könyvek közül 790 darab 1850 előtti magyar (ebből 15 db 1800 előtti), és 6 darab 1800 előtti idegen nyelvű leírás készült.

Megtörtént a folyóiratok elkülönítése a könyvektől, jelenleg összesen 5.774 folyóiratszám (449 cím) szerepel a rendszerben.

A munka során megtörtént a penészesnek tűnő kiadványok leválogatása. Külső szakemberek megállapították, hogy nem élő penészről van szó, ezért főlegessé vált az elkülönítés. A hányatott sorsú állományban sok példány sérült, hiányos, keresztüllőtt, és néha még a lövedékek is a kötetben maradtak.

4. kép. Egy sérült kötet

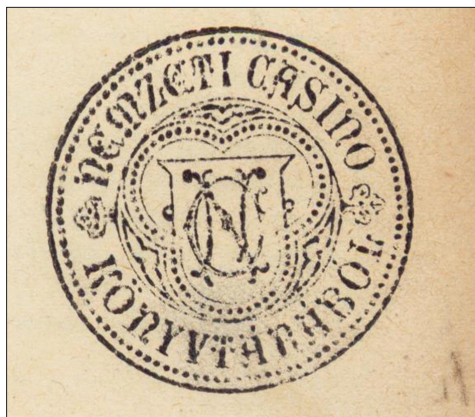
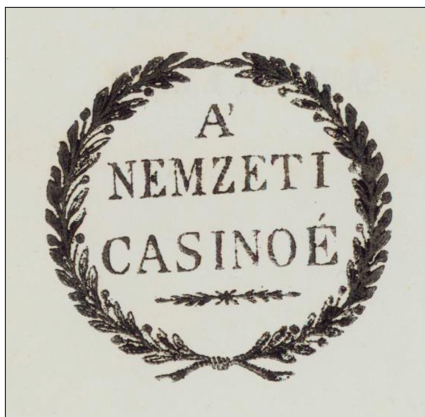
²¹ Mázi Béla: A Nemzeti Kaszinó könyvtára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Kézirat. Budapest, 1999.

A kötetek többnyire félbőr vagy félvászon kötésűek, egységes stílusúak. A gerincen aranyozva legtöbbször a Nemzeti Casino, N. Casinoé vagy az N.C. szerepel. Minden könyvben megtalálható az NC exlibrise és legalább egy pecsét.

5. kép. Az NC exlibrise

Sokszor többféle pecsétet is tettek egy műbe, és előfordul, hogy minden fejezet végén található egy pecsét.

6–7. kép. Az NC két leggyakoribb pecsétje

A kötetek egy része azonos könyvkötő műhelyből került ki, ez kiderül a könyvek végén található szárazpecsétékből, melynek szövege: „Molnár Mihály ezelőtt Bóka L. könyvkötő Budapesten”.

8. kép. A szárazpecsét

A könyvtár inventáriumai még lappanganak. A feljegyzések szerint a feloszlatást követő költözéskor a romos épületből elszállították a következőket:²²

- 1943-ig vezetett betűrendes mutató a könyvtárhoz, 4 kötetben;
- az NC osztálykatalógusai 13 kötetben (két osztály katalógusa már ekkor hiányzott);
- az NC névkönyvei és az Idegenek könyve;
- továbbá más egyéb tárgyak.

Ezeket a katalógusokat még keressük. Az egyéb tárgyak között volt egy 1830-as évekből származó földgömb, illetve hét²³ afrikai és magyar vadásztrófea. 1947. augusztus 1-jén a trófeákat a MTA Könyvtára átengedte örökletésként a Természettudományi Múzeumnak, a „tönkremenés veszélyétől való megóvás végett”.²⁴ Jelen kutatásunk során felvettük a kapcsolatot a Természettudományi Múzeummal, ahol tájékoztattak minket, hogy sajnálatos módon az 1956-os események során tűz ütött ki az épületükben, így sok műtárgy megsemmisült. A tételes keresés során viszont rátaláltak öt vadásztrófeára, melyek sértetlen állapotban jelenleg is az állományuk részét képezik.

Az NC tulajdonában voltak egyéb műtárgyak is (festmények, térképek, bútorok), ezek hollétéről ma még nincs információ. Minden valószínűség szerint egy részüket vidékre mentették, más részük a romépületben maradt, esetleg megsemmisült.

²² Nyireo János: Pro memoria. 1946. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. K 829:282/1946.

²³ Egyes iratok 8 trófeát említnek.

²⁴ Melich János: [Levél az Elnök Urnak]. 1947.

Nemzeti Casino a Magyar Nemzeti Múzeumban

A feldolgozás megkezdésével párhuzamosan kezdetét vette az NC történetének és fennmaradt iratainak kutatása is. Hamar előkerült néhány dokumentum, melyekből megtudtuk, hogy az Akadémiai Könyvtár 2001 kötet régi könyvet adott át a Magyar Nemzeti Múzeumnak 1991 augusztusában, egy Széchényi-emlékkiállítás céljára. A könyvek kiválasztásánál a művek kötése és állapota játszott szerepet. A könyvek azóta is a Múzeum Széchényi-termében vannak kiállítva. (Széchényi Ferenc emlékére készült a kiállítás és a terem, ennek a részét képezi a fia hagyatéka.)

2015 kezdetén megtörtént ennek az állományrésznek a számbavétele is. A külön kezelt könyvek a folyóiratok megoszlásának számaránya 50–50%.

9. kép. A MNM Széchényi-terme

További teendők

Az utolsó állományadatok szerint a gyűjtemény 30.000–40.000 kötetből állt. Ebből jelenleg 20.000 nyomtatványt ismerünk. A hiányzó rész vagy háborús bombatalatok következtében semmisült meg, vagy hollétéről ma még nincs adatunk, például magánszemélyekhez kerülhetett. Ezzel magyarázható például, hogy az utóbbi években egy-egy kötet felbukkant néhány antikvárium kínálatában.

Előzetes becslés szerint feldolgozásra vár még mintegy 6.000 kötet. A teljes állomány tényleges katalogizálási folyamata várhatóan két év alatt fejeződik be. A folyóiratok előzetes számbavétele már megtörtént, a továbbiakban szükséges az adatok pontosítása, kiegészítése, és összevetésük a törzsgyűjteményi állománnyal. Az állomány eddig feltárt történetéből látható, hogy milyen mértékben sérültek a dokumentumok, s közülük jelentős rész restaurálásra szorul.

A feldolgozás után kezdetét veheti a Nemzeti Casino könyveinek statisztikai áttekintése, mely átfogó képet adhat az állomány pontos összetételéről. Az egyesület történetének további kutatása még várat magára, emellett újabb hiánypótló információk remélhetők a vidéki és erdélyi kaszinók működésének megismeréséből.

A nagyközönségnek egy kiállítással tervezi a könyvtár bemutatni a Casino történetét, örökségét, ritkaságait és különlegességeit.

Rezümé

A Nemzeti Casino egyesületet Széchenyi István alapította 1827-ben. Közel 120 éves fennállása során szerves részét képezte a magyar közéletnek és kultúrának. Tervszerűen gyarapított és rendszerezett könyvtára kiemelkedett az ország közkönyvtárai közül, mind tartalmi, mind mennyiségi szempontból. A magyar belügyminiszter egy 1945-ös rendeletével feloszlatta a Nemzeti Casino-t, mint az ország érdekeivel ellentétes működést kifejtő jogi személyt. Az egyesület alapszabályának értelmében feloszlása esetén összes vagyontát a Magyar Tudományos Akadémia öröklí. Ennek értelmében a Nemzeti Casino könyvtára jelenleg az MTA Könyvtár és Információs Központ gyűjteményének részét képezi. A közel 20.000 könyv feldolgozása sokáig váratott magára, a munka befejezése előtt viszont még nem lehet pontos számadatokkal szolgálni. 2015 végéig az állomány körülbelül fele került be az elektronikus katalógusba MARC21 formátumban.

National Casino

The National Casino Association was founded in 1827 by István Széchenyi. For the nearly 120 years of its existence it was an integral part of the Hungarian public life and culture. The methodically collected and systematized library rose above the country's public libraries qualitatively and quantitatively as well. The Minister of the Interior of Hungary dissolved the National Casino with a decree in 1945 claiming it to be a legal person with an activity against the interests of the country. The association's statutes provide that the Hungarian Academy of Sciences inherits all the assets of the Casino in case of dissolution. Therefore now the library of the National Casino is a collection of the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences. Much time elapsed before the entering the ca. 20.000 books in the catalogue had started, and before the end of the work we don't even know the exact number of the documents. Until the end of 2015 about half of the collection has been introduced into the Aleph electronic catalogue in MARC21 format.

GYURICZA ANDREA
fiatal kutató

MTA Könyvtár és Információs Központ

KOMPLEX ADATBÁZIS-KERESŐK

Könyvtárak – belépési pontok a digitális világba

Az új típusú keresőrendszerek megjelenését a változó környezet, a változó keresési szokások indokolták. Megértéséhez tekintsük át digitális világunkat és ebben a könyvtárak új szerepét!

A digitális világ, a digitális nemzedék

A következők az egész világon érvényes megállapítások, de most elsősorban Magyarországot nézem az internethasználat és a digitális tartalmak fogyasztása tekintetében. Az internethasználat folyamatosan nő, Magyarországon 2016 júniusában több mint 5 millió fő használta a hálózatot a 15 évnél idősebbek körében. Ez megfelel az európai átlagnak, és magasnak mondható a kelet-közép-európai régióban. Nagy részük (76,6%) napi szinten fogyaszt digitális tartalmat. A netezők 69%-a a 18–49 év közötti korosztályból kerül ki, de a 60 éves kor feletti felhasználók aránya is folyamatosan emelkedik.¹ Az internethasználat egyre inkább a mobil eszközökre tevődik át: mobiltelefont, okostelefont, laptopot, táblagépet (tabletet) használunk. Ezek az eszközök mindig kéznél vannak, így folyamatosan információhoz jutunk és információt továbbítunk, miközben a mobilinternet használatával folyamatos az internetkapcsolat.

A fiatalok munkavégzéssel kapcsolatos elvárásai nem ugyanazok, mint a korábbi korosztályoké, amit a munkaadóknak is figyelembe kell venni. Míg évekkel ezelőtt konferenciákon és tanulmányokban is éles viták voltak arról, mennyire biztonságos a céges környezetben a mobil eszközök használata, addig ma ez már elfogadott. A Cisco 2013-as felmérése szerint (mely nem volt reprezentatív) a hazai munkavállalóknak már 60%-a rendelkezett olyan mobil eszközzel, mellyel képes volt csatlakozni a munkahelyi hálózathoz, és el tudta érni a céges adatokat, alkalmazásokat.² Emellett változik az olvasási, információszerezési kultúra is, amit jól szemléltet az alábbi két, korunkra ható írástudótól származó idézet: „... a könyv az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása” (Jorge Luis Borges, aki 1955–1973 között az Argentin Nemzeti Könyvtár igazgatója volt). „Keveredik az olvasás és az információszerezés” (Esterházy Péter).

A fiatalok nemcsak a munkavégzéssel kapcsolatban gondolkodnak másképp, hanem másképp jutnak információhoz is. A lexikonok, könyvek helyett az

¹ Gyorsjelentés a hazai-internetezőkről. Forrás: Q2 gyorsjelentés a hazai internetezőkről. Gemius, 2016. augusztus 4. Forrás: <http://hirlevel.egov.hu/2016/08/07/gyorsjelentes-a-hazai-internetezokrol> (2016. augusztus 4.)

² A munkahelyeken is terjed a mobil eszközök használata. Forrás: https://itcafe.hu/hir/cisco_mobil_eszkozok_byod_felmeres.html (2016. augusztus 4.)

internet használatát előnyben részesítő „internetfüggő” diák nyilvánvaló konfliktusforrás a „maradi” oktatási rendszerben. Az „internetfüggést” nem rossz értelemben használom, hiszen mennyivel egyszerűbb az úgyis kézben lévő mobil eszköz keresőjébe (Google, Wikipédia) beírni azt, ami érdekel, amiről többet szeretnénk tudni, és pillanatokon belül megkapjuk a választ – valljuk be, nekünk is, akik nem az internet világában szocializálódtunk. És másképp is kommunikálnak „... az a természetes, hogy egymás mellett ülünk, szakmai kérdésekről beszélgetünk, és a másik nem csak hozzászól a vitához, hanem gyorsan küld egy grafikont, ami alátámasztja, vagy éppen cáfolja, amit mondtam”.³

A szakirodalom a digitális készségek alapján csoportokat alakított ki, melyek a születési dátumot figyelembe véve határozzák meg kinek milyen a viszonya a digitális világgal.⁴ Ez alapján az 1925–1945 között született generáció alkotja az építők vagy a veteránok csoportját, az 1946–1964 között születettek a Baby boom nemzedéket, az X generációhoz az 1965–1979 között született korosztályt sorolják. Az Y generációt az 1980–1995 között született korosztály, a Z generációt az 1996–2009 között született korcsoport (ők a digitális bennszülöttek) alkotja. Az alfa generáció a 2010 után született nemzedék, ők azok, akik most kerülnek iskolás korba.

A világháló hatalmas információs tudásbázisában nehéz eligazodni, „... mi-közben a legtöbb website tökéletesen ismeretlen, van néhány olyan centrum, mint a Google, az Amazon vagy a Yahoo!, amely linkek millióit gyűjti egybe”.⁵ Sokszor nem egyszerű felismerni a hiteles forrásokat, meg kell tanulni jól keresni a rendelkezésünkre álló információhalmazban, jól használni és továbbadni a szerzett tudást. Nekünk, akik nem beleszülettünk az internethasználatba, és több a korábbi, nem interneten szerzett tudásunk, talán egyszerűbben szelektálunk a világhálón megjelenő tartalmak között. Tudjuk, hogy nem minden információ származik hiteles forrásból – az egyének mellett a könyvtáraknak is felelősségük van az Y, a Z és az alfa generációk „okosításában”. A digitális nemzedék nem érti, miért tiltják az oktatók a Wikipédia használatát. Szerintük, ahogy bárki készíthet weboldalt, online újságot, a Wikipédiához is bárki hozzáadhat újabb információt, hiszen ez is egy közösségi forrás. Azt hiszik, hogy a Google keresés találatai közül az első a legnépszerűbbek és egyúttal a legmegbízhatóbbak is. „A legfontosabb azonban, hogy ne hagyd abba a kérdezést. A kíváncsiság nem véletlenül van a világon.” – Einstein híres mondása az internet világában is érvényes és időszerű, hangsúlyozása talán valamennyi fent megfogalmazott kritikai észrevételnél fontosabb. Ennek szellemében, ha az idősebb korosztály szót

³ Az információ hatalom, mégsem használjuk. Forrás: http://hvg.hu/vallalat_vezeto/20160804_digitalizacio_hatekonysagnoveles (2016. augusztus 4.)

⁴ Generációs elméletek. Forrás: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/digitalis_nemzedek/genercis_elmletek.html (2016. augusztus 4.)

⁵ Barabási Albert-László: Villanások. A jövő kiszámítható. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2010. 335 p.

akar érteni a digitális bennszülöttekkel, akkor a „digitális bennszülöttek nyelvén és igényeik szerint kell megfogalmazni és kifejezni azokat az ismereteket, információkat, amiket szeretnénk megosztani”⁶ velük.

Változnak a keresési szokások, Barabási-Albert László szerint „Manapság villanásos keresési eljárásokkal” keresünk. Kutatások, elemzések vizsgálják a keresési szokásokat, a „... tudósok bebizonyítják, hogy egy adott tárgy megtalálására nem a kézenfekvő szisztematikus keresés, hanem egy kicsücsösödő, megszakításokkal, sőt esetlegességgel operáló stratégia a leghatékonyabb”.⁷

Könyvtárak új szerepe – digitális könyvtár

Nézzük meg mi a digitális világban a könyvtárak új szerepe, hogy válik a könyvtár digitális könyvtárrá! Az internet terjedése és a digitális nemzedék fentiekben érintett hatásain kívül nagy szerepe van a technológiai fejlődésnek abban, hogy változnak a könyvtárakkal szembeni elvárások. A technológiai fejlődés olyan gyors, hogy ma még elképzelni sem tudjuk, milyen eszközöket fogunk használni pár év múlva. A mobil eszközök, a szoftverek fejlesztése, a nanotechnológia hihetetlen távlatokat ígér. 1959-ben Richard Feynman fizikus még csak elmélkedett a nagyon kicsi gépekről, ma már kísérleteznek nanobotokkal (nanométer hosszúságú robotok), melyek az emberi testben keringve folyamatosan kommunikálni tudnak az okoseszközökkel.⁸ Az új fejlesztések, az új eszközök már a könyvtárakban is megjelentek, rendelkezésre állnak, és segítik a kutatók munkáját. Ilyen például a fordítóceruza vagy a digitális szövegkiemelő, míg a szabad polcon elhelyezett könyvek közötti eligazodást segítheti a digitális könyvjelző. Ismerjük már a drónokat, lehet kísérletezni könyvtári alkalmazással, például drónt használni könyvek kiszállítására.⁹ Alkalmazzák már az igény szerinti nyomtatást: könyvesboltok is kínálnak ilyen szolgáltatást, de könyvtárban a könyvtári állományból is előállíthatunk digitális másolatot a szerzői jogi szabályozás betartásával. Egyelőre ez utóbbi szolgáltatás iránt korlátozott a fizetőképes kereslet, ezért kevésbé tekinthetők sikeresnek az ilyen irányú próbálkozások. A könyvtár további szolgáltatásokat kínálhat speciális mobil applikációk segítségével, ilyen például az az olvasó alkalmazás, amivel hozzáférhetünk a MEK könyveihez, vagy az e-könyv kölcsönzés kezelése, figyelmeztetés a kölcsönzött könyv lejáratára, az elektronikus források elérése a könyvtári kártya alapján, a könyvtári katalógus mobil eszközökre való adaptálása stb. A könyvtárnak – alkalmazkodva a megváltozott használói szokásokhoz – mind az egyéni, mind a közösségi igények kiszolgálá-

⁶ Digitális bennszülött és digitális bevándorló. Forrás: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/digitalis_nemzedek/digitlis_bennszlts_s_digitlis_bevndorl.html (2016. augusztus 4.)

⁷ Barabási Albert-László: I. m.: 179. p.

⁸ Szauer Tamás: Nanobotok és az örök élet. HVG, 38. évf. 2016. 35. sz. augusztus 25. 62. p.

⁹ Piotr Kowalcyk: Library of the future. 8 technologies we would love to see. Forrás: <http://ebookfriendly.com/library-future-technologies/> (2016. augusztus 4.)

sára alkalmasnak kell lenniük: közösségi tereket, kiscsoportos tanuláshoz alkalmas, online foglalással igénybe vehető szeparált helyiségeket egyaránt kell biztosítaniuk. Mivel a tanulás, a kutatás, a munkavégzés már nincs helyhez kötve, egyre népszerűbbek a távolról elérhető szolgáltatások (például az elektronikus tartalmakhoz való távoli hozzáférés), ezekkel párhuzamosan a hagyományos funkciók (könyvkölcsönzés, másolatok kérése stb.) egyre inkább háttérbe szorulnak.

Az Y és a Z generáció tagjai részben már most jelen vannak a munkaerőpiacon, ezért a könyvtári szolgáltatások tervezésekor pontosan ismerni kell az igényeiket. Választ kell kapnunk arra,

- hogy és hol tanulnak,
- hogy és hol dolgoznak,
- hogy és hol szereznek információt,
- hogy és hol hasznosítják a megszerzett információt.

Az Y és a Z generáció számára mások a prioritások, mint a korábbi generációk számára. Mobilak, nem helyhez kötöttek, bárhol tudnak tanulni, kutatni, dolgozni (kávézóban is, ha van internet, ha pedig nincs, használja saját mobilinternetét, akár külföldről is), nincsenek egész nap a munkahelyen. Ma már olyan cégek is vannak, ahol a dolgozónak asztala sincs, mindenki oda ül, ahol hely van, illetve ahogy a projekt szerinti csapatmunka megkívánja. Érdekes elolvasni a Z-generáció álmunkahelyéről szóló, nemrég megjelent cikket a HVG weboldalán.¹⁰ A cikkben megfogalmazott munkakörnyezet biztosítása valószínűleg nem elsősorban a könyvtárakban jelenik meg, de érdemes készülni rá.

Megváltozott a kutatási, tanulási folyamat. A nyomtatott világában a könyvtár a tanulás, kutatás fontos helye volt, a könyvtárban elérhető dokumentumokból dolgoztak, szereztek új információt a kutatók, a könyvtár köré szervezték a feladataikat, munkafolyamataikat, a könyvtár korlátozottan volt kapcsolatban a teljes folyamattal. A digitális világban ez megváltozott. A könyvtárnak kell alkalmazkodnia a kutatók és tanulók munkafolyamataihoz. A munkafolyamatok információs forrásokat generálnak és használnak. A világháló hozzájárul a tudomány zárt struktúráinak nyitottabbá tételéhez. Beszélünk már open access folyóiratokról, nyitott tudományról (open science), nyílt forráskódú (open source) programokról.¹¹ A könyvtár már nem az egyedüli hely, ahol információhoz juthatunk. Az információszerzés szükségessége nem korlátozódik a tanulás időszakára, illetve a munkában töltött évekre. Az egész életünk során tanulunk, ebben a gyorsan változó világban az „érvényes tudás” felezési ideje jelentős mértékben csökkent, szükség is van az ismeretterületek közti mobilitásra. Az információszerzésre kitágult a tér: az internet otthonról, a könyvtárakból és az egyéb közösségi helyekről is elérhető.

¹⁰ Ilyen a Z-generáció álmunkahelye. Forrás: http://hvg.hu/brandchannel/HVG_konferencia_20160825_Ilyen_a_Zgeneracio_alommunkahelye (2016. augusztus 4.)

¹¹ Nyíri Kristóf: Nyitott tudomány, nyitott oktatás. Forrás: http://www.hunfi.hu/nyiri/OKTK_2000.htm (2016. augusztus 4.)

A kutatás és a tanulás munkafolyamatainak megfelelően célszerű átalakítani a szolgáltatásokat és új információforrásokat beszerezni. A folyamatok során a kutatók felhasználnak és létre is hoznak információforrásokat. A könyvtárak infrastruktúráját, elérhető forrásokat, online szolgáltatásokat biztosítanak, elektronikus forrásaikat repozitóriumokban archiválják. A könyvtári katalógus a dokumentumok bibliográfiai (meta)adatait tartalmazza, melyek már az online katalógusban is kapcsolódtak másik bibliográfiai vagy authority adathoz, a digitalizált dokumentum a nyomtatott leírásához. Az authority adatok tartalmaznak névváltozatokat, írói álneveket, vagyis utalásokat a besorolási elemhez, tartalmazhatnak linket különböző névterekhez (MTA AAT, VIAF, MTMT stb. adatbázisokhoz). A digitális világban a strukturált adatok kapcsolódásainak kezelése a szabványos web technológiákon alapszik, ez a szemantikus kereséshez elengedhetetlen. A jövőben ennek egyre nagyobb szerepe lesz, hiszen nem a katalógus készítőjének kell megadni a kapcsolódásokat, hanem a helyesen bevitt adatok alapján a web technológia révén automatikusan létrejön a kapcsolat.¹² A pontosságnak, az adatok helyességének éppen ezért még fontosabb jelentősége lesz a feldolgozásban. Tekintettel az új könyvtári szerepre, érdemes átgondolni és mélyíteni a könyvtárak közötti együttműködést, hiszen a kapcsolt adatok karbantartása is gazdaságosabb, ha a könyvtárak együttműködésén alapszik.

Célszerű a könyvtáraknak is jelen lenniük a közösségi hálón, mivel az internethasználók számára ez a kommunikáció egyik fontos eszköze. *A könyvtári világot (a könyvtárban felhalmozódott tudást, az adatokat) az egész webes világ (World Wide Web) részévé kell tenni!*

Új keresési, kutatási (discovery) szolgáltatások

A könyvtári szolgáltatások fejlődésének első állomása az integrált könyvtári rendszerek megjelenése volt, már több mint 30 éve hogy piacra kerültek az első szoftverek. Ahogy változtak a keresési szokások, úgy indult el a fejlesztés a metakereső rendszerek irányába, később ezekhez a rendszerekhez linkfeloldó szolgáltatásokat is fejlesztettek. Ez lehetővé teszi a kereséskor talált dokumentum teljes szövegű elérését, ha az releváns. A linkfeloldó a tudásbázis alapján ellenőrzi, hogy a könyvtár melyik szolgáltatóval áll kapcsolatban, és hogy ott az adott dokumentum elérhető-e: ezen információk szerint kapcsol a szolgáltatói oldalra. A következő fejlődési állomás a discovery rendszerek megjelenése volt. Az új keresési elvárásoknak megfelelően a felfedező keresés, a könyvtári források egy időben való keresése került előtérbe. A discovery rendszer esetében mindenképpen célszerű a korábbi OPAC kiváltása, mivel minden OPAC funkció integrálva van bennük, kapcsolódnak az integrált könyvtári rendszerhez.

¹² Axel Kaschte: Linked open data on its way into next generation library management and discovery solutions Forrás: <http://leo.cineca.it/index.php/jlis/article/view/5492> (2016. augusztus 4.)

A discovery (egységes magyar elnevezést még nem sikerült találni, de pl. a Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtár „Szuperkereső”-nek nevezi) szolgáltatások jellemzői:

a) a felfedező keresés (discovery): használóközpontú keresés, a kutatóra bízunk, mit és hogy akar keresni;

b) az egyablakos keresés, s mellette lehetőség van a gyakorlottak számára több szempont szerinti keresésre is;

c) a könyvtár minden forrásában egyszerre lehet keresni, ugyanakkor lehetőség van speciális keresésre (például adott szerző adott művére keresni, vagy kizárólag a kölcsönözhető állományra korlátozni a keresést) a kiválasztott katalógusban, adatbázisban;

d) a teljes szövegű tartalmak elérése az intézmény által előfizetett adatbázisokban, intézményi repozitóriumokban;

e) a kapcsolt adatok: új technológia megjelenése.

A felfedező keresés használóközpontú, elsősorban a témára való keresésnél élvezhetjük az előnyeit. Ha azonban nem korlátozzuk a keresést egy adott forrásra, akkor olyan információk is elérhetők lesznek, melyek az addig még nem ismert adatbázisokban érhetőek el. Fontos elv, hogy a könyvtárnak mindent fel kell kínálnia, ami elérhető, és majd a használó válogat – hiszen ő tudja, mire van szüksége. A discovery szolgáltatás ugyanakkor azt is lehetővé teszi, hogy a keresés során újabb és újabb, számára értékes információt fedezzen fel. Az egyablakos keresésnél az egyszerre kereshető források a könyvtári konfigurálástól függenek. Kialakítható rádiógombokkal vagy lenyitható menüben való választással, hogy milyen forrásban kereshetünk. Az adott könyvtár használóinak szokása szerint érdemes meghatározni az egyszerre, egy időben kereshető adatbázisok csoportját. Néhány lehetséges példa: Könyvtári állomány nyomtatott és elektronikus – Előfizetett, licencelt elektronikus – Hozzáférhető – Minden együtt – Folyóiratok csak nyomtatott, vagy nyomtatott és elektronikus együtt – E-könyvek – Olvasó központú beszerzéssel (PDA) elérhető gyűjtemény(ek) – Osztott források stb. A teljes szövegű tartalmak elérhetőek a találati halmazból, a rendszer mögötti tudásbázis alapján a releváns szolgáltatónál. A távoli elérést a szolgáltatók sokszor egyéni bejelentkezéshez kötik, az egyetemek belső hálózati elérésként teszik lehetővé az egyetemi polgárok (hallgatóik, oktatóik) számára a használatot.

A discovery rendszer elemei:

a) a felhasználói felület, mely többé-kevésbé testreszabható;

b) a linkfeloldó, mely a teljes szövegű elérést biztosítja;

c) a közös index, ami lehetővé teszi az elérhető források egy időben történő keresését, így a keresés gyorsabb, a különböző forrásokból származó tételek megjelenítése egységes felületen, egységes adatokkal történik;

d) a könyvtári online katalógus elérése, ami lehetővé teszi a meglévő példányok ellenőrzését, előjegyzését, a kölcsönzés lejáratának kontrollálását stb. (bizonyos szolgáltatások csak a bejelentkezett használók számára biztosítottak);

e) API-kon keresztül külső források, egyéb szolgáltatások érhetőek el.

A közös index létrehozásának vannak korlátai: az egyes források szolgáltatói engedhetik vagy éppen tilthatják a közös rendszerbe való indexelést. A közös indexben a kiadóktól és a szabad hozzáférésű és intézményi repozitóriumokból származó metaadatok és a teljes szöveg elérhetősége, az Abstracting and Indexing (A&I) források adatai, valamint a könyvtári menedzsment rendszerből a bibliográfiai és példányadatok találhatóak. Amennyiben nincs lehetőség a tényleges közös index létrehozására, a virtuális közös index a megoldás: ebben az esetben is tudjuk a különböző forrásokat egyszerre keresni és egy találati halmazban megjeleníteni, azonban ilyenkor a keresés kicsit tovább tart.

A piacon elérhető nyílt hozzáférésű programokon alapuló, illetve kereskedelmi forgalomban kapható discovery rendszer is.¹³ Kereskedelmi forgalomban kapható a Primo és a Primo Central Index (ExLibris)¹⁴, az Ebsco Discovery Service (Ebsco EDS)¹⁵, a Summon (ProQuest)¹⁶ és a WorldCat (OCLC). Nyílt forráskódú programon alapul a VuFind.¹⁷ Ezekben az alkalmazott technikák a szabványokat vagy ajánlásokat követik, így biztosított a fejlesztésük, a technológiai változások követése.¹⁸ Az indexek aktualizálása OAI-PMH alkalmazásával vagy batch feltöltéssel történik. A kereső platformhoz a nyílt forráskódú Apache Solr, a weboldal kialakításhoz PHP programozási nyelvet, a találatok rangsorolására relevancia rangsorolást használnak. Az egyes rendszereknél különböző relevancia rangsorolásokat dolgoztak ki. Ezeket a használó általában nem állíthatja át, a rendszerek implementálásánál kerül meghatározásra, hogy a bonyolult algoritmusban milyen mezők, paraméterek játszanak szerepet. Az adatcserét szabványos protokollal végzik, az adatkapcsolatokat automatikusan építi fel a rendszer. Kapcsolt adatként jelenik meg például a találati listában a könyvborító, amit a Google Books szolgáltatás biztosít a Google Könyvek adatbázisából ISBN alap-

¹³ Discovering What Works: Librarians Compare Discovery Interface Experiences Forrás: <http://reviews.libraryjournal.com/2011/12/reference/discovering-what-works-librarians-compare-discovery-interface-experiences/> (2016. augusztus 4.)

¹⁴ Ismertetés: <http://www.exlibrisgroup.com/category/PrimoCentral> (2016. augusztus 4.)

¹⁵ Ismertetés: <https://www.ebscohost.com/discovery> (2016. augusztus 4.)

¹⁶ Ismertetés: <http://www.proquest.com/products-services/The-Summon-Service.html> (2016. augusztus 4.)

¹⁷ Ismertetés: <http://vufind-org.github.io/vufind> (2016. augusztus 4.)

¹⁸ NISO Open Discovery Initiative. Forrás: http://www.niso.org/apps/group_public/download.php/14487/future_library_resource_discovery.pdf; NISO RP-19-2014, Open Discovery Initiative: Promoting Transparency in Discovery http://www.niso.org/apps/group_public/download.php/14820/rp-19-2014_ODI.pdf (2016. augusztus 4.)

ján. Hasznos szolgáltatás a szerzők adatainak elérése is a különböző névterekben, hiszen így a használó a keresése kapcsán további információkhoz jut.

Az eddigiek alapján látjuk, miért fontos a felfedező keresés, miért indultak el a fejlesztők ebbe az irányba. Az információhoz jutás a tanulás alapja, s az új keresési szokások a tanulási folyamatra építenek. Az induló keresés a témával kapcsolatos irodalom felfedezését teszi lehetővé. Innen továbblépve, beleolvassva a metaadatokba, vagy a teljes szövegű tartalomba, további információhoz jutunk, ötleteket kapunk a további kereséshez. Utána már szisztematikusan kezdünk kutatni az új ismeretek, kulcsszavak felhasználásával. Ha egy konkrét, ismert információ (például a dokumentum címe) alapján keresünk, nem szükséges a minden forrásban történő keresés, célszerű ekkor az adott keresőcsoportot (könyvtár gyűjteménye, cikk keresése stb.) kiválasztani. A témára keresés már indokolja a mindenben keresés választását, hiszen sokkal nagyobb a merítés, felkínáljuk a kutatónak az összes elérhető forrásunkat, és rábízunk, hogy ő szelektáljon és válassza ki a számára releváns irodalmat.

A könyvtárak számára új úgy alkalmazkodni a használók igényeihez, hogy nem kiszolgálják, hanem segítik a hallgatókat, kutatókat a leghatékonyabb információhoz jutásban. Ennek megfelelően alakítják a szolgáltatásokat, felkínálják a könyvtárban elérhető összes forrást oly módon, hogy a használók gyorsan és könnyen jussanak a számukra releváns információhoz.

Rezümé

Az új típusú keresőrendszerek megjelenését a változó környezet, a változó keresési szokások indokolják. Az internethasználat folyamatosan nő: Magyarországon az európai átlagnak megfelelő, sőt a kelet-közép-európai régióban magasnak mondható, napi szintű a digitális tartalmak fogyasztása. A digitális nemzedék másképp gondolkodik a munkavégzéssel kapcsolatban, mások a prioritások, és másképp is kommunikál. A könyvtáraknak figyelembe kell venniük a digitális nemzedék igényeit, keresési szokásait. Az új típusú discovery (felfedező) szolgáltatások egységes felületen kínálják az elérhető forrásokat, a tanulás a felfedező keresés egyik fontos eleme. Témára keresésnél az online katalóguson kívül az intézményi repozitóriumból és az előfizetett forrásokból egyszerre kapjuk meg a releváns találatokat. A jelenleg használatban lévő discovery rendszerek a Primo, az EBSCO EDS, a Summon, az OCLC WorldCat és a VuFind. A könyvtárnak alkalmazkodni kell a használói igényekhez, nem kiszolgálni, hanem segíteni kell őket a leghatékonyabb információhoz jutásban.

Libraries – Entry Points to the Digital World

Academic libraries are no longer the only choice for students and researchers to go for information. In the digital world blogs and wikis, Facebook and YouTube create new

---

types of content. The digital natives have different needs, they search, learn, work and communicate in a different way. As the search behaviors changed, discovering became the new trend. The discovery systems make accessible all the materials that a library can offer (print and electronic) through a single search box. Libraries have to give up some traditional catalogue functionalities and offer a unified view of all institutional data whether it comes from the online catalogue or the institutional repository or a licensed resource. Libraries have to know what topics users are searching and how they search and have to introduce new services based on the new trends.

NASZÁDOS EDIT
szakmai tanácsadó
MTA Könyvtár és Információs Központ

A Szuperkereső felemelkedése EDS a Corvinuson

A kialakítás folyamata

A Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) Egyetemi Könyvtára 2013-ban döntött úgy, hogy előkészíti és bevezeti szolgáltatásai körébe az úgynevezett discovery, azaz közöskereső-szolgáltatást, mely egy felületen teszi kereshetővé a könyvtárban hozzáférhető tudományos adatbázisokat, elektronikus folyóiratokat és a könyvtári katalógust.

A közös kereső bevezetése mellett több érv is szólt. Egyfelől a discovery-típusú szolgáltatások manapság egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek, fontos elemét képezve a legfrissebb könyvtári trendeknek, és ezáltal egyre elterjedtebbek is – így tehát ha egy könyvtár szeretne lépést tartani az informatikai környezet gyorsan változó világával, akkor mindenképpen ajánlott felmérnie a szolgáltatások fejlesztési lehetőségeit e tendenciák mentén. Másfelől a közöskereső-szolgáltatások által nyújtott lehetőségek (pl. egyszerűbb keresési felület, gyorsabb hozzáférés a forrásokhoz) nagyban egybevágnak a könyvtár legnépesebb felhasználói körének, az egyetemi hallgatóknak az igényeivel, mely szerint a könyvtári források legyenek minél egyszerűbben hozzáférhetőek, minél könnyebben kereshetők. A különböző discovery termékeket kínáló szolgáltatók közül a könyvtár az EBSCO terméke, az EBSCO Discovery Service (EDS) bevezetése mellett döntött, mert keresőfelülete, illetve az általa nyújtott egyéb szolgáltatások már megszokottak voltak felhasználóink számára, köszönhetően a könyvtárban már hosszabb ideje elérhető – és a használati statisztikák alapján igen népszerű – EBSCO által kínált szakadatbázisok (pl. Business Source Complete) jelenlétének. Az ebből fakadó, és feltehetően az EDS szolgáltatásaira is vonatkozatható „otthonosságérzés” nagy előnyt jelent egy új szolgáltatás bevezetésénél.

A szolgáltatás bevezetése

Az EBSCO-val történt kapcsolatfelvétel, majd a szolgáltatás kereteinek kialakítása után 2014 őszén vált nyilvánosan is elérhetővé a könyvtár honlapján az EBSCO EDS, ekkor még „EDS kereső” néven.

A következő lépés a névváltoztatás volt 2016 tavaszán, mert a tapasztalatok azt mutatták, hogy a felhasználók nehezen értelmezték az „EDS kereső” kifejezést. A könyvtár olyan nevet kívánt adni a szolgáltatásnak, mely elsőre is többet elárul a mögötte rejlő funkcióról, a szolgáltatás lényegéről. A nemzetközi mintákkal összhangban azonban mi is tapasztaltuk, hogy a névkeresés nem egyszerű

feladat: hogyan legyen az elnevezés egyszerre a használók számára közérthető, rövid és lényegre törő, ugyanakkor szakmai szempontból is megfelelő? Végül egy külföldi példa nyomán a „Szuperkereső” elnevezés használata mellett döntöttünk, amit 2016 áprilisa óta használunk.

Miben keres az EDS?

Több ponton is a saját igényeink szerint alakíthattuk a közöskereső-szolgáltatást, aminek eredményeképpen az EDS a könyvtár saját forrásaiban, valamint az előfizetett, illetve ingyenesen elérhető adatbázisokban is keres.

A saját források közül első helyen a könyvtár (a Hunteka rendszerével működtetett) katalógusa áll, döntésünk értelmében a Szuperkereső segítségével azonban csak könyveket találunk, nyomtatott folyóiratokat és analitikusan feldolgozott könyvrészleteket, időszaki kiadványokban megjelent írásokat nem. A rekordok áttöltése a katalógusból az OAI-PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting) protokoll segítségével automatikusan történik, az RTAC (Real-Time Authority Control) technológiának köszönhetően pedig a könyvek példányadatainál valós idejű információkat jelenítünk meg. Mivel a könyvtári katalógus egyelőre nem tartalmaz angol nyelvű tárgyszavakat, így fontos tudatosítanunk a felhasználókban, hogy a könyvtárban fellelhető idegen nyelvű könyvek idegen nyelvű tárgyszó szerinti keresése a Szuperkeresőn keresztül nem feltétlenül vezet teljes eredményre. A közös kereső segítségével elérhető saját könyvtári források másik nagy körét a könyvtár által épített és működtetett egyetemi repozitóriumok jelentik: a Corvinus Kutatások repozitórium (mely a Budapesti Corvinus Egyetemen keletkező tudományos munkákat gyűjti), valamint a BCE Doktori disszertációk archívum.

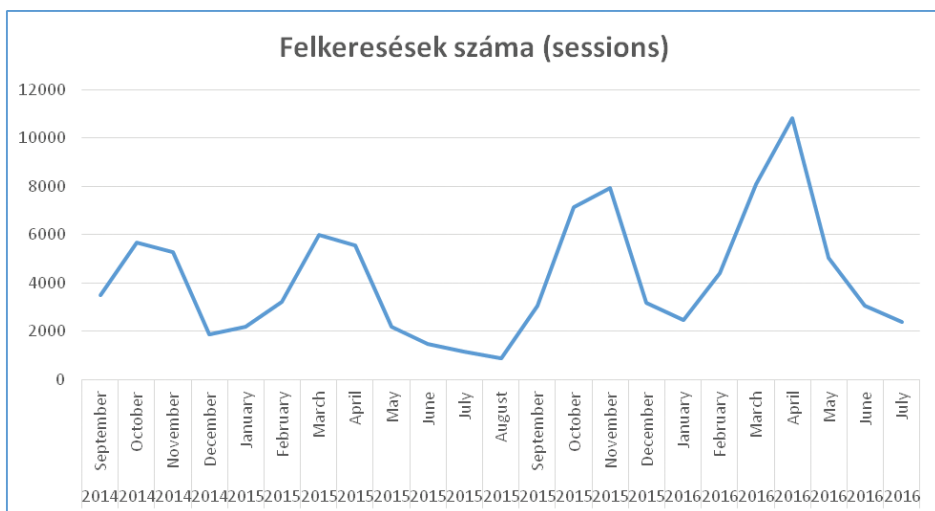
A saját forrásokon kívül az EDS a könyvtár által előfizetett, illetve ingyenesen elérhető adatbázisokban is keres. Ezekben az esetekben szintén saját döntéssel határoztuk meg a szemlézett adatbázisok körét úgy, hogy abban a teljes szövegeket tartalmazók mellett bibliográfiai adatbázisok is szerepeljenek, illetve az előfizetett adatbázisokon kívül ingyenesen elérhetőek is legyenek (mellyel kapcsolatban fontos segítség az EDS szolgáltatás részeként az új adatbázisokról havonta kapott értesítő). Az új adatbázisok bekapcsolása a könyvtár saját EDS-keresőjébe eleinte automatikusan történt, válogatás nélkül. Rövid idő eltelte után azonban áttértünk a kézi hozzáadásra, ezzel küszöbölve ki a szakterületileg kevésbé releváns források szerepeltetését.

Használati statisztikák

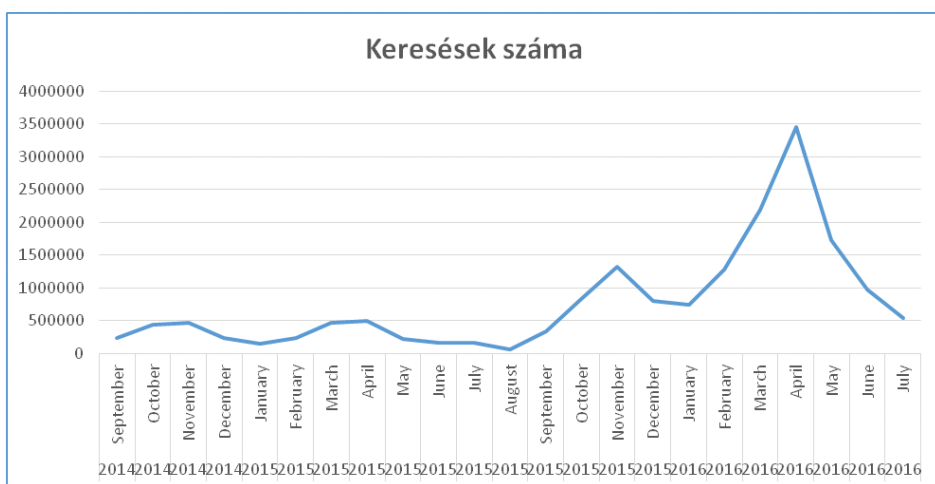
A szolgáltatás bevezetése, azaz 2014 szeptembere óta a használati statisztikák egyenletesen növekvő tendenciát mutatnak mind a felkeresések, vagyis a keresőoldalon tett látogatások száma (1. ábra), mind a keresések száma tekintetében (2. ábra). Megfigyelhető, hogy 2016 elején indult el a használatban a markánsabb növekedés, és 2016 áprilisában láthatunk az ábrákon egy nagyobb kiugrást, ami

feltehetőleg az új elnevezés, a Szuperkereső bevezetésének, illetve az ezt kísérő népszerűsítő kampánynak köszönhető. Látványosan tükröződnek a felkeresések számának alakulását bemutató ábrán (1. ábra) az egyetemi tanév egyes periódusai: érthető módon a nyári hónapokban, illetve a vizsgaidőszakok idején kicsit visszaesik a használat, míg a szorgalmi időszakokban újabb növekedéseket láthatunk.

1. ábra. Felkeresések száma

2. ábra. Keresések száma

Összegezve elmondhatjuk, hogy az EDS kereső bevezetése a statisztikák tükrében is jó döntésnek bizonyult, az idő előrehaladtával pedig azt látjuk, hogy a használók köre egyre szélesebbé válik.

Dizájn és használói felület

Bevezetések a közöskereső-szolgáltatás még „EDS kereső” néven a honlap akkori dizájnjában egy külön keresődobozban került megjelenítésre, a honlap bal oldalán. Így, önállóan szerepeltetve nagyobb hangsúlyt kaphatott, mintha egybetettük volna a könyvtári katalógus, az e-folyóiratok, illetve a Google Scholar számára készített közös keresődobozzal, mely a honlap felső részében szerepelt (3. ábra).

The screenshot shows the library website interface. At the top, there is a navigation bar with categories: Források, Szolgáltatások, Könyvtárról, Kutatási segítség, MTMT, and Felhasználói csoportok. Below this is a search bar with options for Katalógus, E-folyóiratok, and Google Scholar, along with buttons for Kölcsönzés Hosszabbítás, Adatbázisok, Corvinus Kutatások, and Konzultációs szobák. The main content area features several sections: a language selector (UK, HU), a 'Most mutasd meg! - a Prezi' section with a 'Prezi' icon, a 'Diák TudóSokk - Jelentkezési lap' section with a 'TDK' icon, and a 'Routledge Handbooks Online - tesztelési lehetőség' section with a 'Routledge' icon. On the left side, there is a search box labeled 'EDS kereső' with a red arrow pointing to it. The search box contains a text input field for 'Kulcsszó:' and a 'Keresés' button. To the right of the search box is an 'EBSCO' logo. Below the search box is a 'Könyvismertető' section. On the right side, there is a social media sharing section with icons for Twitter, Facebook, and LinkedIn, and a 'Központi Könyvtár nyitvatartási ideje' section with details about opening hours and location.

3. ábra. Az EDS kereső

2015 őszén új külsőt kapott a könyvtár honlapja¹ Ekkor a már említett keresődobozok nagyobb felületet kaptak a kezdőlapra, melybe bekerült az EDS kereső is, a keresődobozban választható opciók közül az első helyen (4. ábra). A keresőmező mellé felkerült egy információs ikon, melyre kattintva az olvasók egy külön oldalon² a Szuperkereső mibenlétéről, használatáról olvashatnak. Erre az oldalra egy rövid animációs kisfilm is felkerült, melyet a PowToon online animációkészítő programmal készítettek a könyvtáros kollégák, s amely szintén a Szuperkereső használatához ad tippeket (a videó honlapra történő beágyazása a könyvtár YouTube-csatornáján keresztül történt).

¹ Elérhető: <http://www.lib.uni-corvinus.hu> (2016. október 29.)

² Elérhető: <http://www.lib.uni-corvinus.hu/content/szuperkereso> (2016. október 29.)

The screenshot shows the website of the Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) library. At the top, there is a navigation menu with links: Adatbázisok, Szolgáltatások, Könyvtárról, Kutatás, MTMT, and Levéltár. Below this is a banner image with the text 'BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM EGYETEMI KÖNYVTÁR' and a search bar. The search bar contains the text 'Szuperkereső' and 'Katalógus'. Below the search bar, there is a search input field with the placeholder text 'Kulcsszó:' and a 'Keresés' button. To the right of the search bar, there are four buttons: ADATBÁZISOK, KÖLCSÖNZÉS HOSSZABBÍTÁS, CORVINUS KUTATÁSOK, and KONZULTÁCIÓS SZOBÁK. Below the search bar, there is a section titled 'Könyvrendelés' with a link to 'Ürlap könyvrendelési igényhez a BCE egyetemi polgárainak'. To the right of the search bar, there is a section titled 'Nyári nyitva tartás:' with the text '2016. augusztus 1-28. között a könyvtár zárva tart. Nyitás: 2016. augusztus 29.' and a link to 'Kérdezzon, üzenjen a könyvtárnak'. Below the search bar, there is a section titled 'Könyvismertető' with a link to 'Gyarpodási lista' and a book cover image. To the right of the search bar, there is a section titled 'Rio, nyár, olimpia - Cikkek szabadon az Emerald kiadótól' with a link to 'Az Emerald kiadó az olimpiai játékok apropóján szabadon elérhetővé tett kontinensenként 5, azaz összesen 25 cikket a sporttudományi kutatások köréből. A publikációk augusztus folyamán bárhol is szabadon elérhetők.' Below this, there is a section titled 'Gyarpodási lista 2016/3' with a link to 'A könyvtárunk által beszerzett új könyvek figyelemmel kísérhetők a gyarpodási listában. A friss lista a május és június hónapban állományba vett könyvekről tájékoztat témakörönkénti és cím szerinti bontásban.' At the bottom of the page, there is a section titled 'Open access gyűjtemények a társadalomtudományok köréből' and social media icons for Facebook, Twitter, and YouTube.

4. ábra. Az EDS kereső az új honlapon

A Szuperkereső, vagyis az EBSCO Discovery Service keresőfelülete több ponton testreszabható volt a dizájn egyes elemeitől a különböző keresési funkciók beállításáig. Ez utóbbiak nagy része az EBSCO adminisztrátori felületén keresztül elvégezhető. Ennek megfelelően a könyvtár EDS felületén meg tudtuk jeleníteni a logókat, a menüsor színét pedig a könyvtár honlapjának színvilágához tudtuk igazítani. Választhattunk, hogy mi legyen a felület alapértelmezett nyelve: először a magyar mellett döntöttünk, majd figyelembe véve a külföldi hallgatók igényeit is, áttértünk alapértelmezetten az angol nyelv használatára (a magyar használata természetesen továbbra is választható opció maradt). A mellékelt képernyőfotón (5. ábra) mindezek mellett azt is láthatjuk, hogy hogyan jelenik meg a találati listában a katalógusból származó tételeknél a valós idejű példányinformáció.

The screenshot shows the search results for 'marketing' on the Corvinus University Library website. The search results are displayed in a list format, with two results highlighted. Each result includes a table of holdings information with columns for Location, Call No., and Status.

Search Results: 1 - 20 of 389,534

1 Marketing : Real people, real decisions / Solomon [et al.] [nyomatott anyag]
 Harlow [etc.] : Pearson, 2013 XXVI, 632 p. : ill. : 27 cm Language: English, Database: BCE Catalogue
Katalógusrekord megtekintése

Location	Call No.	Status
Egyetemi Vállalkozói Kollégium	--	nem hozzáférhető

2 Marketing : Grundlagen marktorientierter Unternehmensführung : Konzepte, Instrumente, Praxisbeispiele / Heibert Meffert, Christoph Burmann, Manfred Kirchgeorg [nyomatott anyag]
 By: Meffert, Heibert. Wiesbaden : Gabler, 2008 XX, 915 p. : 24 cm Language: German, Database: BCE Catalogue
Katalógusrekord megtekintése

Location	Call No.	Status
Gazdálkodástudományi olvasó	36, M 50	hozzáférhető
Gazdálkodástudományi olvasó	36, M 50	hozzáférhető

5. ábra. Találati lista valós idejű példányinformációkkal

Összegzés

Összefoglalva az eddigi tapasztalatokat elmondhatjuk, hogy a Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtárában az EBSCO Discovery Service mint közöskereső-szolgáltatás bevezetése sikeres döntésnek bizonyult. Az EBSCO adatbázisok elterjedtsége révén a már ismerős keresőfelület is hozzájárult a szolgáltatás széleskörű használatához, amit a különböző statisztikák számadatai is bizonyítanak. A keresőrendszer számos ponton alakítható a könyvtár saját igényei szerint, lehetővé téve a könyvtáron keresztül elérhető forrásokban való minél hatékonyabb és gyorsabb keresést.

Rezümé

A Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtára 2013-ban döntött úgy, hogy előkészíti és bevezeti az úgynevezett discovery (azaz közös kereső) szolgáltatást, mely egy felületen teszi kereshetővé a könyvtáron keresztül hozzáférhető tudományos adatbázisokat, elektronikus folyóiratokat és a könyvtári katalógust. Az EBSCO Discovery Service bevezetése – majd a közérthetőség jegyében a Szuperkereső névre való áttérés – a használati statisztikák tükrében sikeres döntésnek bizonyult. A közös kereső számos ponton alakítható igényeink szerint, lehetővé téve a könyvtáron keresztül elérhető forrásokban való minél hatékonyabb és gyorsabb keresést.

The Rise of the SuperSearch: EDS at Corvinus University

In 2013 the University Library of Corvinus University of Budapest decided to prepare and introduce a discovery service in addition to its existing library services in order to make all the resources available in the Library (library catalogue, scientific databases and e-journals) searchable through a single interface. The introduction of EBSCO Discovery Service has proved to be a success in the light of the usage statistics. The common search interface can be customized according to the special needs of the Library, resulting hereby a more efficient and faster searching process.

BÖRZSÖNYI NÓRA
Elektronikus Tartalomkezelési Osztály
Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtár
ORCID: 0000-0001-9327-0197

A Primo használata a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központban

A rendszer általános jellemzői

A Primo szolgáltatás az Ex Libris, a ProQuest Company¹ cégegyüttes portfóliójának része. A rendszer magyarországi forgalmazója és egyben a terméktámogatást adó cége az Ex-Lh Kft.²

A Primot jellemzően felhőalapú szolgáltatásként vehetik igénybe az egyes könyvtárak és információ-közvetítő intézmények online szolgáltatásaik fejlesztése érdekében. A szoftver a *discovery and delivery* rendszerek körébe tartozik, és azok összes kutatástámogató megoldásával rendelkezik. Ezen rendszerek legfőbb jellemzője, hogy különböző intelligens keresési technikák és eszközök használata révén minden eddiginél nagyobb hangsúlyt fektetnek az információ feltárásának és felfedezésének mozzanatára, függetlenül annak hordozójától, illetve ezzel párhuzamosan – mintegy az információkereső folyamat eredményeként – „gondoskodnak” a könyvtár jogosultságainak megfelelően az információt tartalmazó dokumentumváltozatok (metaadat, hangzó-, képi-, multimédia-dokumentumok, absztraktok és teljes szövegek) felhasználó elé történő „szállításáról” is. További fontos tulajdonságuk az ún. *egyponos keresés* biztosítása, amely révén lehetőség van egyidejűleg elérni a könyvtár összes gyűjteményét (legyen szó akár a könyvtár online katalógusáról, a könyvtár által előfizetett adatbázisokról, illetve annak különböző digitális vagy elektronikus gyűjteményeiről). Többségük *központi indexszel* rendelkezik (ez a Primo esetében a PCI – Primo Central Index), amely nemcsak több millió közvetlen rekordkapcsolatot jelent, hanem jelentősen meggyorsítja a keresés folyamatát is. Általában a *szabványok széleskörű támogatása* (pl.: MARC, DC, OpenSearch, OAI-PMH stb.) jellemzi őket, amely révén mintegy platform-független szolgáltatásként a legkülönbözőbb rendszerekkel való együttműködést tudják megvalósítani.³ Fontos jellemzőjük a találatok *relevancia* szerinti rendezése, továbbá az úgynevezett *faceták* alkalmazásával az adott esetben több tízezres találati halmaz különböző szempontok szerinti rendezése, szűkítése, illetve ezt felhasználva új keresések ajánlása a felhasználóknak. Természetesen mindezen szolgáltatásokat felhasználóbarát és modern felületeken nyújtják, teret engedve a közvetlen felhasználói közreműkö-

¹ <http://www.exlibrisgroup.com> (Utolsó letöltés: 2016. október 9.)

² <http://www.ex-lh.hu/site/index.php/HU> (Utolsó letöltés: 2016. október 9.)

³ Ez az MTA KIK esetében – ahogy arról még lesz szó – az ALEPH, SFX, MetaLib, ADAM, JaDoX és EPrints szoftverek „együttkezelését” jelenti.

désnek is, például a rekordokhoz kapcsolódó kommentek, értékelések, címkézések formájában.⁴

A Primo bevezetése az MTA KIK-ben

A rendszer elindítására könyvtárunkban 2015 novemberében került sor, amelyet azonban mintegy 1 éves előkészítő fázis előzött meg. Ennek során a könyvtári igények megfogalmazása bizottsági munka keretében folyt, amelynek tagjai az Olvasószolgálati és Szakinformatikai Osztály munkatársai, illetve a könyvtári honlap felelősei voltak. Az igények közvetítése az Ex-Lh Kft. felé, a cég konfigurációt végző munkatársaival való folyamatos kapcsolattartás és a rendszerdokumentáció megismerése a Szakinformatikai Osztály feladata volt. A szükséges tesztelesekre kibővített munkatársi körben – törekedve lehetőleg minél több, elsősorban olvasószolgálatos kolléga bevonására – került sor.

Alapvetően két területre koncentrált a munka: egyrészt a formai-technikai problémák megoldására, másrészt a kívánatos tartalmi működés kialakítására.

A formai-technikai problémák közül elsőként a Primo kezdőképernyő tartalmának és megjelenésének kialakítására került sor. Megegyezés született arról, hogy a Primo lesz a könyvtár szolgáltatási felülete. Ennek kapcsán meghatározásra került, hogy az MTA KIK honlapjáról mik kerülnek (önállóan vagy megosztva) át az új felületre: a könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos hírek, aktualitások mellett a dokumentum-előkészítés (lefoglalás) igénylése, az adatbázis, e-folyóirat, e-könyv A-Z listák, a keresési csoportok (scope-ok) részletes leírásai és egyéb tájékozódást, keresést segítő funkciók (linkgyűjtemény, könyvjárló) kaptak helyet az oldalon. Fontos alapelv volt, hogy az új felület színvilágának, dizájnelemeinek meg kell egyezniük a könyvtári honlap kialakításával. Ennek megfelelően lettek megtervezve a honlap fejlécének képi elemei is. Tudva, hogy napjainkban egy jól megválasztott elnevezés nagyban befolyásolhatja egy rendszer bevezetésének sikerességét, csak hosszas mérlegelés után történt meg a névadás. A MTA KIK Primoja végül a *metakereső* szó és a könyvtár nevének rövidítéséből a M[e]TAK elnevezést kapta.

A munka következő szakaszában a szerkezeti elemek igazítására, a rendszer működése során használt üzenetek hibáinak javítására, a fordítások véglegesítésére, a különböző karakterkódolási problémák kiküszöbölésére került sor. A különböző rendszerfunkciók (beállítások, mentések, értesítések) és a kényelmi szolgáltatások (pl. e-polc használat, előjegyzés) működésének ellenőrzése sem maradhatott el.

Tartalmi szempontból az első lépés annak meghatározása volt, hogy mely gyűjteményeket, adatbázisokat, és milyen csoportosításban akarunk kereshetővé

---

⁴ A közös jellemzők részletes ismertetését l.: Dávid Adrienn: Hol tart a következő generációs katalógus? 260 amerikai és kanadai egyetemi könyvtár online katalógusának vizsgálatát bemutató tanulmány. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. évf. 2015. 1. sz. 28–31.

tenni a Primoval. A könyvtári katalógus és repozitórium (REAL – EPrints), valamint az előfizetett adatbázisok mellett az akadémiai intézetek, az országos, nagy könyvtárak katalógusaiból, valamint az Akadémiai Könyvtár és partnerei által létrehozott digitális Képkönyvtár (JaDoX) anyagaiból került kialakításra egy-egy keresőcsoport (scope). Ezek mellett természetesen az összes gyűjteményben egyszerre történő keresésre is lehetőség van a *Keresés mindenben* opcióval. Folyamatos tesztelésekkel ellenőriztük az adatok megjelenítésének pontosságát, azok könyvtári adatbázissal való egyezőségét, a megfelelő indexelést és visszakereshetőséget. Az ellenőrzési folyamathoz kapcsolódóan fontos lépés volt a Primo-rekordok belső szerkezetének megismerése. A rendszer a beérkező, különböző szabványok alapján készült, eltérő felépítésű külső rekordokból egy egységes szerkezetű belső, úgynevezett PNX-rekordot⁵ hoz létre, s ezt használja aztán az adatmegjelenítés és az indexelés során. A rekordok szekciókból,⁶ a szekciók adatmezőkből épülnek fel, az adatmezők pedig minden nagy szabvány adatstruktúrájával megfeleltetésben vannak (így például a MARC21 szabvány esetében is a leggyakrabban használt MARC-mezők megfeleltetését tartalmazza a rendszer). Ezenfelül minden szekcióban további 50 db úgynevezett lokális mező definiálható az esetleges egyedi adatmegjelenítésre és indexelési igényekhez. Az MTA KIK-ben a mezőmegfeleltetések ellenőrzése és finomítása még folyamatban van, hogy minél pontosabb és hatékonyabb megjelenítést és visszakereshetőséget biztosíthassunk. Az alábbi táblázatban néhány, könyvtárunkban alkalmazott mezőpárosítás látható:

Szekció	PNX-adatmező	MARC 21 adatmező
Display	Creator	100 abcdejqu; 110 abcde; 111 abcdn
	Title	245###\$Sabfgknp; 130###adflmnoprs
	Subject	minden 6xx mező
Search	creatorcontrib	100, 110...245\$\$c, 505, 508, 7xx, 8xx
	Description	520\$\$a
	ISBN	020az
Facets	Language	008/35-37. + 041\$\$a,d,e
Browse	Author	1xx, 7xx, 8xx

1. táblázat. PNX- MARC-mezők megfeleltetése (MTA KIK Primo)

⁵ A rövidítés feloldása: Primo Normalized XML. A PNX-rekordot egy showPnx nevű Chrome-bővítmény segítségével lehet megjeleníteni. A bővítmény letölthető pl. innen: <https://chrome.google.com/webstore/detail/showpnx-for-exlibris-prim/nnibcklgecdkccoecjdoadbkifm djc#> (2016. október 4.)

⁶ Az egyes szekciók a bibliográfiai rekordokban rögzített adatok különböző felhasználási „területeit” jelölik (pl.: Display=Részletes megjelenítés, Search= a Keresési index, Browse= Bőngészés, Facets= Facetták stb.)

A tesztelési időszakban jó néhány újszerű – a „hagyományos” könyvtári katalógustól eltérő – megoldással és nehezen kezelhető hibával is szembe kellett néznünk. A teljesség igénye nélkül néhány ezek közül: Primoban a könyvtári katalógus indexelése nem a könyvtári rendszerben (Aleph) kialakított paraméterek szerint történik;⁷ problémát jelentett a bibliográfiai rekordokhoz kapcsolódó digitális rész-objektumok (címlap, tartalomjegyzék), ill. MetaLib-es kapcsolaton alapuló rekordkapcsolatok (katalógustétel) „teljes szöveggént” való megjelenítése;⁸ a 856-os MARC-mező eltérő működése az Aleph-ben és a Primo-ban;⁹ egyelőre még mindig nem megoldott a kikölcsönzött és a nem-hozzáférhető státusz egy speciális változatának ugyanazon kategóriába sorolása;¹⁰ a dokumentumtípusok meghatározásának forrása nem a katalógusrekordok FMT-mezője, hanem az LDR és 008-as mezők, így a Primoban való helyes megjelenítés érdekében újra kell gondolni azok használatát a katalógizálás során.

A bevezetési szakasz előkészítési és tesztelési munkái nagyon sok új ismeretet és tapasztalatot adtak a könyvtárosoknak. Fontos tanulság volt, hogy a rendszerben rejlő lehetőségek minél nagyobb fokú kihasználása érdekében a könyvtárosoknak törekedniük kell a rendszerrel kapcsolatos fellelhető technikai anyagok megismerésére, az alapos, sokrétű tesztelésre, és ezek alapján a folyamatos konzultációra a szolgáltató cég munkatársaival.

A Primo működése az MTA KIK-ben

A tesztelési időszak végére sikerült az elképzeléseinknek megfelelő megjelenítést és – néhány hibától eltekintve – megfelelő, a szolgáltatásokat hatékonyan támogató működést kialakítani. A megmaradt hibák javításán, valamint a felmerülő szolgáltatásbővítő igények kezelésén folyamatosan dolgozunk. Az alábbiakban a működés bemutatásán keresztül szeretném ismertetni az elért eredményeket.

Az előzőekben már szó volt a nyitóoldal kialakításának koncepciójáról és annak szerkezetéről. A működés szempontjából a kezdőoldal legfontosabb eleme a felső harmadban található keresődoboz. A felhasználónak itt van lehetősége egyetlen keresőmezőben lekérdezni az egyes keresőcsoportokban meghatározott adatbázisokat (vagy akár a teljes gyűjteményt: *Keresés mindenben*). A keresőkifejezés(ek) megadása – amely során az ismert logikai operátorokat,

---

⁷ A keresést nem az ALEPH index-táblái vezérlik, hanem a Primo saját indexelési eljárása, ami a fentebb már tárgyalt PNX-MARC21 megfeleltetésen alapul.

⁸ A rész-objektumok vonatkozásában a problémát sikerült kezelni, de a távoli katalógusok tételeire mutató kapcsolatok továbbra is „teljes szöveggént” jelennek meg a Primo felületén.

⁹ ALEPH-ben a 856-os mező első indikátorával (4) jelezni lehet, hogy a mezőben megjelenített webcím a 'http' protokollt használja, így azt már a linkbe nem kellett beleírni. A Primo-nak viszont „szüksége” van a protokoll megjelenítésére a címben, mert anélkül hibás címként értelmezi.

¹⁰ *Kiadva innen* státusban jelenik meg mindkettő. A probléma megoldásához a példányrekordokban használatos feldolgozási státuszok szerepét kell meghatározni a Primo számára.

illetve helyettesítő karaktereket is használhatja –, és a megfelelő scope¹¹ kiválasztása után indulhat a keresés.

1. ábra. A nyitóoldal és a keresődoboz

Az egyszerű keresés mellett lehetőség van összetett és böngésző lekérdezésre is. A részletes keresésnél már több mezőt használhatunk egyidejűleg, továbbá különböző szűkítési lehetőségek állnak rendelkezésünkre.¹²

2. ábra. A részletes keresés mezői

¹¹ Az *Akadémiai Könyvtár gyűjteményei* csoport az Aleph-katalógus, ill. a REAL dokumentumait tartalmazza, míg a REAL ezenkívül külön csoportként is szerepel. Az Aleph-adatok frissítése minden éjszaka megtörténik. A Primo Dublin Core formátumú exportként veszi át a REAL-rekordokat. Az *Adatbázisok* csoport közvetlenül a PCI-t (Primo Central Index) használja, míg a többi keresőcsoport a MetaLib nevű rendszeren keresztül, annak beállításait használva érkezik a Primoba.

¹² Esetükben, ahogy azt a 2. ábra is mutatja, három keresőmező áll a felhasználók rendelkezésére, továbbá a publikáció dátumára, anyagtípusára, nyelvére is szűkíthetünk. Emellett természetesen keresőcsoportot is választhatunk.

Böngészésnél négy listából (tárgyszó, szerző, cím és raktári szám) választhatunk, majd a lista tételeire kattintva juthatunk a részletes leíráshoz és a példány-adatokhoz.

The screenshot shows a search interface with a dropdown menu set to 'pszichológia'. Below the search bar, there are buttons for 'Böngészés' and 'Egyszerű Keresés'. The main content area displays the search results for 'pszichológia' in a table format.

Rekordok száma	Bejegyzés
1	pszichológia -- érzékelés -- érzés
1	pszichológia -- filozófia -- lélek -- élet -- halál -- gyászat
2	pszichológia -- képesség -- tehetség
1	pszichológia -- mélylélektan -- pszichoanalízis
1	pszichológia -- pszichoanalízis -- identitás
1	pszichológia -- tudat -- személyiség-lélektan -- identitás

3. ábra. Böngészés

A keresés után elsőként egy rövid formátumú *találati listában* jeleníti meg a rendszer a releváns rekordokat. A lista tetején a keresőkifejezéssel kapcsolatos találatok számát láthatjuk.¹³ A találatok rendezésének elve a relevancia, a fontosság.¹⁴ A Primoban a relevancia bonyolult algoritmusok alapján határozódik meg, amelynek bizonyos vonatkozásait befolyásolni lehet a MARC-mezők egymáshoz való viszonya alapján.¹⁵ A találati listában az egyes tételek legfontosabb bibliográfiai adatai jelennek meg – szerző, cím, kiadási év – a dokumentumtípusra utaló ikonokkal együtt. Közvetlenül alattuk

¹³ Az egy oldalon megjelenő találatok száma az összes keresőcsoport vonatkozásában 50 db. A MetaLibes forrásokat tartalmazó keresőcsoportok esetében ezen túl – relevancia alapján – még egy úgynevezett „első körös” találati kört is meghatároz a rendszer, amely minden érintett adatbázisból maximum 30 db rekordot tartalmaz. Természetesen lehetőség van ezen találati halmaz bővítésére is a *Több találat megjelenítése?* gombra kattintva. Az új tételek külön jelzést kapnak a találati listában (4. ábra).

¹⁴ Ezenkívül dátum, szerző és cím szerinti rendezésre van lehetőségünk.

¹⁵ Az úgynevezett boostingolással (vagy boosterolással) különböző értékeket lehet adni a releváns MARC-mezőknek (Szerző, Cím, Tárgyszó), amivel befolyásolni lehet egy rekord – a keresőkifejezés és az adott MARC-mező egyezősége alapján – találati listában elfoglalt helyét. Ezenkívül lehetőség van a helyi rekordok előnybe részesítésére is a távoli tételekkel szemben.

látható a mű elérhetőségére vonatkozó információ (pl.: Hozzáférhető itt, Kiadva, Online forrás). A könnyebb átláthatóság és kezelhetőség érdekében a rendszer a részben megegyező adatokkal rendelkező rekordokat csoportosítja.¹⁶ A csoportosított rekordokból a találati listában egy kerül kiemelésre, a többi a *További változatok* (vagy *Verziók megtekintése*) gombokra kattintva lehet megnyitni (5. ábra).

The screenshot shows a search results page with the following elements:

- Több találat megjelenítése?** (Show more results?)
- Találatok 159 (innen: 260)** (159 results, 260 shown)
- Találat --- MTA közös** (Sort by MTA shared)
- Rendezési elv: Fontosság v** (Sort by Relevance)
- 1-50** (Results per page)
- Csak ezeket mutassa** (Show only these)
- Online források (2)** (2 Online sources)
- Hozzáférhető (40)** (40 Available)
- Könyv** (Book icon)
- Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományos szervező könyvtárigazgatója** (Kosáry Domokos, scientific organizer and library director of the Agricultural Science University)
- Erzsébet Koósné Török 1952-; Krisztina Bognár; Renáta Ács; Szent István Egyetem Gödöllő** (Erzsébet Koósné Török 1952-; Krisztina Bognár; Renáta Ács; Szent István University Gödöllő)
- Könyvtár és Levéltár 2015** (Library and Archives 2015)
- Akadémiai Könyvtár** (Academic Library)
- Hozzáférhető itt: MTA KIK (BC-103.303)** (Available here: MTA KIK (BC-103.303))
- Új eredmény** (New result)
- Előjegyzés Pédányok Részletek Szolgáltatások** (Reservation Copies Details Services)
- Könyv** (Book icon)
- Kosáry Domokos, a tudományos szervező könyvtárigazgató** (Kosáry Domokos, scientific organizer and library director)
- Gyula Walleshausen 1923-2010 Szent István Egyetem Gödöllő** (Gyula Walleshausen 1923-2010 Szent István University Gödöllő)
- Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár 2009** (Kosáry Domokos Library and Archives 2009)
- Akadémiai Könyvtár** (Academic Library)
- Online hozzáférés. A könyvtár fizikai példánnyal is rendelkezik.** (Online access. The library also has a physical copy.)
- Új eredmény** (New result)
- Online forrás Előjegyzés Pédányok Részletek Szolgáltatások** (Online source Reservation Copies Details Services)
- Könyv** (Book icon)
- Európa vonzásában emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára** (Europe's pull in the commemorative book for Domokos Kosáry's 80th birthday)
- Glatz Ferenc; Kosáry Domokos** (Glatz Ferenc; Domokos Kosáry)
- Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont** (Hungarian Academy of Sciences Research Center for Humanities)
- Történettudományi Intézet Budapest 1993** (Institute of History Budapest 1993)
- MTA Nyelvtudományi Intézet Könyvtár - Akadémiai Könyvtár - MTA BTK Zenetudományi Intézet - MTA BTK Történettudományi Intézet** (MTA Language Science Institute Library - Academic Library - MTA BTK Musicology Institute - MTA BTK Institute of History)
- Teljes szöveg hozzáférhető** (Full text available)
- Online forrás Pédányok Részletek Szolgáltatások** (Online source Reservation Copies Details Services)
- Könyv** (Book icon)
- Kosáry Domokos** (Kosáry Domokos)
- Zsuzsa G. Fábri s. a** (Zsuzsa G. Fábri s. a)

4. ábra. Első körös találati lista

The screenshot shows a search results page with the following elements:

- Könyv** (Book icon)
- Széchenyi : a magyar nép gyermekeinek** (Széchenyi: children of the Hungarian people)
- Jenő Andrásy István Széchenyi 1791-1860; János Arany 1817-1882 1909** (Jenő Andrásy István Széchenyi 1791-1860; János Arany 1817-1882 1909)
- Akadémiai Könyvtár - Akadémiai Könyvtár** (Academic Library - Academic Library)
- Hozzáférhető itt: MTA KIK (150.766) (több gyűjteményben is)** (Available here: MTA KIK (150.766) (in multiple collections))
- Előjegyzés Pédányok Részletek Szolgáltatások** (Reservation Copies Details Services)
- Könyv** (Book icon)
- Közös célok, érdekek és értékek : Széchenyiek és Zamoyskiak : [Széchenyi és Zamoyski konferencia, Zamość, Esztergom]** (Common goals, interests and values: Széchenyis and Zamoyskis: [Széchenyi and Zamoyski conference, Zamość, Esztergom])
- Széchenyi Emlékbizottság 2011** (Széchenyi Memorial Commission 2011)
- Akadémiai Könyvtár** (Academic Library)
- Hozzáférhető itt: MTA KIK (BA-063.022)** (Available here: MTA KIK (BA-063.022))
- Előjegyzés Pédányok Részletek Szolgáltatások** (Reservation Copies Details Services)
- Könyv** (Book icon)
- Széchenyi István** (Széchenyi István)
- István Széchenyi 1791-1860 András Gergely 1998** (István Széchenyi 1791-1860 András Gergely 1998)
- Akadémiai Könyvtár** (Academic Library)
- Hozzáférhető itt: MTA KIK (015.975)** (Available here: MTA KIK (015.975))
- További változatok: 2 db** (More versions: 2 copies)
- Előjegyzés Pédányok Részletek Szolgáltatások** (Reservation Copies Details Services)
- Könyv** (Book icon)
- Széchenyi emlékezete : ünnepi beszéd** (Széchenyi's memory: anniversary speech)
- Ferenc Fenyvessy 1855-1903 1891** (Ferenc Fenyvessy 1855-1903 1891)
- Akadémiai Könyvtár - Akadémiai Könyvtár - Akadémiai Könyvtár** (Academic Library - Academic Library - Academic Library)
- Hozzáférhető itt: MTA KIK (249.842)** (Available here: MTA KIK (249.842))
- Előjegyzés Pédányok Részletek Szolgáltatások** (Reservation Copies Details Services)
- Könyv** (Book icon)
- Az országos Széchenyi mozgalom kis kátéja** (The small catechism of the national Széchenyi movement)
- Széchenyi Társaság 1936** (Széchenyi Society 1936)
- Akadémiai Könyvtár** (Academic Library)
- Pédányok ellenőrzése** (Check copies)
- Előjegyzés Részletek Szolgáltatások** (Reservation Details Services)

5. ábra. Találati lista – csoportosítás

¹⁶ Primoban a csoportosítás az FRBR-modell (Functional Requirements for Bibliographic Records) alapelvei szerint történik.

A fentiek mellett további *szolgáltatások* érhetők el a rövid formátumú megjelenítésből. A *Részletek* alatt egyrészt a bővebb bibliográfiai leírást találjuk,¹⁷ másrészt a *Linkek* ablakból a könyvtári katalógushoz, a tételhez kapcsolódó objektumokhoz vagy éppen a teljes szöveghez juthatunk el. A *Példányok* fül alatt van lehetőségünk a részletes elhelyezési adatokat megtekinteni.¹⁸ A rendszerbe való bejelentkezés után, innen és az *Előjegyzések* fül alól is kezdeményezhetjük a példány előjegyzését.¹⁹ A *Szolgáltatások* alatt az SFX linkfeloldásai érhetők el, amelyek révén az adott mű további elérhetőségeit fedezhetjük fel.

6. ábra. A tételhez kapcsolódó szolgáltatások és a Részletek ablak

A Primo ún. *facetták* révén meghatározott szempontok alapján csoportosíthatja a teljes találati listát, jelentősen megkönnyítve a felhasználó dolgát. A facetták a találati lista bal oldalán helyezkednek el, esetünkben a *gyűjtemény*, *létrehozás dátuma*²⁰, *nyelv*, *téma* és *alkotó* lehetőségek vannak definiálva. Ezenkívül a találati halmazra építve szerző és tárgyszó alapján a témához illeszkedő új kereséseket is ajánl a rendszer. A nyitólapon egy-egy facettában néhány tétel jelenik meg, míg a *További opciók* linkre kattintva az egy csoporton belüli összes előfordulást látjuk.

¹⁷ Az alapadatok mellett itt már megtaláljuk a tárgyszólistát, vagy éppen a nyelvre, formátumra vonatkozó adatokat.

¹⁸ Például raktári jelzet, vonalkód, példánystatusz.

¹⁹ Az előjegyzés során csak az átvétel helyét kell meghatározni (Kölcsönzőpult, Olvasóterem).

²⁰ Ebben a facettában normalizálva sorolja be a találati listában szereplő dátumokat a rendszer. Az 1899 előtti dátumokat századra (1826 → 1800), az 1900–1949 közötti évszámokat tizedre (1933 → 1930) kerekíti, az 1950 utániakat viszont változatlanul hagyja a rendszer.

The screenshot displays the Primo search results page. On the left, there are several faceted search filters:

- Keresés finomítása** (Refine search):
  - Cyjtemény** (Collection): Keleti gyjtemény (1), MTA KIK (81), Repozitrium (REAL) (6). [További opciók v](#)
  - Létrehozás dátuma** (Creation date):
    - Enél: Eddig: [Szűrés](#)
    - 1967-1980 (18)
    - 1981-1993 (29)
    - 1994-2003 (26)
    - E dátum után: 2003 (26)
    - E dátum előtt: 1967 (21)
    - [További opciók v](#)
  - Nyelv** (Language): Angol (6), Francia (6), Magyar (91), Nem definiált (4), Német (2), Olasz (1), Többnyelvű (1). [További opciók v](#)
  - Téma** (Subject): D0 History (General) / történelem

On the right, the search results are listed:

- Kosáry Domokos, a tudományszervező könyvtárigazgató**
Gyula Wallehausen 1923-2010 Szent István Egyetem Gödöllő **Kosáry** Domokos Könyvtár és Levéltár 2009 Akadémiai Könyvtár
● **Online hozzáférés. A könyvtár fizikai példánnyal is rendelkezik.**
[Online forrás](#) [Előjegyzés](#) [Példányok](#) [Részletek](#) [Szolgáltatások](#)
- Dr. Kosáry Domokos történész, akadémikus életének és munkásságának bemutatása**
Éva Szrenka Magyar Történelmi Társulat Szegedi História Klub 1990 Akadémiai Könyvtár
● **Hozzáférhető itt:** MTA KIK Külső raktár (888.246)
[Előjegyzés](#) [Példányok](#) [Részletek](#) [Szolgáltatások](#)
- Magyar évszázadok tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára**
Mánia Ormos 1930- 2003 Akadémiai Könyvtár
● **Hozzáférhető itt:** MTA KIK (039.547)
[Előjegyzés](#) [Példányok](#) [Részletek](#) [Szolgáltatások](#)
- Kosáry Domokos levele(i) Nagy Péternek**
Domokos Kosáry 1978-2003 Akadémiai Könyvtár
● **Példányok ellenőrzése**
[Előjegyzés](#) [Részletek](#) [Szolgáltatások](#)
- Kosáry Domokos levele(i) Varga Mariannának**
Domokos Kosáry 2003 Akadémiai Könyvtár
● **Példányok ellenőrzése**
[Előjegyzés](#) [Részletek](#) [Szolgáltatások](#)
- Kosáry Domokos levele(i) Zádor Annának**
Domokos Kosáry 1985 Akadémiai Könyvtár
● **Példányok ellenőrzése**

7. ábra. Facetták

A szoftver számos kényelmi szolgáltatást nyújt a felhasználóknak. Lehetőség van például a találatok egyenkénti és csoportos (teljes találati lap) mentésére, a keresőkérdés mentésekor témafigyelés beállítására, a találati listában megjelenő tételek nyomtatására vagy e-mailben való elküldésére, bibliográfiai szerkesztőprogramba (pl. EasyBib) exportálására, a rekord állandó linkjének (permalink) lekérésére, vagy a bibliográfiai adatokból különböző típusú idézetek szerkesztésére.

Bejelentkezés után igénybe vehetjük a rendszer *e-Polc* szolgáltatásait a keresés során elmentett dokumentumaink kezelésére, a kölcsönzési adataink ellenőrzésére, vagy saját adatbáziscsoportok kialakítására. A kereséskor elmentett tételeinknek a *kosárban* mappákat hozhatunk létre, amelyekkel tematikusan szortírozhatjuk őket a könnyebb áttekinthetőség érdekében. A tételeket egyesével, illetve csoportosan is menedzselhetjük innen is. Figyelemmel kísérhetjük kölcsönzéseinket, előjegyzéseinket és pénzügyi adatainkat, lehetőségünk van kölcsönzéseink meghosszabbítására. Szintén az e-Polc-on tudunk az adatbázis A-Z listából választva saját adatbáziscsoportokat kialakítani, amelyek aztán a további keresések során önálló keresési tartományként működnek.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ

HAÁSZ ANTAL E-POLCA BEÁLLÍTÁSOK KIDELTKEZÉS

Ön kutat - Mi keresünk

Akadémiai Könyvtár gyűjteményei

Részletes keresés Böngészés

NYITVA TARTÁS

Központi olvasóterem H-P: 9-20 Sz: 9-17
Különgyűjtemények H-Cs: 9-16 P: 9-13.30

Bővebben...

e-Polca Keresések Beállítások Adatbázisaim

Kosár

☐	Típus	Szerző	Cím	Hozzáadva
☐	Könyv	Jung, Carl Gustav 1875-1961	Beszélgetések és interjúk	06/10/15
☐	Könyv	Jung, Carl Gustav 1875-1961	General bibliography of C. G. Ju...	06/10/15
☐	Könyv	Stern, Paul J.	Carl Gustav Jung Prophet des U...	06/10/15
☐	Könyv	Malyszek, Tomasz	Ästhetik des Schmerzes Literari...	06/10/15
☐	Könyv	Jung, Carl Gustav 1875-1961	"Ma vie" souvenirs, rêves et pé...	06/10/15
☐	Könyv	Jung, Carl Gustav 1875-1961	C. G. Jung im Gespräch Intervie...	06/10/15
☐	Könyv	Jung, Carl Gustav 1875-1961 Pa...	Naturerklärung und Psyche	06/10/15
☐	Könyv	Jung, Carl Gustav 1875-1961	A pszichoterápia gyakorlata	06/10/15

8. ábra. A Primo e-Polca

Ön kutat - Mi keresünk

Akadémiai Könyvtár gyűjteményei

Részletes keresés Böngészés

Miben kereshetnek?

Akadémiai Könyvtár gyűjteményei:

- o MTA KIK összesített katalógusa
- o Nyomatott folyóiratok
- o Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményének dokumentumai
- o Keleti Gyűjtemény dokumentumai
- o A könyvtár repozitórium (REAL)

Akadémiai Könyvtár gyűjteményei

MTA közös kereső

Magyar könyvtárak katalógusa

Akadémiai Könyvtár repozitórium (REAL)

Képkönyvtár

Adatbázisok

Keresés mindenben

Jelenleg kiválasztott adatbázisok

Pedagógia

9. ábra. Saját keresőcsoport a keresési tartományok között

Záró gondolatok

Úgy gondolom, hogy egy megfelelő discovery rendszer megtalálása és alkalmazása, a felhasználói és technológiai igények nagymérvű megváltozása következtében fontos és elengedhetetlen lépés minden fejlődni kívánó könyvtár életében. A döntés nem kis kockázattal jár: vajon a nem kis anyagi áldozatok árán megszerzett rendszer beváltja-e a hozzáfűzött reményeket? Képes lesz-e általa a könyvtár hatékonyan menedzselni elektronikus szolgáltatásait? Elnyeri-e a felhasználók tetszését?

Az elmúlt közel másfél év tapasztalatai alapján az a személyes véleményem alakult ki, hogy – bár jelenleg is dolgozunk a hibák javításán és bizonyos szolgáltatások hatékonyabbá tételén, valamint további lépéseket kell tennünk a rendszer nagyobb használói elfogadottságáért – a Primo jó választásnak bizonyult az MTA KIK-ben. A rendszer képes az egyik legnagyobb tudományos szakkönyvtár információs vagyónának hatékony kezelésére, és annak eredményes közvetítésére a felhasználók felé.

Rezümé

A Primo egy felhőtechnológián alapuló *discovery and delivery* rendszer, amely képes biztosítani a könyvtári gyűjtemények teljes körű és intuitív visszakereshetőségét. Az MTA KIK közel 1 éves bevezetési fázis után 2015 novemberében nyitotta meg a rendszer használatát felhasználói előtt. A tesztidőszak alatt megoldásra kerültek a legfontosabb technikai és tartalmi problémák. A szolgáltatás nyitóoldala egyben a könyvtár szolgáltatási felülete is. Ennek megfelelően az aktualitás hírek mellett a keresőrendszerekkel és a dokumentumszolgáltatással kapcsolatos információk kaptak helyet az oldalon. A kereséshez hat keresőcsoport lett meghatározva: a könyvtár katalógusa, képkönyvtára, repozitórium és előfizetett adatbázisai (illetve egyéb szabadon elérhető források) mellett az akadémiai intézetek és fontosabb országos katalógusok rekordjai, rész- és teljes szövegű dokumentumai kereshetők le a rendszerben. A tanulmány képernyőképekkel illusztrálva, részletesen ismerteti a szoftver működését: a különböző keresési lehetőségeket, a találati lista szerkezetét, az adatmegjelenítést és példánykezelést. Az írás emellett kitér a találati halmaz csoportosítását végző facetták, és az elérhető kényelmi szolgáltatások bemutatására is. Végezetül a szerző – az elmúlt közel másfél év tapasztalatának tükrében – néhány sorban értékeli a szoftver használhatóságát egy tudományos szakkönyvtár életében.

Using Primo in the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences

Primo is a cloud technology based discovery and delivery system that can provide the full and intuitive retrieval of library collections. In November 2015, after almost 1 year test period the library made the system accessible for the users. During the test period the most important technical and database problems were solved. The home page of the service is the interface of the services of the library at the same time. Accordingly the latest news, information regarding the query system and the document delivery services are located on the page. Six scopes were defined for the search: the catalogue, the image collection and the repository of the library, the subscribed databases (and a few free one), the catalogues of the institutions of the academy and some main national catalogues with their full text documents. The paper illustrated with screenshots presents in detail the operation of the software: the different ways of searching, the structure of the search result lists, the data view and the copy management. Besides the paper presents the facets

that group the results and the available convenience options, too. In the last few lines the author – summing up the experiences of the last one and a half year – evaluates the usefulness of the software in a scientific research library.

HAÁSZ ANTAL
osztályvezető-helyettes
MTA KIK Szakinformatikai Osztály

OPAC 2.0 az ELTE-n

Webkettes technológiákra épülő VuFind könyvtári keresőszoftver

A web 2.0-tól az OPAC 2.0-ig

A *web 2.0* elnevezés 2001-ben hangzott el először, és attól kezdve rohamosan terjedni kezdett.¹ A kifejezés olyan közösségre épülő web alapú szolgáltatások gyűjtőneve, ahol a felhasználók közösen készítik a tartalmakat vagy osztják meg egymás információit. A web 2.0 könyvtári szolgáltatásokra való kiterjesztéséből született a *könyvtár 2.0* elnevezés, melyben az információáramlás már nem egyirányú, a felhasználói közösség maga is alakítja a könyvtári szolgáltatásokat, s így fokozódik a közösségi részvétel, a visszajelzés. A web 2.0-s lehetőséggel az online katalógusok (Online Public Access Catalog, OPAC) is nagyobb felhasználói élményt nyújtanak, úgymond közösségibbé válnak például az olvasó számára fontos, szűrt információk megjelenítésével, vagy a tartalom szabad címkézésével.

Könyvtári oldalról alapvető, megoldandó feladat, hogy az olvasónak ne kelljen több adatbázisban, katalógusban keresni, ha információhoz szeretne jutni. Ennek technikai megoldása a közös keresők, a discovery eszközök használata, amelyek egyponos keresési felületet biztosítanak a könyvtár adatbázisai számára. Alkalmazásukkal tehát többféle könyvtári rendszert kell „közös nevezőre” hozni. Amellett, hogy rövidül a keresési idő, előnye, hogy a web2-es kényelmi szolgáltatások könnyebben integrálhatók. Hátránya viszont, hogy sok a duplum, amit szűrni kell, és a rekordokat minőségi ellenőrzésnek kell alávetni.²

A VuFind egy nyílt forráskódú könyvtári információs portál, amelyet a Villanova Egyetem fejlesztett ki 2007-ben PHP programozási nyelven. Adatbázisként MySQL-t vagy PostgreSQL-t használ, a keresés indexeléséhez Solr³ eszközt alkalmaz.⁴

Az ELTE Egyetemi Könyvtár a VuFind rendszer implementálása mellett döntött. A jelenlegi fejlesztési fázisban a kollégákat bevonva belső tesztelést végzünk, és a tervek szerint 2017-ben tesszük elérhetővé az Egyetemi Könyvtári

¹ O'Reilly, Tim: What Is Web 2.0? Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. Forrás: <http://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html> (2016. szeptember 10.)

² Wilson, Katie: OPAC 2.0: Next generation online library catalogues ride the Web 2.0 wave! = *Online Currents*, 21. vol. 2007. 10. no. 406–413. p. Forrás: http://epubs.scu.edu.au/lib_pubs/11 (2016. augusztus 25.)

³ A Solr nyílt forráskódú keresőplatform, mely Java programozási nyelven íródott. Forrás: <http://lucene.apache.org/solr> (2016. augusztus 22.)

⁴ Ismertetés: <https://vufind.org/vufind> (2016. augusztus 22.)

Szolgálat (EKSZ) megújult portálján keresztül, kezdetben nyilvános tesztelés céljából. Az esetlegesen felmerülő problémák javítása folyamatosan történik, a tervezett fejlesztéseket pedig működés közben valósítjuk meg.

Miért a VuFind?

A VuFind mellett két fizetős szolgáltatást is teszteltünk, az EBSCO Discovery Service-t (EDS) és a Summont (Serials Solutions).

A nyílt forráskódú rendszerekkel már vannak pozitív tapasztalataink, hiszen az intézményi repozitóriumunknak, az ELTE Digitális Intézményi Tudástárnak (EDIT) is egy nyílt forráskódú szoftver, a DSpace⁵ az alapja, ezért bizakodva próbáltuk ki. A VuFind jól kombinálható a fizetős komplex keresőkkel, az EDS-t a tesztelési időszakra sikerrel implementáltuk a VuFindba. A VuFind lehetővé teszi a különböző metaadatformátumok helyi és külső források találatainak együttes elérését. A választás mellett szólt az is, hogy nagy a felhasználó könyvtárak száma, melyek között hazai példák is vannak, például a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) és az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK). Fontos számunkra továbbá, hogy a szoftver igényeink szerint alakítható, reszponzív, a legkülönfélébb eszközökön is optimális megjelenésű legyen. A keresést, böngészést az OAI-PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting) protokoll használatával leartott rekordok közös Solr adatbázisba való betöltése teszi lehetővé.

A VuFind az ELTE-n

Amikor elkezdtünk a VuFinddal dolgozni, nem gondoltuk, hogy az egyik legnagyobb kihívást a kereső elnevezése fogja jelenteni.

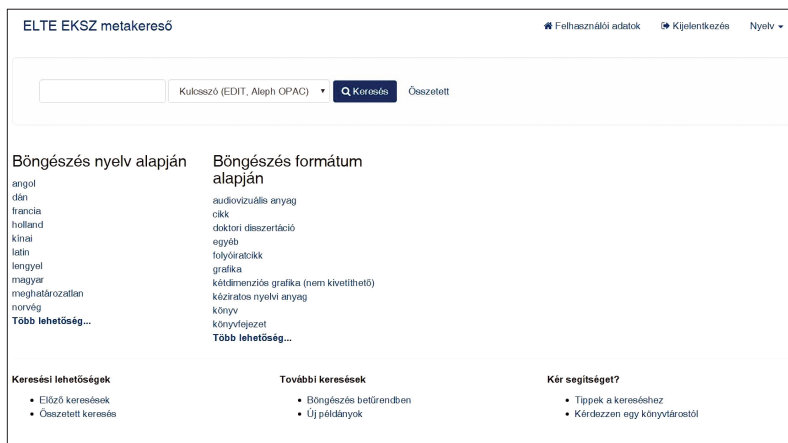
A könyvtáros szakmában tapasztalt változásoknak köszönhetően az utóbbi időben jelentősen bővült fogalmi készletünk. A nemzetközi szakirodalomból átvett kifejezésekre több fordítási kísérlet is születik, illetve előfordul, hogy az idegen elnevezés is elfogadottá válik. Az újgenerációs OPAC-okat hívhatjuk komplex adatbázis-keresőknek, discovery eszközöknek, vagy épp használhatjuk a discovery tools kifejezést. Mindemellett az általunk kialakított, személyre szabott rendszernek szeretnénk egy rövid, de kifejező, az olvasók számára is érthető és elfogadott nevet adni. Az általunk jelenleg alkalmazott *ELTE EKSZ metakereső* elnevezés terveink szerint nem a végleges név, tehát tekinthető egyfajta munkacímnek, mely nagy valószínűség szerint a közeljövőben változni fog. Maga a VuFind rendszer elnevezése a fejlesztő Villanova University kezdőbetűiből és az angol find ('talál, megtalál') szóból született. Néhány külföldi felhasználó ezt a mintát követve nevezte el saját implementációját, például a Technische

---

⁵ A DSpace közösség által fejlesztett nyílt forráskódú adattár alkalmazás, melyet a DuraSpace támogat.

Universitát Darmstadt TUFind névre, a Technische Hochschule Mittelhessen pedig THMFindra keresztelte keresojet.

Jelenleg tehát az ELTE EKSZ metakereső néven futó ELTE-s VuFind – vagy, ha úgy tetszik, ELTEFind – fejlesztésén, testreszabasan dolgozunk. A kezdőoldal (1. ábra) megjelenésén nem sokat változtattunk, úgy a négy egységre – fejléc, keresősáv, böngészési lehetőségek, egyéb keresési, böngészési lehetőségek mellett segítséget nyújtó menüpontok – való tagolás is változatlanul maradt.

1. ábra. A VuFind kezdooldala

Az egyszerű és az összetett keresés mellett nyelv és formátum szerinti böngészésre is van lehetőség. Megtekinthetők az előző keresések, az új példányok, vagy böngészhetünk betűrendben. Beepített sugo is rendelkezésre áll *Tippek a kereséséhez* elnevezés alatt, továbbá elérhető a *Kérdezzen egy könyvtárostól* funkcio is, amellyel az Egyetemi Könyvtár info@lib.elte.hu e-mail címére lehet kérdést küldeni. Kinezetben az egyszerűségre és atlathatosagra torekszunk, igyekszunk a lehető legjobbban kihasználni a rendszer adta lehetőségek.

A VuFind főbb jellemzői

Az elavult keresési technologiak kiváltására létrejött, Google által inspirált discovery eszközök mind hasonló jellemzőkkel rendelkeznek, úgy a VuFind sem kivétel ez alól. A rendszer lehetővé teszi a felhasználó számára, hogy keressen egy alap keresomezoben, majd a találati halmazt úgynevezett *facetták* segítségével szűkítése. Intezmeny, formátum, szerző, nyelv és megjelenés éve szerint finomítható a keresés, de konfigurálható, egyéni igényekre szabható. A találati halmazban sarga hatterszinnel jelennek meg a keresési kifejezésnek megfelelő szavak. Az alabbi képen (2. ábra) egyszerű keresést végeztünk Arany Jánosra, majd a találati halmazt szerző szerint szukitettuk (William Shakespeare).

ELTE EKSZ metakereső

Arany János Kalkszó (EDIT, Alaph. OPAC) Keresés

Begintkezés Nyelv

Keresés: Arany János

Megjelenés: 1 - 20 / 38 - kalkuláció: 'Arany János', keresési idő: 5:33mp

1 Julius Caesar. Szentiványi Álom. A makrancos hölgy / Shakespeare ; Vorosmarty Mihály, **Arany János**, Levay József ford. Szerző: Shakespeare, William 1564-1616 Megjelenés: [1930] OPAC

2 Romeo and Juliet magyar Szerző: Shakespeare, William 1564-1616 Megjelenés: 1908 OPAC

3 Négy dráma Szerző: Shakespeare, William 1564-1616 Megjelenés: 1906 "Arany János 1817-1882..." OPAC

4 Hamlet magyar Szerző: Shakespeare, William 1564-1616 Megjelenés: 1908 "Arany János 1817-1882..." OPAC

5 Négy dráma Szerző: Shakespeare, William 1564-1616 Megjelenés: 1971 "Arany János 1817-1882..." OPAC

6 Hamlet, dán király tragédiája 5 felvonásban Szerző: Shakespeare, William 1564-1616 Megjelenés: 1909 "Arany János 1817-1882..." OPAC

Keresés szűkítése

Szerők törlése

Szerző: Shakespeare, William 1564-1616

Intézmény

ELTE 30

Formátum

nyomatott nyelvi anyag 17

számológéptáj 1

Szerző

Shakespeare, William 1564-1616

Nyelv

Megjelenés éve

Időszak kezdete: Időszak vége:

Beállítás

2. ábra. Keresés szűkítés facetták segítségével

A találati oldalon a főbb és részletes adatok mellett meg tudja jeleníteni a rekord aktuális *példánystátuszát*, helyét. Az alábbi képen (3. ábra) egy tétel/rekord úgynevezett teljes nézetét látjuk. Amikor megtekintünk egy tételt, a rendszer a *hasonló tételek* listázásával javaslatokat ad további böngészéshez. A hasonló tételek két helyen is megjelennek, egyrészt – az asztali felületet használva – jobb oldalon listaszerűen, másrészt az alsó menüpontoknál – ahol a tételhez kapcsolódó információkat találjuk – indexképekkel.

Hivatkozás Küldés emailben Tétel exportálása Mentés a listára Megosztás

Affenliebe

Szerző: Weiss

Közreműködő(kt): d'Orgevilleus

Forrás: EDIT

Formátum: grafika

Nyelv: German

Megjelenés: Berlin 1830

Tárgyszavak: állatok topográfia képi ábrázolás 19. sz.

URI: EDIT OPAC

Cimkék: macska 1 macska 2 + Új cimke májomszeretet 1

Példányok Leírás Megjegyzések Hasonló tételek Részletes adatok

Hasonló tételek

Affenliebe Szerző: Weiss Megjelenés: (post 1830, ante 1900)

Solemnitäten in Kitzbühel Megjelenés: (1830)

Deutsche Jäger im Wirthshaus Szerző: Twell Megjelenés: (1830)

Die kleine Leserin Szerző: Dieter Megjelenés: (1830)

Der blinde Fiedler Szerző: Twell Megjelenés: (1830)

3. ábra. Tétel teljes nézete

A tételeket saját *listák*ba rendezhetjük a kis csillag mellett látható *Mentés a listára* hiperhivatkozásra kattintva, melyre mind a találati oldalon, mind a rekordnézet oldalon lehetőség van. A listára mentés alkalmával címkéket és megjegyzéseket is hozzáfűzhetünk a tételekhez (4. ábra). A listák folyamatosan bővíthetők, módosíthatók, illetve törölhetők, használatával elkerülhető például a hivatkozáskelző szoftverek bizonyos funkcióinak alkalmazása, amelyek sok felhasználó számára túl bonyolultak, kényelmetlenek.

4. ábra. Tétel listába mentése

Az alábbi képen (5. ábra) egy olyan tétel látható, amely egy Metszet nevű listába van mentve. A rekord teljes nézeténél megjelenik a mentés helye, vagyis a lista neve, melyre kattintva az *Elementett példányokhoz* irányít. A listákat itt szerkeszthetjük, törölhetünk belőlük számunkra feleslegessé vált tételeket, exportálhatjuk, nyomtathatjuk a lista egészét vagy egy részét (6. ábra).

5. ábra. Tétel a listában

Elmentett példányok

Megjelenítés: 1 - 5 / 5

Felhasználói adatok

Elmentett példányok 1

Elmentett keresések

Kijelentkezés

Listák

Elmentett példányok

Kódex

Metszet

Új lista létrehozása

Oldal kijelölése a kijelöltek elvégzendő művelet:

Küldés emailben Törlés Exportálás Nyomatás

Rendezés Cím szerint növekvő

Szerkesztés Törlés

Szerkesztés Törlés

Szerkesztés Törlés

Affenlebe
Szerző: Weiss
Megjelenés: 1830
Mentés helye: Metszet
EDIT OPAC

Der blinde Fiedler
Szerző: Twele
Megjelenés: 1830
Mentés helye: Metszet
EDIT OPAC

Die Schlittschuhläuferin
Szerző: Cottrau, Felix (1799-1852)
Megjelenés: 1840
Mentés helye: Metszet
EDIT OPAC

6. ábra. Elmentett példányok

A keresés mellett többféle szempont szerinti *böngészésre* is van lehetőség. A főoldalról indulva nyelv vagy formátum szerint tudunk böngészni, a *betűrendes böngészés*nél választhatunk, hogy témakör, szerző vagy cím szerint szeretnénk áttanulmányozni a kínálatot (7. ábra).

Böngészés betűrendben Cím szerint a következővel kezdve: Ma Böngészés

- Előző Következő -

Cím	Szerző	Formátum	Megjelenés éve	Találat
Ma	Kassák Lajos 1887-1967	PrintedMaterial	cop. 1999	1
Ma e fogynapói ... Kiszember története	Vajda János 1834-2003	PrintedMaterial	2003	1
Ma chi è questa bella principessa?	Frus De Angel, Cristina	PrintedMaterial	1994	1
Ma conversion német	Misbauer, Honoré-Gabriel Rigaudi comte de 1749-1791	PrintedMaterial	1906	1
Ma coo's la formelle?	Gabassi, R.	PrintedMaterial	1990	1
Ma csend... holnap várókat! Versenyfutás a képzőművészet	Bokor-Bócsa György	PrintedMaterial	1966	2
Ma Dekupper	Kupper, Eric de 1942.	PrintedMaterial	cop. 1997	1
Ma devich				
A ma életművészete	Periaky Lajos	PrintedMaterial	1934	1
Ma és holnap		PrintedMaterial	1973	1
Ma és holnap Biozociális megállók az ember jelenéről és jövőjéről	Csaba György 1929-	PrintedMaterial	1975	1
Ma este Olaf éneket neveltek és kintolások	Mányi Iván 1918-1995	PrintedMaterial	cop. 2013	1
Ma este Improvizálunk "Leninről, az Isten áldjon!" - elbeszélés, amelyből a színmű készült	Prandke, Luigi 1907-1936	PrintedMaterial	1965	1
Ma femme est une actrice		AudiovisualMaterial	2001	1
A ma geopolitikája	Birt, Heinz	PrintedMaterial	[p.n.]	1
A ma hullámhosszán A rádióban elhangzott világsorozat ...	Eke Károly 1932-2003	PrintedMaterial	1975	1
Ma irodalmi és képzőművészeti folyóirat		PrintedMaterial	1916	1

7. ábra. Böngészés cím szerint

Lehetőség van az *újonnan betöltött példányok* megtekintésére is. Kilistázhatjuk az előző napon, az előző 5 napon, illetve az előző 30 napon betöltött rekordokat (8. ábra). A kapott listát rendezhetjük relevancia vagy dátum szerint, illetve szűrhetjük a facetták segítségével.

8. ábra. Új példányok böngészése

A tételeket, attól függetlenül, hogy saját listára mentettük vagy sem, *megjegyzésekkel* és *címkékkel* láthatjuk el (9. ábra). Természetesen ehhez és a listakészítéshez is regisztráció és bejelentkezés szükséges. Címkéinket, megjegyzéseinket bármikor törölhetjük, módosíthatjuk, a más felhasználó által felvetteket azonban nem szerkeszthetjük; a rendszer adminisztrátorának van lehetősége a hibás, oda nem illő címkék javítására, törlésére.

9. ábra. Címkék és megjegyzés hozzáfűzése

A rekord teljes nézeténél a szerző nevére kattintva további információkat tudhatunk meg az adott személyről, például a további műveinek kilistázása mellett a Wikipedia által biztosított *életrajzi adatokat* is megtekinthetjük (10. ábra).

Arany János

[helyi helyen Budapest | nemzetiségmagyar | származás | művészetre+ | tevékenységCseréssy Református Kollégium | szerepek+ | munkáiElszvet Alkotmány, Toldi, Toldi estje | díjak+ | előlétesArany János emléke.jpg | külföldön+ | jelképek+ | gyerekek+]

Arany János (Nagyeczolta, 1817. március 22. – Budapest, 1882. október 22.) magyar költő, tanár, a Kefeleuty Társaság igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és íráskora, a magyar irodalom egyik legismertebb és legjelentősebb alakja. Nevezik a "ballada Shakespeare-jének" és "szabotári nótáriusnak", ám szülővárosában a "hallgat ember" stílusú is illették.

Szegény református családba született. Szüleinek kései gyermeke volt, akik féltő gondjól nevelték, hiszen a tudójá miatt kilenc testvére közül nyolcat előtte elvesztett. Ő azonban igazi csodagyermek lett, már szennegy éves korában segédkönyvtári állást tudott vállalni és támogatva időszó az írt. A szegény családi háttér ellenére olyan nagy és sokoldalú műveltségű lett azert, hogy később tanára a latin, a görög, a német, az angol és a francia irodalom mellett eredetiben olvasta és jelentős fordítói munkái is végezt.

Irodalmi pályafutása 1845-ben "Az elszvet alkotmány" című szatirikus esszéval indult, de igazán ismerté az 1846-ban készült elbeszélő költeménye a "Toldi" lett: Petőfi Sándor kortása és barátja, aki mellett a magyar költészet kimerüléző nagysága és jelentőségében csak Ady Endre tudta őt követni. Költészetükben nagy különbség, hogy a gyorsan érő és rövid életű Petőfivel szemben az Ő költészen lassabban bomláskozott ki. Hallásai a barátjához költőék, hiszen 1882. október 15-én Petőfi szoboravatásán látott meg és az ezt követő tudtgyűlésen hunyt el 65 éves korában.

Provided by Wikipedia

Megjelölés: 1. 20. 195. kulcsszavak: **Arany János 1817-1882**, keresési idő: 0.34mp

Rendezés: Fontosság szerint csökkenő

1	 <p>Arany és Petőfi levelezése Szerző: Arany János 1817-1882 Megjelent: 1909 OFAC Nyitni új ablakban</p>	☒ Mentés a listára
2	 <p>Arany János balladái Szerző: Arany János 1817-1882 Megjelent: 1974 OFAC Nyitni új ablakban</p>	☒ Mentés a listára
3	 <p>Rege a csodaszarvasról Szerző: Arany János 1817-1882 Megjelent: 1995 OFAC Nyitni új ablakban</p>	☒ Mentés a listára

10. ábra. Wikipedia szócikk

A perzisztens, állandó URL-ek lehetőséget adnak a felhasználónak arra, hogy kereséseit vagy rekordjait megjelölje (könyvjelzőzze), így biztosítva a korábban meglátogatott oldalak könnyű visszakeresését. Az olvasó elmentheti vagy felcímkézheti a rekordokat a Zotero hivatkozáskézelő szoftverrel, így egy helyen tárolhatja azokat.

A VuFind számtalan nyelven elérhető, saját fordítások is könnyen készíthetők. Sőt, amennyiben szeretnénk megváltoztatni a meglévő nyelvnél használt megfogalmazást, azt is megtehetjük.

A kereséshez, az adatok eléréséhez és számos egyéb funkció kihasználásához a rendszer többféle lehetőséget kínál. Egyidőben megoszthatjuk rekordjainkat más intézményekkel OAI szerveren keresztül, VuFind algoritmusokkal kereshetünk az Open Search által, és amennyiben teljes hozzáférést szeretnénk az indexelt adatokhoz, használhatjuk a beépített kereső és indexelő motorját, a Solr-t.⁶

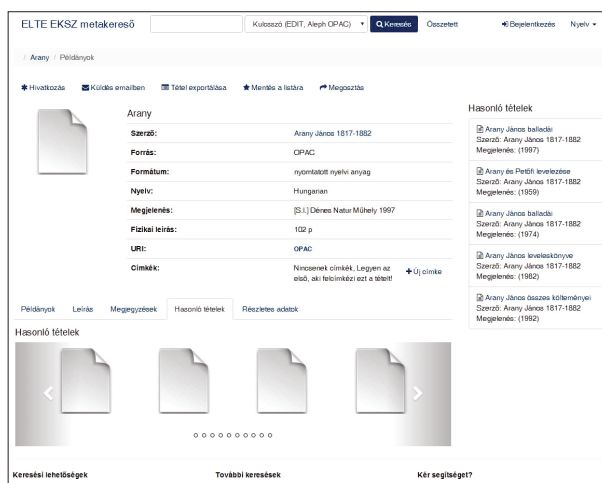
További beállítások, fejlesztések

A VuFind számos hasznos, és a felhasználók által kedvelt funkciót tartalmaz, azonban adódtak olyan jellemzők, melyekre nem, vagy csak részben volt szükségünk, illetve néhány esetben indokoltnak tűnt egy-egy kisebb átalakítás elvégzése.

A rendszert az egyéni igényeink szerint, a különböző elvárásoknak megfelelően alakítjuk, s ennek révén a nyilvánosan elérhető csomagból hiányzó magyar fordítást a számunkra szükséges mértékben pótoltuk. A teljes, vagy más szóval

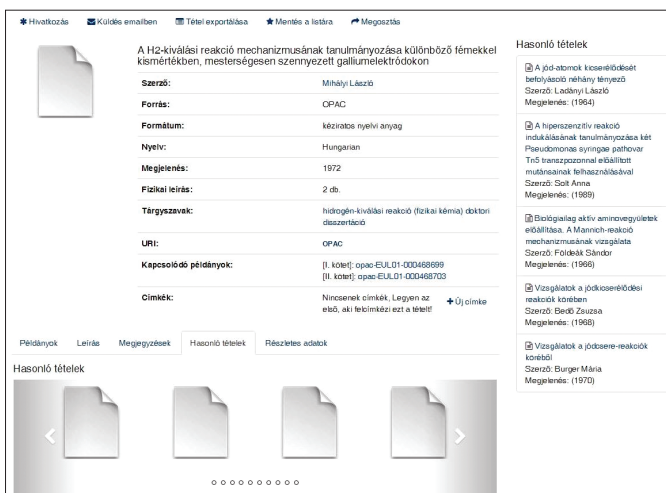
⁶ VuFind. Forrás: <https://vufind.org/vufind> (2016. augusztus 22.)

rekordnézetben is több változtatást végeztünk: nagyméretű képet illesztettünk be, a főbb adatok alatt lévő *Hasonló tételek* fülnél egységes méretű képeket jelenítettünk meg, beillesztettünk forrásra (EDIT, OPAC) mutató URL-eket is. A teljes nézet felső menüsorában *Megosztás* menüpontot helyeztünk el (11. ábra), a *Leírás* fülről a főbb adatok közé helyeztük át a fizikai leírást.

11. ábra. Hasonló tételek

Az integrált könyvtári rendszerből áttöltött kötetrekordok *Kapcsolódó példányok* mezőibe beillesztettük a fejkordra mutató linket, a fejkordba pedig a kötetrekordra mutató linket.

12. ábra. Kapcsolódó példányok

A listákat vagy tételeket e-mailben továbbíthatjuk, az SMS küldési lehetőséget azonban megfelelő szerver hiányában letiltottuk. Ugyanakkor az alapértelmezett letiltott BibTex és RIS export formátumok használatát engedélyeztük. Emellett a kiválasztott tételt, vagy akár teljes listákat exportálhatjuk még Refworks, EndNote vagy EndNoteWeb bibliográfiakezelő rendszerekbe (13. ábra).

13. ábra. Tétel exportálása

Bejelentkezésnél http-ről a biztonságosabb https protokollra váltunk, valamint reCaptcha-t (14. ábra) használunk a scripttel történő, tömeges felhasználói regisztrációk megakadályozására.

The screenshot shows a registration form titled 'Bejelentkezés'. The form contains the following fields:

- Keresztnév:
- Vezetéknév:
- Email cím:
- Felhasználónév:
- Jelszó:
- Jelszó újra:

 At the bottom, there is a checkbox labeled 'Nem vagyok robot' next to the reCAPTCHA logo. Below the checkbox are the links 'Vissza' and 'Regisztráció'. The browser's address bar shows 'Keresztneve: Alaph OPAC1' and 'reCAPTCHA' is also visible in the browser's status bar.

14. ábra. reCaptcha a bejelentkezésnél

A VuFind lehetőséget biztosít a felhasználói regisztráció, ill. bejelentkezés letiltására is, de ezzel elvész a kereső közösségi használatának lehetősége. A bejelentkezett felhasználók által végezhető funkciók (úgy mint a címkézés, megjegyzés hozzáfűzése, keresési kulcsszavak vagy tételek mentése) külön engedélyezhető/letilthatók, de erre csak globálisan, az összes felhasználóra vonatkozóan van lehetőség.

Hogyan tovább?

A rendszer kialakításánál fokozottan figyelünk az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítására, maradéktalanul figyelembe vesszük a webes akadálymentesség nemzetközi szintű hivatalos ISO/IEC 40500:2012 szabványát. A belső, azaz az ELTE Egyetemi Könyvtáron belüli, majd nyilvános tesztelés eredményeinek értékelése után elvégezzük a szükséges javításokat. A későbbiekben szeretnénk előjegyzési funkciót beállítani. Dolgozunk a nyelvek megnevezésének fordításán a nyelvre való szűrésnél, a formátum megnevezések fordításán a formátum szűrőnél, illetve a sorozatcím megjelenítésén az OPAC-os rekordoknál.

A VuFind a különféle adatbázisokat elérhetővé tevő moduljait drivereknek nevezi. A Web of Knowledge driver jelenleg fejlesztés alatt van (Web of Science). Részt veszünk a Science Direct API (Application Programming Interface) programjában, mely lehetőséget ad arra, hogy nyílt hozzáférésű tartalmak között is kereshessünk. Továbbá tervezzük többek között a Scopus kereső elérésének megvalósítását. A későbbiekben a duplumszűrésre is nagyobb hangsúlyt fektetünk.

A felmerülő problémák folyamatos javítása is hozzájárul ahhoz, hogy valódi újgenerációs discovery szolgáltatást tudjunk nyújtani felhasználóinknak.

Rezümé

A webes alkalmazásokhoz szokott olvasóra frusztrálóan hathat egy kényelmetlen, elavult könyvtári katalógus, nem beszélve arról, hogy több adatbázisban, katalógusban kell keresnie ahhoz, hogy információhoz jusson. A közös keresők, discovery eszközök használatával a könyvtárak egy pontos keresőfelületet biztosíthatnak a felhasználóknak, csökkentve ezzel a kereséssel töltött időt. A VuFind nyílt forráskódú könyvtári kereső alkalmazásával egy felületen kereshető az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálat könyvtári katalógusa és az EDIT (ELTE Digitális Intézményi Tudástár), valamint előfizetett adatbázisok szolgáltatására is alkalmas. Az igényeink szerint alakítható, rezponzív, relevancia-alapú keresővel, szűrési lehetőségekkel, webkettes funkciókkal igazi újgenerációs katalógust nyújthatunk a használóknak már az ELTE-n is.

OPAC 2.0 at ELTE

VuFind, the Web 2.0 Technology Based Library Search Engine

For readers who are used to web applications, it can be frustrating to use outdated library catalogues, not to mention that they need to search in multiple databases and catalogues in order to find information. With the use of connected search engines and discovery tools, libraries can provide one box search interface for their users, reducing the amount of time they have to spend with searching. With the use of the open-source library search tool called VuFind the catalogue of the ELTE University Library Services and EDIT (ELTE Digital Institutional Repository) can be searched on the same interface having an opportunity to use subscription based databases at the same time. From now on we can provide a next generation catalogue for users at ELTE that is responsive, can be modified on demand, has relevance based search, filtering options and web 2.0 functions.

VIRÁG GABRIELLA

EDIT központi adminisztrátor

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár

ORCID: 0000-0002-3942-5212

Kötetünk szerzői*

Börzsönyi Nóra: Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtár, informatikus könyvtáros.

Elérhetőség: nora.borzsonyi@uni-corvinus.hu.

Czinki-Vietorisz Gabriella: ELTE Egyetemi Könyvtár, informatikus könyvtáros.

Elérhetőség: vietorisz.gabriella@lib.elte.hu.

Cséka György: ELTE Egyetemi Könyvtár, osztályvezető.

Elérhetőség: cseka.gyorgy@lib.elte.hu.

Csuk Csaba: Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár és Levéltár, könyvtárigazgató-helyettes.

Elérhetőség: csuk.csaba@sek.elte.hu.

Domokos György: PPKE BTK Olasz Tanszék, egyetemi docens.

Elérhetőség: domokos.gyorgy@btk.ppke.hu.

Garamvölgyi László: ELTE Egyetemi Könyvtár, informatikus könyvtáros.

Elérhetőség: garamvolgyi.laszlo@lib.elte.hu.

Gyuricza Andrea: MTA Könyvtár és Információs Központ, fiatal kutató.

Elérhetőség: gyuricza.andrea@konyvtar.mta.hu.

Haász Antal: MTA Könyvtár és Információs Központ, osztályvezető-helyettes.

Elérhetőség: haasz.antal@konyvtar.mta.hu.

Kálóczi Katalin: ELTE Egyetemi Könyvtár, főigazgató.

Elérhetőség: foigazgato@lib.elte.hu.

Kiszl Péter: ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, intézetigazgató egyetemi docens.

Elérhetőség: kiszl.peter@btk.elte.hu.

Knapp Éva: ELTE Egyetemi Könyvtár, főtanácsos, tudományos ügyek referense.

Elérhetőség: knapp.eva@lib.elte.hu.

Mátyás Melinda: ELTE Egyetemi Könyvtár, informatikus könyvtáros.

Elérhetőség: matyas.melinda@lib.elte.hu.

---

* 2017. február 1-je óta a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár és Levéltár ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Savaria Egyetemi Könyvtár és Levéltár, az ELTE Egyetemi Könyvtár ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár néven működik tovább.

Naszáros Edit: MTA Könyvtár és Információs Központ, szakmai tanácsadó.
Elérhetőség: naszados.edit@konyvtar.mta.hu.

Szalay Péter: ELTE, tudományos ügyek rektorhelyettese.
Elérhetőség: tudrh@elte.hu.

Tüskés Anna: MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, tudományos munkatárs.
Elérhetőség: tuskes.anna@btk.mta.hu.

Virág Gabriella: ELTE Egyetemi Könyvtár, informatikus könyvtáros.
Elérhetőség: virag.gabriella@lib.elte.hu.

Kiadta az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Felelős kiadó: Kálóczi Katalin főigazgató
Cím: 1053 Budapest, Ferenciek tere 6.

Borítóterv: Hajtmanszki Péter
Műszaki szerkesztő: Szabó Panna
A kötet elkészítésében közreműködött: Acsai János